

Till minne av Carl Gustaf Spangenberg

Landsarkivets i Uppsala småskriftserie utges av:

Landsarkivet i Uppsala, Box 135, 751 04 Uppsala
landsarkivet.ula@riksarkivet.se
riksarkivet.se

Omslagsbild: Detalj ur inlaga i supplikmål 1764 (Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I D III bb:9 bild 383)

© Landsarkivet i Uppsala
ISSN: 1651-369X

Uppsala 2020

Innehåll

Ordlista.....	4
Förord.....	4
Vad är en supplik?.....	6
Avsändare, mottagare och innehåll.....	9
Supplikernas mottagare.....	9
Supplikernas avsändare.....	15
Supplikernas utformning och hantering.....	16
Hur är en supplik upplagd?.....	17
Supplikmål och hur de handlades.....	20
Var det lönt att lämna in en supplik?.....	27
Tillkomst och överlämnande.....	28
Upphov, skrivhjälp och ombud.....	28
Det personliga överlämnandet.....	33
Supplikerna i landshövdingarnas vardag.....	36
Hinder i vägen.....	39
Suppliker i myndighetsarkiven.....	43
Bevarade suppliker, förlorade suppliker.....	43
Hur man hittar supplikmål.....	45
Supplikmaterial i arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län.....	48
Handlingar i supplikmål.....	49
Supplikdiarier.....	50
Resolutionsregistratur och resolutionskoncept.....	52
Forskningspotential.....	53
Personhistoria.....	54
Platshistoria.....	60
Relationer och konflikter.....	62
Arbete, omsorg och rättvisa.....	66
Befolkningen och tjänstemännen.....	69
Supplikerna och rättsväsendet.....	71
Språk och retorik.....	74
Konceptisterna.....	77
Suppliken som symbol och praktik.....	78
Källor och litteratur.....	81

Ordlista

Besvär/besvärsskrift = klagomål eller önskemål, t.ex. i form av en supplik eller ett riksdagsbesvär

Förklaring = redogörelse för motpartens uppfattning och yrkande i ett supplikmål

Kommunicera = låta någon ta del av en supplik

Kommunikationsresolution = myndighets beslut om att ett innehåll, t.ex. en supplik, ska delges någon och om vad denna någon måste göra

Konceptist = den som åt någon annan skriver en supplik (eller annan skrift)

Kungl. Maj:t (Kunglig Majestät) = rikets högsta styrande instans som utgörs av regenten eller regenten tillsammans med rådet eller en del av rådet

Motpart = den som sökandens klagomål eller krav riktar sig mot, ibland kallad svarande

Resolution = beslut i (bl.a.) supplikärende, ibland kallad utslag

Sollicitant = supplikant

Supplik = böneskrift, ansökan

Supplikant = supplikens avsändare

Supplikera = lämna in en supplik

Supplikmål/supplikärende = den process som en supplik ger upphov till, i bästa fall dokumenterad i en akt med både supplik och andra handlingar

Sökande = supplikant

Förord

Denna skrift har tillkommit inom ramen för projektet *Att tilltala överheten. Suppliker som kulturarv och källa till kunskap* (VR 2018-06159), som är ett samarbete mellan historiker, datorlingvister och bildanalytiker vid Uppsala universitet samt Riksarkivet. Projektet är finansierat genom forskningsprogrammet *Digitalisering och tillgängliggörande av kulturarvssamlingar (DIGARV)* som inrättats av Vetenskapsrådet, Riksbankens Jubileumsfond och Kungliga Vitterhetsakademin.

Syftet med projektet är att tillgängliggöra och presentera suppliker, som än så länge är en förhållandevis okänd källtyp bland både forskare och arkivfolk. I fokus står ett bestånd av supplikhandlingar inkomna till länsstyrelsen i Örebro län under 1700-talet. Under större delen av 1700-talet hette det aktuella länet Närke-Värmlands län och omfattade förutom dessa båda landskap, liksom idag, även en mindre del av Västmanland. Residensstaden var hela tiden Örebro. År 1779 delades länet i Värmlands län och Örebro län och från denna tid har Värmlands länsstyrelse ett eget arkiv skilt från Örebro länsstyrelses.

67 volymer med suppliker från 1600- och 1700-talet är digitaliserade och

tillgängliga via Riksarkivets hemsida (Digitala forskarsalen). För att erbjuda ett sätt att lära känna materialet och få en uppfattning om vad det kan ge har vi inom projektet skapat en databas. Där har vi matat in uppgifter ur suppliker från 16 av volymerna från 1700-talet så att de blir sökbara på bland annat person, ort och ämne.

Historikerna inom projektet närstuderar supplikmål som innehåller uppgifter om försörjning, vilka registreras i den sedan tidigare befintliga och allmänt tillgängliga databasen *Gender and work*.¹ Datorlingvisterna och bildanalytikerna använder supplikhandlingarna, de förstnämnda som transkriberad text och de sistnämnda i bildform, för att utveckla olika automatiserade sätt att läsa och analysera materialet.

Föreliggande skrift behandlar suppliker ur ett arkivperspektiv och har som främsta mål att vara en handfast introduktion för alla som vill veta mer om dem. Den riktar sig till alla tänkbara forskare, exempelvis släktforskare, hembygdsforskare, ekonomhistoriker, socialhistoriker, rättshistoriker, statsvetare, förvaltningshistoriker, agrarhistoriker, språkvetare och retoriker, liksom uppsatsskrivande studenter inom alla ämnen med något slags historisk koppling. Syftet är att väcka nyfikenhet, sprida kunskap om supplikerna och deras sammanhang samt ge konkret vägledning till den som vill använda materialet: Hur är en supplik upplagd? Vad innehåller den för slags uppgifter? Hur hittar man suppliker i arkiven?

Jag utgår i stor utsträckning från de 1700-talssuppliker ur Örebro länsstyrelsens arkiv som utgör projektets gemensamma kärna men ger också en översiktlig bild av suppliker i andra svenska myndighetsarkiv. Syftet är att underlätta sökandet efter och förståelsen av supplikhandlingar i alla möjliga instansers arkiv. Tonvikten i den mer övergripande framställningen ligger på 1600- och 1700-talet, vilket till stor del beror på att tidigare forskning om svenska suppliker huvudsakligen ägnat sig åt dessa århundraden. Suppliker skrevs och behandlades hos myndigheterna även under 1800-talet och på detta område pågår forskning som kommer att kasta mer ljus över supplikerna och deras roll i både administration och samhälle även efter 1700-talet.

När jag hänvisar till dokument som finns tillgängliga digitalt via Riksarkivets hemsida anges bildnummer istället för originalets sidnummer – utom i de fall där både bildnummer och sidnummer finns angivet i bläddringsverktyget.

¹ <https://gaw.hist.uu.se/> (200616) och <https://gaw.hist.uu.se/suppliker/> (200616).

Vad är en supplik?

Friherre Johan Rosenhane, landshövding, hovrättsråd och riksråd, har efterlämnat en dagbok skriven under ett antal år i mitten av 1600-talet. Anteckningarna är ofta kortfattade och stramt hållna. Vid några enstaka tillfällen ger de uttryck för känslor, exempelvis när Rosenhanes femte barn hösten 1653 följde sina syskon i graven. Ett annat känslösamt tillfälle är under riksdagen 1655, då adelsmännen ville lämna in en supplik till kungen men blev avrådda av lantmarskalken som

sade att Konungen ville inte att vi skulle supplikera, var över många blevo bedrövade att det förnämsta ståndet skulle förtagas den frihet som den ringaste tiggare haver. att supplikera.²

Tanken på att inte få supplikera, lämna in suppliker, var alltså något som fick underläppen att darra på de rikaste och mäktigaste i Sverige vid denna tid. Vad var då dessa suppliker som ansågs så viktiga?

Det rör sig om skrivelser från enskilda personer eller grupper, riktade till kungen eller någon annan representant för överheten, där avsändaren bad om något. Det kunde bland mycket annat handla om hjälp att driva in en skuld eller få en statlig tjänst, om ekonomiskt stöd, skattelindring, understöd i rättsliga ärenden eller tillstånd att få utöva en verksamhet. En supplik är vanligen ett uttryck för en konflikt av något slag.³ Avsändarens önskemål grundar sig då i uppfattningen att ha blivit utsatt för en oförrätt som behöver gottgöras, en orättvisa som bör korrigeras. En supplik kan emellertid också vara en ansökan utan tydlig motpart, till exempel om att få hugga ned en ek eller att bli myndigförklarad. Suppliker har förekommit inte bara i Sverige och Europa utan i många olika delar av världen och historien, exempelvis i 1700-talets Japan och det forna Egypten.⁴

Här i Sverige hade den här typen av skrivelser många olika benämningar: suppliker, besvär, ansökningar, böneskrifter, sollicitationer och klagomål. Ordet supplik kommer från latinets *supplicare*, ödmjukt bönfälla, medan sollicitation stammar från det latinska *sollicitare*, försöka beveka.

Det är värt att notera att ordet *besvär* hade flera olika betydelser, vilket kan orsaka förvirring. Förutom att avse pålagor kunde det också betyda rättsligt överklagande. Dessutom användes ordet som synonym till suppliker och hade också en näraliggande innebörd, nämligen i fråga om riksdagsbesvären.

² Johan Rosenhanes dagbok s. 148.

³ Ling 2016 s. 40.

⁴ Almbjär 2019 s. 1.

Dessa var skrifter som behandlades av riksdagen, innehållande klagomål och/eller önskemål om förändringar på olika områden och de kunde komma antingen från ett eller flera stånd (t.ex. prästeståndets besvär) eller individuella riksdagsmän (s.k. enskilda besvär, under frihetstiden kallade memorial). Riksdagsbesvären behandlas inte i denna skrift men för den som intresserar sig för undersåtarnas uppfattningar och hjärtefrågor är de förstås lika intressanta som supplikerna.

I en kunglig förordning från 1680 framhölls just det som Johan Rosenhane formulerat 1655, nämligen överhetens skyldighet att ”allom ibland Wåre trogne Undersåtare/ then ringaste med den högste/ Rätt at skaffa/ och hwar och ens underdånige beswär efter mögeligheten och rättwisa, at hafwa”. Nu var visserligen syftet med förordningen att begränsa antalet suppliker till kungen men det ruckade inte på grundprincipen om allas rätt att lämna in suppliker. Kungamakten ville bara styra om den stora supplikfloden till landshövdingar och domstolar, vilka i sin tur vid behov kunde skicka vissa ärenden vidare till kungen.⁵ Också i Kammarkollegiets instruktion 1723 underströks att kollegiet ordentligt skulle ta hand om och bokföra suppliker, ”på det hwar och en, hög och låg, fattig och rijk, utan något anseende till Persohnen må uti des ansökning afhulpen blifwa”.⁶

”Suppliken kan ses som ett slags ritualiserat möte mellan undersåte och överhet”, skriver historikern Harald Gustafsson.⁷ Formuleringen fångar fint in vad det handlar om. Undersåtar och överhet kommunicerade, för en gångs skull på undersåtarnas initiativ, enligt vissa föreskrivna regler. Undersåtarna hade möjlighet att uttrycka sina önskemål och i bästa fall få dem beaktade. Överheten å sin sida fick inblick i undersåtarnas villkor från dem själva, vilket var ett viktigt komplement till den information som kom från dess egna tjänstemän och som förstås var präglad av tjänstemännens perspektiv och intressen.⁸

Suppliker förekom inte i en avgränsad del av samhället utan uppträdde i många sammanhang och kunde handla om allt från ändring av en dom till konkurrens om en statlig tjänst, nödhjälp i missväxttider eller tillåtelse att ta ned en ek. Supplikerna var en metod att försöka påverka, en praktik som dök upp överallt i mötet mellan undersåtar och överhet. Dess grund fanns inte främst i lagtexten utan i sedvanan och i föreställningen om att överheten hade

⁵ Schmedeman 1706 s. 715–717.

⁶ Citerad i Frohnert 1985 s. 252.

⁷ Gustafsson 2007 s. 81.

⁸ Frohnert 1985 s. 251, 255, Linde 2000 s. 87, Linde 2009 s. 74.

ansvar för att skydda sina undersåtar mot övergrepp och orättvisor.⁹

Det är också tydligt att supplikanterna inte alltid följde de bestämmelser som begränsade supplikrätten eller försökte dirigera den i vissa banor. Man skrev suppliker som egentligen inte fick skrivas och lämnade in dem där de inte borde lämnas in. Även supplikernas mottagare avvek ibland från regelverket.¹⁰ Uppfattningen om supplikrätten verkar ha varit så stark att den tenderade att övertrumfa andra regler, och detta gällde inte bara i Sverige eller Europa. Immigranter till Nordamerika tog med sig idén om supplikrätten från Europa och den slog igenom i det amerikanska administrativa systemet så att till och med slavar, som annars saknade de flesta rättigheter, fick lämna in suppliker.¹¹

Suppliker är en historisk källkategori vars popularitet växer bland akademiska forskare. Det pågår också projekt vid kulturarvsinstitutioner i flera olika länder med syftet att tillgängliggöra stora mängder supplikmaterial från i första hand 1600-, 1700- och 1800-talet.¹² Även tryckta utgåvor med transkriberade suppliker förekommer, som t.ex. Thomas Sokolls utmärkta *Essex Pauper Letters 1731–1837*.¹³ Ändå är materialkategorin förhållandevis okänd bland forskare, studenter och arkivanställda, så en missionerande och folkupplysande insats är motiverad.

I både forskning och kulturarvsprojekt poängteras supplikmaterialets stora värde som uttryck för önskemål och verklighetsbeskrivningar från människor ur alla samhällets skikt. Visserligen är mäktiga och välbeställda grupper ofta mer representerade bland supplikernas avsändare men faktum kvarstår att där också finns tiggare, lösdrivare och slavar. Genom en supplik kunde man göra sin röst hörd även när man annars saknade politiska rättigheter.¹⁴

En särskild fördel med suppliker är att de uttrycker problem och önskemål som formulerats och beskrivits på undersåtarnas initiativ. Att sedan själva

⁹ Sjöberg 1948 s. 51, Liliequist & Almbjär 2012 s. 17–18.

¹⁰ Jonsson 2005 s. 229, Almbjär 2016 s. 60, Berggren 2020 s. 25.

¹¹ https://www.lva.virginia.gov/public/guides/rn18_legspet.htm (200316).

¹² Om forskningen se t.ex. Almbjär 2019. För exempel på projekt vid arkiv och bibliotek se t.ex. <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/danske-kancellis-supplikprotokoller-1705-1795>, <https://petitioning.history.ac.uk>, <http://www.virginiamemory.com/collections/petitions> och <https://www.civilwarpetitions.ac.uk> (200304).

¹³ Sokoll 2001.

¹⁴ Se t.ex. <https://petitioning.history.ac.uk>; <https://www.civilwarpetitions.ac.uk/about-the-project> och https://www.lva.virginia.gov/public/guides/rn18_legspet.htm?_ga=2.146020084.131572615.1583317087-1841034158.1583317087 (200304).

skrivandet många gånger utförts av någon annan, mer skrivkunnig, förtar inte betydelsen av att budskapet kommer från avsändaren och på dennes initiativ, även då avsändaren är exempelvis ”en 74 års bedagad gumma” som sitter på undantag eller en grupp finnmarkstorpore från Hällefors.¹⁵

Det är också värt att påpeka att supplikerna, precis som de flesta arkivhandlingar från 1700-talet, visserligen är handskrivna med s.k. tysk stil men att de tenderar att vara prydligt skrivna eftersom en böneskrift förstås helst inte genom slarvig utformning skulle irritera mottagaren. Detta gör materialet relativt lättläst även för oss. Visst behövs färdigheter i att läsa tysk stil men för den som har någon vana vid att läsa äldre handskrivna text utgör inte supplikmaterialet någon särskilt svårlest kategori.

Avsändare, mottagare och innehåll

Supplikernas mottagare

Suppliker kunde lämnas in till myndigheter och instanser på en rad olika nivåer i samhället. På medeltiden riktades många ansökningar, även från Sverige, till påvemakten i Rom. Det kunde gälla önskemål om att få gifta sig trots släktskap, att slippa bannlysningen som följt på ett brott eller att som munk få tillstånd att byta kloster.¹⁶ Alltsedan medeltiden har folk också gått till kungs med vädjanden av olika slag. Trots upprepade försök att begränsa dessa möjligheter har suppliker och ansökningar fortsatt inkomma till Kungl. Maj:t under hela 1800-talet.¹⁷ För vissa typer av vädjanden var det rentav föreskrivet att de skulle adresseras till Kungl. Maj:t, exempelvis prästänkors ansökningar om extra nådår.¹⁸ Änkedrottningen Hedvig Eleonora tog emot suppliker både som ledamot av förmyndarregeringen och från invånarna i hennes livgeding. Det kunde exempelvis gälla vädjanden om skattelindring eller tjänstetillsättningar.¹⁹ Likaså har Statskontoret, de centrala kollegierna, exempelvis Kammarkollegium, Bergskollegium och Kommerskollegium, och statsexpeditionerna, departementens föregångare, mottagit suppliker.²⁰

¹⁵ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 116 resp. D III bb:5 bild 92.

¹⁶ Risberg & Salonen 2008 s. 7–63.

¹⁷ Frohnert 1985 s. 251–252, Jonsson 2005 s. 229, Almbjär 2016 kap. 3, s. 238.

¹⁸ Norrman 1993 s. 65–66.

¹⁹ Brunius & Asker 2011 s. 48, 60–61.

²⁰ Frohnert 1985 s. 252. Några exempel, samtliga Riksarkivet Marieberg: Statskontoret Kansliet (huvudarkivet) serie E 2 A; Kammarkollegiet Kansliet E II-serier; Riksarkivets ämnessamlingar Personhistoria, Enskildas ansökningar och suppliker (suppliker riktade till Handels- och finansexpeditionen, Krigsexpeditionen m.fl.); Bergskollegium Huvudarkivet serie E 4–E 5; Inrikescivilexpeditionen inklusive kammarexpeditionen serie C 1 a.

Även tillfälligt verksamma statliga organ som kommissioner behandlade suppliker, bland annat i frågor om ämbetsmissbruk, skatter och orättfärdigt indragna egendomar.²¹

Under frihetstiden var riksdagen en viktig instans för suppliker som kunde handla om allt möjligt men oftast frågor om skatter, ekonomiska anspråk på kronan, statliga tjänster, pensioner, fattighjälp, handel och rättsliga frågor.²² Justitiekanslern tog under delar av 1700-talet emot undersåtarnas klagomål rörande statliga tjänstemän som ansågs ha misskött sig, exempelvis krävt bönderna på för höga räntor och avgifter.²³

Svenska myndigheter mottog suppliker från många olika delar av det svenska väldet och även från undersåtar utomlands. Supplikserier finns bevarade från t.ex. det stormaktstida Baltikum, Pommern fram till ca 1815 och Ryssland i slutet av 1700- och början på 1800-talet.²⁴ Likaså finns en samling av suppliker från Karl XII:s turkiska, judiska och armeniska fordringsägare, av vilka en del följt med sin låntagare till Sverige.²⁵

Inom den militära sfären har suppliker behandlats av centrala instanser som Krigskollegium, Amiralitetskollegium, Krigsexpeditionen och Flottans pensionskassa men också av lokala förband och regementen. Det kunde gälla ansökningar om pension, om lindring i rustningsskyldighet eller om att få slippa bli utskriven.²⁶ Ett exempel är den västgötske soldaten Lars Andersson som 1660 beskrev hur han blivit skjuten under kriget och skadad så att han inte längre kunde försörja sig. En bonde hade lovat att ta hand om honom till döddagar och Lars begärde nu att denne bonde skulle slippa alla utskrivningar, vilket beviljades.²⁷

²¹ Lennersand 1999 s. 89–92, Prytz 2013 s. 32, Bergman 2015 s. 94, 97.

²² Almbjär 2016 särskilt s. 151.

²³ Peterson 1985, Lennersand 1999 s. 287–289, Almbjär 2019 s. 18.

²⁴ Se t.ex. Riksarkivet Marieberg: Livonica II Skrivelser till Kungl. Maj:t från myndigheter, korporationer, städer och enskilda, serie D IX–D XII, Pommeranica I, serie I C 3, Stedingkska arkivet, Svenska arkivet, Fältmarskalken Curt von Stedingks arkiv, serie B c 3 c. Se även Lennersand 1999 s. 300. Se dessutom Schmedeman 1706 s. 971–973 om rätt instanser för livländska suppliker.

²⁵ Riksarkivet Marieberg, Riksarkivets ämnessamlingar, Militaria 2, Krigshistoriska samlingen XXIII, Karl XII:s krig, Stora nordiska kriget 12:2.

²⁶ Se t.ex. Riksarkivet Marieberg, Krigsexpeditionen E IV b–c; Riksarkivet, Krigsarkivet: Arkivet Suppliker (ställda till Krigskollegium m.fl. instanser); Flottans arkiv, Flottans centrala ledning, Amiralitetskollegium serie C II e; Krigskollegium, Krigskollegii kansli serie E n med tillhörande kortregister i serie D 12; Flottans pensionskassa P 2:2; Stockholms eskader, Justitiekontoret serie D 2 a; Rullor 1620–1723 vol. 1660:20, 1669:9. I rullorna finns en del suppliker men inte sällan saknas själva ansökan medan tillhörande intyg är bevarade. Om regementscheferna som mottagare av klagomål från allmogen se Linde 2000 s. 110–111.

²⁷ Riksarkivet, Krigsarkivet, Rullor 1620–1723 vol. 1660:20 bild 65.

militära angelägenheter. Också bl.a. önskemål om skattelindring, ärenden rörande tjänstefolk och ansökningar om dispens för att få gifta sig förekom.³⁰

Även biskopar och domkapitel, d.v.s. stiftsledningen, tog emot suppliker. Dessa verkar ofta ha handlat om prästfamiljers försörjning och om tillsättningar av tjänster och befordringsfrågor. Domkapitlet i Västerås tog 1680 emot en supplik från kyrkoherden i Sundborn som bad om hjälp att hitta uppehälle åt sin adjunkt som han visserligen gärna hade behållit men inte längre förmådde försörja på sitt magra pastorat. 1696 skrev Tillberga församling och begärde bekräftelse på att deras nye kyrkoherde skulle bli den kandidat som lovat att ”konservera huset”, alltså gifta sig med föregångarens änka eller dotter så att prästfamiljen kunde bo kvar och bli försörjd. En tredje supplik, från ett antal Norabor 1720, innehöll önskemål om att den ”ofärdige Johan Andersson” skulle få fortsätta undervisa flickor och småpojkar, eftersom han gjorde det bättre än den reguljära skolan.³¹ Suppliker till domkapitel kunde emellertid också gälla annat än tjänster och försörjning. Exempelvis vände sig Adelsö församling 1717 till Uppsala domkapitel med en vädjan om att kollektpengar skulle anslås till omgjutande av deras kyrkklocka som spruckit och därmed blivit oanvändbar.³²

Suppliker kunde jämväl lämnas in till kontraktsprostarna, vilket visas av den ovan nämnda suppliken från Nora 1720. Den är ursprungligen adresserad till prosten Torner men uppenbarligen vidarekickad till domkapitlet.³³

Ansökningar av olika slag var vanligt förekommande på alla nivåer inom rättsväsendet. Dock är det oklart exakt vilka av dem som betraktades som suppliker. Terminologin kring suppliker var, som tidigare nämnts, inte helt entydig. I rikets högsta rättsinstans, Justitierevisionen, behandlades bland annat ansökningar om nåd i brottmål, om att få gifta sig trots släktskap, om att få skilsmässa och från kvinnor som ville bli myndigförklarade.³⁴ Alla dessa typer av ansökningar kan mycket väl ses som suppliker eftersom de är skrifter där avsändaren vänder sig till en myndighetsinstans och vädjar om något.³⁵

³⁰ Frohnert 1985 s. 254, Linde 2000 s. 128, Jonsson 2005 s. 230–232, Linde 2009 s. 97–101.

³¹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Domkapitlet i Västerås stift, F 1 b:1.

³² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Uppsala domkapitel I, E 5 a:1 bild 31–32.

³³ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Domkapitlet i Västerås stift, F 1 b:1, supplik från Norabor 27/6 1720.

³⁴ Hinnemo 2016 kap. 2, Berggren 2020.

³⁵ Se även Berggren 2020 där nådeansökningar räknas som suppliker.

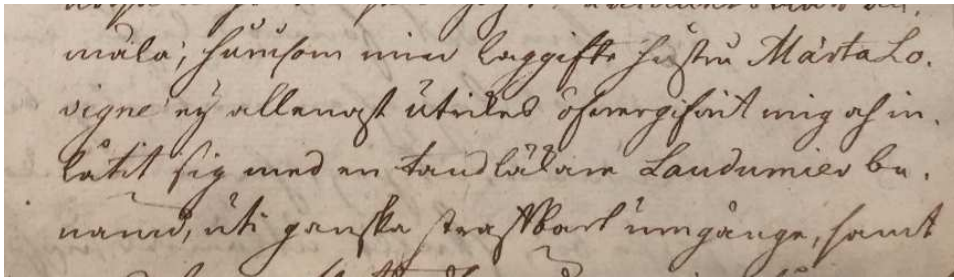
I Svea hovrätts arkiv finns tydliga spår av att även denna rättsinstans tagit emot suppliker. Från 1700-talet finns särskilda diariumer och förteckningar över supplikationer i både civilmål och brottmål.³⁶ En lista över oavgjorda supplikationsmål 1769 upptar bland annat ärenden rörande skuldfrågor, inteckningar, tvister om avflyttning från hemman och rätta dagen för att förrätta bouppteckning.³⁷ Likaså finns en serie med rättegångsakter i brottmål, suppliker och besvär och där döljer sig bland annat följande 1700-talsärenden:³⁸

- Landshövding Anders Erik Ramsay klagade 1714 över Umeå häradsrätts dom över två bönder som stulit hampa i landshövdingeresidenset. Enligt landshövdingen hade tjuvarna kommit alltför lindrigt undan, vilket dock bestreds av häradslandshövdingen i Umeå.
- Flera drängar besvärade sig på 1740-talet över att de blivit fasttagna av militära värvare och på felaktiga grunder dömda till krigstjänst. Drängarna fick mothugg av Kungliga artilleriets kommissioralvärvningsrätt, den domstol som dömt dem, vilken hävdade att dömandet av drängarna skett helt enligt rådande regelverk.
- Ingrid Nilsson från Torp i Medelpad bad 1752 om nåd för sin gamle far som i fylla och förvirring råkat tala illa om kungen, ”anhålles aldrödmuikast det berörde måhl, till ett mildrande afgörande må höggunstigast blifwa företagit, samt därwid i nådigt och ömsint behiortande tagas, des ålderdom och iråkade swåra siukliga tillstånd”. Ansökan avslutades i stor stil, närmast med en besvärjelse: ”Gud den Aldrahögste, som styrer allas rättsinnige hiertan, han beweke Eders Excellence och den Höglofl. Kongl. Håf-Rättens Herrar ledamöter, till nåd och warkunsamhet [barmhärtighet] öfwer den, som aldrig tänckt, ej heller täncker något ondt emot någon menniskio, mindre emot sin af Gud förlänta Herrans smorda.”
- Violinisten Georg Kloffert vid kungliga franska teatern begärde 1763 ändring i Stockholms kämnärsrätts utslag rörande hans skilsmässa. Kämnärsrätten ansåg att ärendet skulle avgöras på den utrikes ort där Klofferts hustru varit otrogen men Kloffert hävdade att han som numera svensk undersåte inte kunde förväntas jaga efter sin förlupna hustru utan att kämnärsrätten borde kunna skilja honom från henne utan vidare krångel.

³⁶ Riksarkivet Marieberg, Svea hovrätt, huvudarkivet, serie C VI b, C VI e samt D III d 2–4.

³⁷ Riksarkivet Marieberg, Svea hovrätt, huvudarkivet, D III d 2:1.

³⁸ Riksarkivet Marieberg, Svea hovrätt, huvudarkivet, E VI b 2 aa:2–3.

Georg Kloffert beklagar sig 1763 i en supplik över hustrun Märta Lovigne som övergivit honom för en tandläkare (Riksarkivet Marieberg, Svea hovrätt, huvudarkivet, E VI b2 aa:3).

På lokal nivå togs suppliker emot av domstolar både på landet och i städerna, för städernas del av såväl kämnärsrätter som rådhusrätter och magistrat.³⁹ Tidigare forskning utifrån 1700-talssuppliker till Stockholms rådhusrätt och magistrat visar att det främst var egendomsrelaterade ärenden som togs upp där, exempelvis skuldfordringar, värdering av fastigheter och arvsfrågor.⁴⁰ I huvudstaden lämnade man in suppliker även till flera lokala kollegier, t.ex. stadens handelskollegium som behandlade ansökningar om ekonomiskt stöd och om rättigheter till handelsverksamhet.⁴¹

En titt bland inkomna handlingar till Daga häradsrätts arkiv ger följande exempel på vad suppliker till landsbygdens domstolar kunde handla om: Fem bönder i häradet som fått på sin lott att hålla gästgiverier lämnade 1749 in en supplik till ”Välborne Herr Häradshövdinge samt Daga Härads Lovl[iga] Nämnd”. De åstundade ett intyg på att de omöjligen kunde få avsättning för så mycket brännvin som de enligt gällande bestämmelser måste tillverka. Intyget tänkte de använda för att ”å hög ort” ansöka om att slippa brännvinspålagen. Häradsrätten utfärdade intyget.⁴² Samma år inkom å församlingens vägnar en begäran från kyrkoherden i Frustuna bl.a. rörande behov av bräder för prästgårdens reparation. På grund av skogsbrist på orten bad man att få avverka träd på kronoallmanningen.⁴³ I ett tredje exempel anhöll två Gåsingebönder på 1760-talet om att häradsrätten skulle förbjuda folk att köra över deras marker vår- och hösttid när det inte var fruset och ängar och hagar

³⁹ Lerbom 2003 s. 125–127, Berglund 2009 s. 45, Liliequist & Almbjär 2012 s. 18, Ling 2016 s. 43, Riksarkivet, Landsarkivet i Göteborg, Göteborgs rådhusrätt och magistrat före år 1900, serie E II a. Se även Riksarkivet, Landsarkivet i Vadstena, Västerviks rådhusrätt och magistrat, serieanmärkning till E II.

⁴⁰ Berglund 2009 s. 45, Ling 2016 s. 54–55.

⁴¹ Ling 2016 s. 43f, 55–56.

⁴² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Daga häradsrätt, F I:11, ansökan från Jan Larsson och Lars Larsson i Gnesta, Olof Andersson i Blacksta, Per Olofsson i Önnersta och Carl Gustafsson i Norrby vt 1749.

⁴³ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Daga häradsrätt, F I:11, ansökan från Abraham Graffman 21/1 1749.

därför tog skada. Häradsrätten gick på böndernas linje och satte ett vite ”för olovliga vägars tagande”.⁴⁴

Det var inte ovanligt att en supplik som inkommit till en instans hänvisades vidare till en annan. Likaså kunde supplikanten få besked att ärendet i fråga bättre lämpade sig för att hanteras rättsligt vid en domstol. Att följa ett supplikärende kan därför ibland inbegripa sökande i flera olika myndigheters arkiv.

Supplikernas avsändare

Som framgått riktades suppliker till många olika slags instanser, såväl kyrkliga som världsliga, och på flera olika nivåer. I princip hade alla människor rätt att lämna in suppliker och tidigare forskning om 1600- och 1700-talet har sammantaget visat att avsändarna verkligen kunde vara allt från adelsmän och borgare till spinnerskor och rodderskor. Både män och kvinnor finns företrädde och supplikerna kunde komma från enskilda likaväl som från kollektiv.⁴⁵ Samtidigt är det tydligt att manliga supplikanter var betydligt vanligare än kvinnliga och att suppliker oftare kom från borgare, statstjänstemän och andra ståndspersoner än från bönder, torpare och tjänstefolk.⁴⁶ I detta avseende sticker en särskild sorts suppliker som behandlades i Justitierevisionen ut. En studie av nådeansökningar för dödsdömda under perioden 1660–1779 visar att majoriteten av avsändarna var kvinnor och att allmogen och samhällets lägre skikt utgjorde en förhållandevis stor andel av supplikanterna jämfört med suppliker till andra instanser.⁴⁷

Den sociala strukturen på supplikanterna såg olika ut i olika instanser och i skilda delar av landet och kunde förändras över tid. Några exempel:

- I 1700-talets Stockholm kom supplikerna till rådhusrätten och magistraten allmänt sett från mer välbeställda personer än de samtida supplikerna till stadens handelskollegium.⁴⁸
- Avsändarna av riksdagssuppliker var oftare ofrälse ståndspersoner eller adliga i början av frihetstiden än mot slutet. Likaså minskade

⁴⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Daga häradsrätt, F I:11, ansökan från Erik Persson i Hyttan och Jan Olsson i Lövan, odaterad men i buntet märkt 1760-tal.

⁴⁵ Frohnert 1985 s. 251f, 254f, Lerbom 2003 s. 126, Gustafsson 2007 s. 90, 97, Almbjär 2016 s. 137, Ling 2016 s. 54–55, 59.

⁴⁶ Frohnert 1985 s. 254, Lerbom 2003 s. 126, Gustafsson 2007 s. 90, 97, Berglund 2009 s. 45f, Almbjär 2016 s. 135, 137, Ling 2016 s. 51.

⁴⁷ Berggren 2020 s. 20–21, 25.

⁴⁸ Ling 2016 s. 54.

antalet kvinnliga riksdagssupplikanter markant under perioden.⁴⁹

- En jämförelse mellan suppliker emottagna av länsstyrelsen i Västernorrland 1685–1735 med dem inlämnade hos länsstyrelsen i Närke-Värmlands län 1760 visar att allmogen stod bakom en märkbart större andel i Västernorrland än i Närke-Värmland.⁵⁰ Frågan är om det i första hand är skillnad på supplikavsändare i Västernorrland jämfört med Närke-Värmland eller om det snarare är så att allmogens andel av avsändarna minskade över tid.

Tidigare forskning har också visat att olika sociala grupper tenderade att be om olika saker. Böndernas suppliker handlade ofta om skuldfordringar, frågor rörande fast egendom, skattelättnader, militära pålagor och fattighjälp.⁵¹ Angående tidigt 1700-tal har Martin Linde sammanfattande karakteriserat syftet med många av allmogens suppliker som att ”få en (mindre) del av de resurser som avtappats till överheten att sippra tillbaka”.⁵²

Borgerskapet ansökte flitigt om hjälp i skuldtvister men också i andra ekonomiska tvister och handelsfrågor.⁵³ Statliga tjänstemän inklusive präster supplikerade mest om tjänster, pensioner, löner och boställen.⁵⁴ En genomgång av några självbiografier av adliga landshövdingar verksamma på 1600- och 1700-talet bär syn för sägen. Dessa män, som i tjänsten tog emot stora mängder suppliker från andra, berättar också om de suppliker de själva skrev. Dessa handlade om att få en tjänst, om ekonomiskt bidrag till ett nytt residens, om att slippa förflyttas till ett annat län eller om att få avsluta sin tjänst.⁵⁵ Samma mönster framträder i den adliga diplomathustrun Catharina Wallenstedts familjbrev från 1600-talets sista årtionden. De suppliker hon omtalar handlar i hög grad om tjänstefrågor, bland annat att slippa utlands-tjänstgöring.⁵⁶

Supplikernas utformning och hantering

I detta avsnitt beskrivs hur supplikerna var skrivna och uppbyggda samt hur

⁴⁹ Almbjär 2016 s. 134–135.

⁵⁰ Jfr Frohnert 1985 s. 253f med Jonsson 2005 s. 226.

⁵¹ Frohnert 1985 s. 254f, Jonsson 2005 s. 226, 230–232, Gustafsson 2007 s. 89–90, Bergman 2015 s. 97–121, 152, Almbjär 2016 s. 10, kap. 12.

⁵² Linde 2009 s. 72.

⁵³ Jonsson 2005 s. 226, Bergman 2015 s. 121–125, 152, Almbjär 2016 s. 10, 153.

⁵⁴ Jonsson 2005 s. 226, Bergman 2015 s. 136–142, 152, Almbjär 2016 s. 10, kap. 12.

⁵⁵ Landshövdingen friherre Gabriel Kurcks lefnadsminnen s. 197, Uppsala universitetsbibliotek, Kort berättelse om min, Eric Wrangels, usle lefnad s. 31, 33, Riks-Rådet och Öfver-Ståthållaren Friherre Schering Rosenhanes Lefverne s. 529, 534, 558–559.

⁵⁶ Allrakäraste s. 134, 139, 140–141, 354.

handläggningen av dem gick till. Sådana kunskaper ökar möjligheterna att förstå vad det som står i källorna innebär och vilka tolkningar som är rimliga. Kort sagt förbättras förutsättningarna för att utöva källkritik.

Det är bra att känna till hur de retoriska normerna för suppliker såg ut för att bättre kunna tolka deras innehåll. Ju mer bekant man är med allmänt gångbara formuleringar och argument desto lättare har man att bedöma vad som är individuellt i en supplik.⁵⁷ När man vet om att *en bedrövad änka* och *en värnlös änka* är standardfraser i 1600- och 1700-talets suppliker kan man konstatera att den som förde pennan var väl bekant med tidens retorik men att formuleringarna i sig inte säger något om den aktuella änkans sinnestillstånd eller kapacitet att klara sig. Däremot är de retoriska mönstren intressanta i sig eftersom de säger en hel del om den studerade tidens samhälle och byråkrati, maktförhållanden, ideal och normer.⁵⁸

Lika viktigt är det att veta något om supplikernas roll och plats i byråkratin, om handläggningsrutinerna och det regelverk som gällde. Detta ger redskap att begripa de olika dokumenten, undvika övertolkningar och upptäcka viktiga detaljer. Om man inte känner till hur en administrativ process brukar gå till, hur ska man då märka när någon gör något oväntat eller bryter mot reglerna?⁵⁹ Beskrivningen här bygger på hur suppliker handlades vid Länsstyrelsen i Örebro län under 1700-talet. Självklart kunde rutinerna till viss del variera mellan perioder och instanser men mycket av den grundläggande strukturen känns igen också från andra myndigheter.⁶⁰

Hur är en supplik upplagd?

Suppliker följer ofta till både uppbyggnad och formuleringar en etablerad mall för genren.⁶¹ När man läser suppliker börjar man snart känna igen beståndsdelarna och ordalydelserna. Samtidigt finns det förstås också suppliker som sticker ut och bryter mot de retoriska normerna.⁶² Exempelvis skrev Carl Michael Bellman poetiska suppliker på vers.⁶³

En supplik börjar med en exakt och korrekt hälsningsfras där man titulerar mottagaren. Hälsningen skulle visa respekt och gärna markera att den man

⁵⁷ Se även Ling 2016 s. 42 och där anförd forskning.

⁵⁸ Se även Olsson 2007 s. 61 samt Ling 2016 s. 41 och där anförd litteratur.

⁵⁹ Samuelsson 2005 s. 32, 50.

⁶⁰ För en skildring av hur supplikärenden hanterades vid 1700-talets riksdagar, där rutinerna delvis var annorlunda, se Almbjär 2016 kap. 7.

⁶¹ Olsson 2007 s. 61, Prytz 2013 s. 48.

⁶² Gustafsson 2007 s. 95–96, Israelsson 2019 not 26 s. 69.

⁶³ Burman 2019 s. 252–260.

skrev till hade viss skyldighet att ta sig an avsändarens begäran.⁶⁴ Ofta riktades supplikerna till en särskild person snarare än en myndighet eller instans. De adresserades i första hand till landshövdingen, inte länsstyrelsen, till hovrättspresidenten istället för hovrätten, till majoren snarare än regementet han ledde. I supplikerna ”personliggjordes” förhållandet mellan undersåte och överhet.⁶⁵

Exempel på hälsningsfras i supplik till Svea hovrätt 1711: ”Högwälborne Hr Grefwe Kongl. May:ts Rådth och Præsident samt Åbo Academia Cantzler, så och Hög- och Wälborne Edle högachtad högwijse och Widtlagfarne HHr respectioe Hr vice Præsident och samptel. herrar Assessorer Nådgünstige Herrar” (Riksarkivet Marieberg, Svea hovrätt, huvudarkivet, E VI b 2 aa:2).

Därefter, eller alternativt i slutet av skrivelsen, presenterar avsändaren sig själv och understryker därigenom ofta sitt behov av skydd och hjälp. *Jag fattig ringa borgare* kan det heta eller *Jag fattiga änka* eller *Vi fattiga bönder och skattedragare*. *Fattig* hade inte bara med ekonomiskt armod att göra utan betydde också enkel, obetydlig och beklagansvärd.⁶⁶ *Skattedragare* betyder skattebetalare och är ett inte ovanligt epitet i suppliker; det signalerar att den som skriver har fullgjort sin del av samhällskontraktet och nu förväntar sig att överheten ska göra sin del.⁶⁷ Harald Gustafsson påpekar i sin studie av suppliker från 1600-talets Skåne att avsändaren gärna presenterade sig själv

⁶⁴ Gustafsson 2007 s. 88, Olsson 2007 s. 61, Bergman 2015 s. 156–157.

⁶⁵ Gustafsson 2007 s. 89.

⁶⁶ Se även Israelsson 2019, särskilt s. 68–72.

⁶⁷ Gustafsson 2007 s. 93–94, Olsson 2007 s. 62, 64, Bergman 2015 s. 157–161, Israelsson 2019 s. 74–77, 84–85.

på ett sätt som logiskt hängde samman med innehållet i suppliken; man underströk t.ex. att man var just kronobönder när syftet var att man skulle få bekräftelse på sin rätt att hugga i en kronoskog.⁶⁸

Härnäst följer den del av suppliken där själva ärendet läggs fram. Avsändaren tecknar först mer eller mindre kortfattat bakgrunden till problemet och presenterar sedan sin begäran, även kallad *petitio*. Argumentationen syftar till att framställa avsändarens bön som rättfärdig och rimlig.⁶⁹ Det är inte ovanligt att suppliken framställs som en sista utväg för avsändaren.

Suppliken avslutas med att avsändaren uttrycker sin förhoppning om att bli bönhörd och få sin begäran beviljad. Ibland lade avsändaren till en önskan att Gud skulle löna mottagaren för hans nåd.⁷⁰ I avslutningsfrasen betonades avsändarens underdåniga position, som mottagarens trogna tjänarinna eller ödmjuka tjänare.

Det är värt att notera att själva begäran alltså brukar komma alldeles mot slutet av suppliken, strax före avslutningsfrasen. Den som snabbt vill bilda sig en uppfattning om vad en supplik gäller kan titta där. För att riktigt förstå vad begäran innebär är det dock ofta nödvändigt att läsa hela suppliken. Ibland kan man få läsa både två och tre gånger innan man verkligen förstår vad avsändaren ber om. Det kan vara svårt att skilja bakgrundsteckningen och de ofta förekommande misskrediterande beskrivningarna av motparten från det faktiska önskemålet, det som avsändaren uttryckligen ber om hjälp med. Samtidigt är förstås också bakgrunden och bilden av motparten viktiga delar av sammanhanget och kan innehålla en mängd intressanta upplysningar och åsikter i frågan.

Ett exempel, nämligen pigan Annika Johansdotters supplik till landshövdingen i Örebro 1741, visar hur denna mall kunde omsättas i praktiken.⁷¹

Högwälborne Herr Baron och Landshöfdinge Nådige Herre

Eders Höga Nåde är jag fattiga tienste piga föranlåten allerödmiukast at föredraga, hurusom jag är worden till Slottet införd för det jag intet är skrefwen uti Mantals längd, hwarmed således hänger tillsammans; under den tid Mantalsskrifningen förl[ede]t åhr förrättades, satt jag uti Carlstads

⁶⁸ Gustafsson 2007 s. 96.

⁶⁹ Prytz 2013 s. 48.

⁷⁰ Gustafsson 2007 s. 95, Olsson 2007 s. 62–63, Prytz 2013 s. 48.

⁷¹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 249–255.

*arrest, för någon mißtanka uti delactighet af en begången stöld, hwarifrån jag dock blef frij och oskyldig förklarad, kunde altså intet låta mig införa uti Mantals längden, emedan, när jag kom på fri fot, war skrifningen öfwerständen. Och som jag straxt derpå gaf mig i tienst hos änckan Margareta Johans dotter i Långenäs, hwarest jag ännu wistas; Så bönfaller jag allerödmuikast at få uti min tienst förblifwa. Afwacktar ett nådigt swar och med diupaste wördnad lefwer
Eders Höga Nådes*

*Aldraödmuikaste tienarinna
Annika Johans dotter*

Redan med hälsningsfrasen ”Högwälborne Herr Baron och Landshöfdinge Nådige herre” visar Annika Johansdotter att hon hoppas och förväntar sig en gynnsam bedömning av landshövdingen, vilken betecknas som nådig. Sig själv presenterar hon som ”jag fattiga tienste piga”, en beteckning som både följer den vanliga fattigdomsretoriken och knyter an till supplikens innehåll. Det Annika Johansdotter ville var nämligen att få stanna i den pigjtjänst som hon hade skaffat sig efter årets mantalsskrivning. Som icke mantalsskriven hade hon blivit fasttagen för lösdriveri och skickad till Örebro slott. Vid den här tiden var man tvungen att ha *laga försvar*, det vill säga stadig tjänst eller annan försörjning. Den som saknade laga försvar kunde fängslas som lösdrivare och sättas i tvångsarbete, vilket var det som hotade Annika Johansdotter. Nu ville hon få komma tillbaka till sin matmor i Värmland: ”Så bönfaller jag allerödiukast at få uti min tienst förblifwa.” Detta är alltså själva kärnan i suppliken. Det hela avslutas med att Annika Johansdotter bedyrar sin respekt för landshövdingen och lägger sitt öde i hans händer: ”Afwacktar ett nådigt swar och med diupaste wördnad lefwer Eders Höga Nådes Aldraödmuikaste tienarinna Annika Johans dotter”.

Supplikmål och hur de handlades

Historikern Jezzica Israelsson, som i sin forskning analyserar hur män och kvinnor gjorde sig hörda genom supplikväsendet under perioden 1760–1880, har visat på värdet i att studera hela *supplikmål* (supplikärenden) snarare än endast själva supplikedokumentet. Ett supplikmål, betonar Israelsson, involverar i regel inte bara supplikens avsändare utan också en motpart – en situation som har vissa likheter med det rättsliga målets kärande och svarande. Genom att analysera hela supplikmål får man med sammanhanget som supplikerna skrevs och behandlades i och fångar upp eventuella invändningar,

ifrågasättanden och kompletteringar.⁷²

En supplik utgjorde nämligen startskottet för en administrativ process som kunde bli både långdragen och omständlig och efterlämna en mängd dokumentation förutom själva suppliken. Olika åtgärder vidtogs av parterna men också av myndigheterna och ibland var flera olika instanser inblandade.

Med suppliken kunde *bilagor* medfölja, exempelvis intyg av olika slag, utdrag ur domböcker, kvittenser och avskrifter av tidigare suppliker. Syftet med dem var att underbygga sökandens eller motpartens sak.⁷³ Bilagor kunde också lämnas in i ett senare skede och även av motparten. Dessa dokument kan visa på supplikmålets samband med domstolsärenden och med suppliker till andra instanser och på så sätt göra det rättsliga och administrativa sammanhanget tydligare. Bilagorna i form av intyg från exempelvis grannar eller lokala förtroendemän som nämndemän eller sexmän är särskilt värda att lyftas fram som unika källor rörande exempelvis ägandeförhållanden eller personers hälsotillstånd. Intyg om hälsan är extra vanliga i supplikmål där någon bett att få slippa krigstjänst.

Den ovan återgivna suppliken från pigan Annika Johansdotter 1741 åtföljdes av två intyg och en egen ytterligare redogörelse för situationen. Pigan hade av den lokala ordningsmakten skickats från Alsters socken i Värmland till Örebro slott eftersom hon inte var anställd hos någon och inte stod upptagen i mantalslängden utan istället drog omkring tillsammans med en ”wanwettig, swagsint och hufwudyhr” dräng. Drängen och hon hade dessutom intimt umgänge med varandra. Intygen som Annika Johansdotter presenterade gjorde gällande att hon och drängen var trolovade och att hon faktiskt var i tjänst hos en änka i Alster, där hon önskade bli kvar. En av dem som skrivit under intygen var just denna änka, Annikas påstådda matmor.⁷⁴ Med suppliken finns också en skrivelse från fjärdingsmannen i Alster som förklarade varför pigan enligt hans åsikt inte hade rätt att vistas i socknen. Det framgår inte hur den inkommit till länsstyrelsen.⁷⁵

När landshövdingen fått in en supplik fattade han beslut om vad som skulle hända härnäst. Oftast utfärdade han en *kommunikationsresolution*, även kallad *kommunikatorial*, vilket innebar att suppliken skulle *kommuniceras*

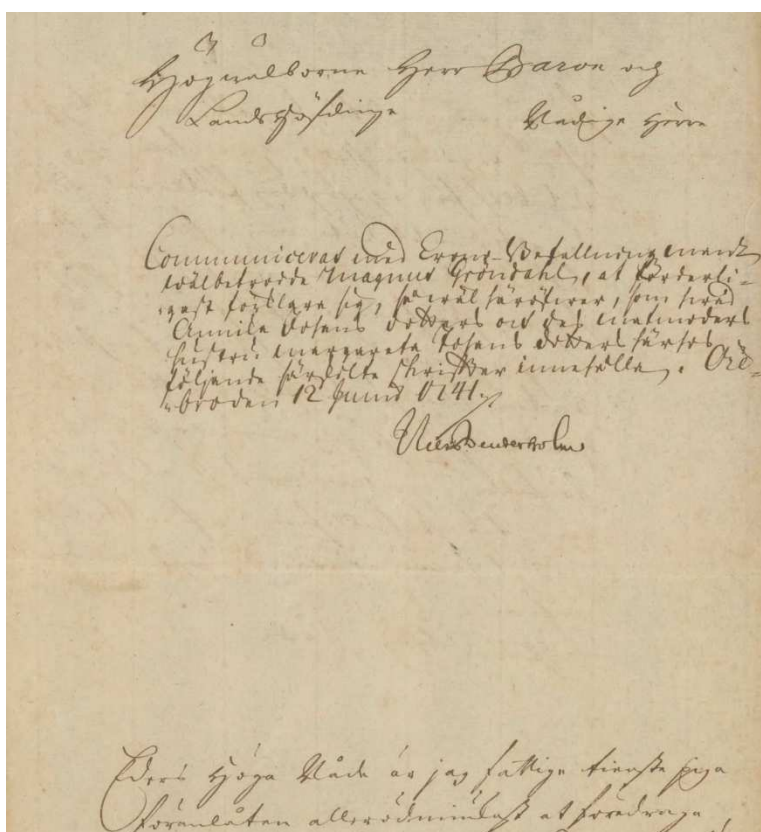
⁷² Israelsson 2020 s. 150, 162–163.

⁷³ Almbjär 2016 s. 122, Israelsson 2020 s. 150. Se även Ling 2016 s. 41–42.

⁷⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 250–151.

⁷⁵ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 253.

med supplikantens motpart. Kommunikationsresolutionen antecknades ofta direkt på originalsuppliken, vanligtvis antingen på första eller sista sidan. Ett vanligt ställe att klämma in kommunikationsresolutionen var på framsidan, i mellanrummet mellan hälsningsfrasen och själva suppliktexten, som här på Annika Johansdotters supplik. Kommunikationsresolutionen är det mittersta textsjoket som börjar ”Communiceras med Crono-Befallningsman”:

Förstasidan av Annika Johansdotters supplik från 1741 (Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 249).

Kommunikationen innebar att suppliken förmedlades till motparten, antingen som avskrift eller i original. Det synes ha varit supplikens avsändare som hade ansvaret för att detta verkställdes, åtminstone när motparten inte var en statlig tjänsteman. Det hela följde en fastställd ordning. Delgivningen skedde i regel hemma hos motparten och genomfördes av män från orten som anlätats för uppdraget, gärna betrodda personer med viss vana av officiella uppdrag – nämndemän, sexmän eller fjärdingsmän. Oftast sköttes saken av två män och ibland benämns den ene som vittne. Det vanliga tillvägagångssättet verkar ha varit att läsa upp både supplik och kommunikationsresolution för motparten och överlämna en kopia av dokumenten. Ett exempel från 1775 visar hur det

kunde gå när kommunikationen misslyckades. Masmästaren Nils Jonsson i Mårdshyttan i Linde socken skrev till landshövdingen att han den 20:e november fått besök av en nämndeman som

upläste för mig en document, hwaruti iag tycker mig minnas wara wid wite ålagd att theröfwer mig för klara; Men hwad sielfwa innehållet af ansökningen widkommer therom har iag som en enfaldig aldrig then minsta kundskap; anhållandes alttherföre att min wederpart, hwars namn iag ännu icke har ähran känna, måtte blifwa ålagd, att uti widimerad afskrift lemna mig behörig dehl af sin giorde ansökning [...]⁷⁶

Motparten som tagit emot kommunikationen avkrävdes en *förklaring*, alltså ett svar på de påståenden och eventuella anklagelser som suppliken innehöll. Förklaringen kunde vara skriven men den kunde också ske muntligt. De skriftliga förklaringarna följde, precis som supplikerna, ett visst mönster i hur de formulerades och lades upp. Tydligast är detta i inledningen, där motparten brukar referera till landshövdingens kommunikationsresolution och ödmjukt tacka för att hon eller han fått ta del av suppliken.

Av kommunikationsresolutionen framgick när motparten skulle inkomma med en förklaring, och ibland också hur detta skulle ske. I en del fall skulle parterna infinna sig vid länsstyrelsen i Örebro – en dryg resa om man exempelvis bodde i västra Värmland – medan det i andra fall räckte med en skriven förklaring. Om parterna måste infinna sig kallades de i regel till ett särskilt datum men om de skulle förklara sig skriftligen fick de en tidsfrist, ofta på någon eller några veckor. Statliga tjänstemän som avkrävdes en förklaring skulle i regel skicka in den med det snaraste. Resolutionen brukade också ange ett vite för den som uteblev och det var en kännbar summa, 10 eller 20 daler silvermynt.

Förklaringen skulle normalt kommuniceras med supplikens avsändare, som i sin tur skulle inkomma med en *påminnelse*, det vill säga respons på förklaringen, och ibland kunde detta ske i flera omgångar. Den byråkratiska processen kunde således bli både långdragen och omständlig.

Pigan Annika Johansdotters motpart var kronobefallningsmannen (fogden) Magnus Gröndahl, som fjärdingsmannen i Alster överlämnat henne till. Gröndahl fick ta del av både hennes supplik och intygen som hon bifogat och skrev en förklaring där han bemötte innehållet i suppliken och bilagorna. Han påstod bland annat att hon inte alls friats för stöld utan tvärtom dömts och

⁷⁶ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:10 bild 524–525.

straffats, att ”tjänsten” hos änkan bara var en täckmantel för att slippa anklagelser för lösdriveri och att förlovningen endast var för ”at des okyskhet skall förswaras wara skedd under Ehtenskaps löfte”. Dessutom ifrågasatte han vissa formsaker; ena intyget var underskrivet av en man ”som är okiänd både till namn och hemman” och det andra intyget var oriktigt daterat.⁷⁷ Fogden gjorde sitt bästa för att försvara sitt och fjärdingsmannens handlande och det skedde till stor del genom att han misskrediterade pigan.

I Annika Johansdotters fall finns inga spår av ytterligare turer än att fogden Gröndahl fick avge sin förklaring. Ärenden kunde också utredas på annat sätt. Ibland ålades supplikanten själv att skaffa bevisning av något slag, exempelvis från domstol. Det vanligaste verkar dock ha varit att en tjänsteman fick i uppdrag att skaffa fram de upplysningar som behövdes för ärendets vidare handläggning.⁷⁸

Så var det exempelvis när smeden Sven Broman 1742 besvärade sig hos landshövdingen i Örebro. Han, som beskrevs som både mycket fattig och sjuk, hade året innan blivit befriad från att betala mantalspenningar men nu åter förts upp på förteckningen över skattepliktiga. Broman bad i sin supplik att både han och hustrun skulle befrias från att betala mantalspenningar. Landshövdingen skickade frågan vidare till magistraten i Örebro stad med uppmaning att undersöka Bromans situation, vilket den gjorde och rapporterade tillbaka till landshövdingen att Sven Broman verkligen var att betrakta ”icke annorledes, än för ett allmosohjon”. Utifrån detta beslutade landshövdingen att Sven Broman, ”både nu och framdeles, så länge han i ett sådant uselt tillstånd stadd är” skulle befrias från skatten.⁷⁹

Skillnaden mellan att få förklara sig och att få i uppdrag att ta fram nya eller kontrollera befintliga uppgifter är viktig att notera. Den som skulle förklara sig var på något sätt ifrågasatt i suppliken och utgjorde därför supplikantens motpart i ärendet. Motparten kunde vara en representant för myndigheterna men lika gärna en privatperson eller grupp av människor. Annika Johansdotter ifrågasatte fogden Magnus Gröndahls beslut att skicka henne till Örebro slott som lösdriverska och det var detta beslut han fick förklara. Magistraten som anmodades att utreda Sven Bromans ekonomiska läge anlätades för att bistå i ärendets handläggning utan att själv vara beskylld för

⁷⁷ Gröndahl anger att bilaga lit. C är antedaterad, alltså att angivet datum är tidigare än det riktiga, medan den i själva verket är postdaterad, då den är datumfäst till den 3 juli 1741 medan Gröndahls bemötande av den är daterat den 15 juni 1741.

⁷⁸ Gustafsson 2007 s. 93.

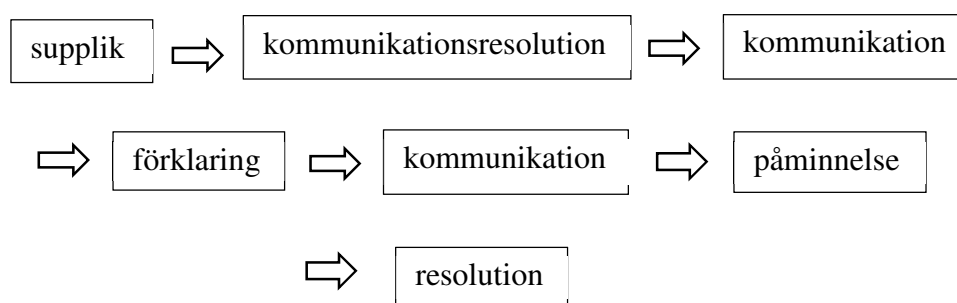
⁷⁹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Örebro rådhusrätt och magistrat, E 2:13 fol. 273–274.

några oegentligheter. Det som riskerar att skapa förvirring är att båda dessa typer av skrivelser kunde kallas förklaring.

När landshövdingen fått in det underlag från parter och tjänstemän som han behövde fattade han sitt slutliga beslut, vilket hette att han utfärdade en *resolution* eller *resolverade* ärendet. I Sven Bromans fall gav resolutionen supplikanten rätt och han slapp betala mantalspenningar medan Annika Johansdotter inte hade någon framgång med sin ansökan. Den 25 juni 1741 blev hon skickad till spinnhuset i Norrköping för två års tvångsarbete.⁸⁰ Landshövdingen gick härmed på kronofogdens linje och betraktade pigan som en lösdrivare.

I likhet med kommunikationsresolutionerna skrevs resolutionerna, eller en sammanfattning av dem, ibland på originalsuppliken. Vanligen noterades resolutionen på supplikens framsida, antingen högst upp eller i utrymmet mellan hälsningen och suppliktextens begynnelse. Praxis skiftar och olika landshövdingar hade olika rutiner. Resolutionen kunde också skrivas på sista sidan eller så kunde man nöja sig med en notis om att ärendet var resolverat ett visst datum.

Det fanns olika sätt för de sökande att få besked. Ibland fick de tillbaka sin originalsupplik med resolutionen påskrivnen. Andra gånger kan det ha rört sig om ett särskilt dokument eller ibland ett muntligt svar.⁸¹

Schematisk illustration av handläggningsprocessen från inlämnad supplik till slutlig resolution.

⁸⁰ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 249.

⁸¹ Asker 2004 s. 309–310, Gustafsson 2007 s. 86.

Det här är ett slags idealtypisk modell för supplikärendets väg genom handläggningen fram till den avslutande resolutionen. I praktiken kunde processen variera och alla inslag förekom inte i varje supplikmål. Många gånger behövdes inte någon påminnelse, det vill säga återkoppling från sökanden på motpartens förklaring, utan målet gick direkt från förklaring till resolution. Ett supplikmål kan också innehålla flera ansökningar, ibland från flera olika parter.

Av olika skäl kunde resolutionen i ett supplikmål dröja eller rentav utebli. Avsändaren kunde då lämna in ytterligare en supplik i samma ärende och be om ett avgörande. Exempelvis hade byborna i Dåverud i Millesviks socken länge väntat på svar på sin supplik om lindring i skjutsskyldigheten, inlämnad till landshövdingen 1749. Åtta år senare skrev de igen och upprepade sitt önskemål:

bedja wi aller ödmiukast, at Eders nåde ej onådigt uptager, det wi nu åter igen dristom oss här med inkomma, och vår förra ansökning aller ödmiukaste yrka [...].⁸²

Förekomsten av upprepade suppliker visar att supplikärenden emellanåt rann ut i sanden och aldrig fick någon formell avslutning. Det kunde bero på olika saker, ibland bara slarv eller förbiseende eller förkomna dokument och andra gånger för att sökanden av någon anledning inte fullföljde processen. I arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län finns en särskild serie benämnd *Avskrivna mål – ”Öfverblefne supplique saker”*, innehållande supplikmål från 1700-talet.⁸³ För det första året i serien presenteras ärendena som ”1728 åhrs öfverblefne supplique-saker, hwilka komma at afgöras så fort wederbörande sig derom anmäler”.⁸⁴ Dessa ärenden betraktades alltså som vilande i väntan på agerande från någon av parterna, rimligen sökanden. Supplikmål kunde förstås lämnas oavslutade också vid andra instanser än länsstyrelserna. Vid riksdagarna kunde det hända att inlämnade suppliker helt enkelt inte hann tas upp innan riksdagen var över.⁸⁵

Ibland innebar resolutionen att ärendet hänvisades vidare till en annan instans på högre eller lägre nivå.⁸⁶ Exempelvis skickade länsstyrelserna ärenden vidare till domstolarna när dessa ansågs bättre lämpade att hantera saken.

⁸² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 78–79.

⁸³ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III c.

⁸⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III c:1 bild 4.

⁸⁵ Almbjär 2016 s. 123.

⁸⁶ Jonsson 2005 s. 237.

Likaså remitterade de supplikärenden till befallningsmän (fogdar), lantmätare och andra tjänstemän, liksom till städernas styrande organ, ofta med anvisningar om vilka åtgärder som skulle vidtas. Från landshövdingen i Örebro fick befallningsmannen Spångberg 1762 flera uppdrag att hjälpa husbönder att få tillbaka pigor som avvikit och magistraten i Nora anmodades 1763 att ombesörja byggandet av ett skolhus.⁸⁷ I de senare fallen verkar det handla om att fogden respektive stadsstyrelsen helt enkelt skulle verkställa landshövdingens beslut i frågan. Det finns emellertid också exempel på att kronofogdar gavs befogenhet att både ta emot och avgöra enklare suppliker.⁸⁸ En mönsterskrivare, den tjänsteman som bland annat hade ansvar för mönstringsrullor och medel för soldatrekrytering, beskrev 1708 den stadiga ström av supplikanter som kom till honom efter remiss från landshövdingen. Supplikerna gällde i dessa fall ansökningar om pengar ur rekryteringskassan och mönsterskrivaren tog emot de sökande i sitt hem, där han också administrerade ärendena.⁸⁹

Var det lönt att lämna in en supplik?

Att systematiskt följa upp hur stor andel av inlämnade suppliker som till slut blev beviljade respektive fick avslag skulle kräva en omfattande arbetsinsats. Det är inte ens alltid som dokumentation om utgången finns bevarad. Tidigare forskning har ofta uteslutit frågan om huruvida supplikerna hade framgång eller inte eller nöjt sig med att analysera den information som i många fall finns på själva suppliken.⁹⁰

Några forskare har dock gjort systematiska granskningar. Alexander Jonsson har utifrån supplikdiarier 1685–1735 undersökt hur Länsstyrelsen i Västernorrlands län behandlade allmogens suppliker. Resultatet blev att åtgärder som innebar möjligt bifall (inklusive hänvisningar till andra instanser och beslut om vidare utredningar) var betydligt fler än direkta avslag och uteblivna svar.⁹¹ Kanske är Jonsson väl optimistisk i sin tolkning; de konstaterat beviljade allmogesupplikerna utgjorde en märkbart mindre del än de som bara hade *möjlighet* att beviljas.

Inte heller Martin Almbjär, som studerat suppliker inlämnade till frihetstidens

⁸⁷ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, B III:1 O 1/2, 22/3 och 29/3 1762 samt K 18/3 1763.

⁸⁸ Linde 2000 s. 120.

⁸⁹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 352.

⁹⁰ Frohnert 1985 s. 252, Linde 2000 s. 122, Gustafsson 2007 s. 93, Linde 2009 s. 74–75, Ling 2016 s. 41 (se dock även s. 57).

⁹¹ Jonsson 2005 s. 230–235.

riksdag, har kartlagt vilket slutligt svar supplikerna fick. Processen för riksdagens behandling av en supplik var ofta krånglig och omständlig och att följa den skulle ta mycket tid och arbete i anspråk. Istället har Almbjär undersökt hur stor del av riksdagssupplikerna som blev godkända av Urskillningsdeputationen, vilket var riksdagens ”grindvakt” i detta avseende. De av Urskillningsdeputationen godkända supplikerna gick sedan vidare till handläggning i olika delar av riksdagen innan ett slutligt beslut fattades.⁹² Chansen att få en supplik initialt godkänd varierade mellan olika riksdagar men också beroende på supplikantens sociala tillhörighet och vilket slags ärende det gällde. Det var dock på intet sätt utsiktslöst; vid två av tre undersökta riksdagar blev ca 60 % av supplikerna godtagna av Urskillningsdeputationen och vid den tredje låg andelen på ca 40 %.⁹³

Trots svårigheterna med att få fram hur stor del av supplikerna som rönte slutlig framgång i olika instanser har flera forskare menat att dåtidens människor knappast kan ha bedömt supplikkanalen som lönlös eftersom stora mängder suppliker lämnades in och fortsatte att lämnas in. Detta bör i sin tur ha berott på att man hade en rimlig utsikt att få gehör för sina önskemål.⁹⁴

Forskningen betonar också att suppliker var något som togs på allvar av 1600- och 1700-talets svenska myndigheter. Från centralt håll fanns uttalade ambitioner att hålla ögonen på hur lägre instanser skötte sig i detta avseende.⁹⁵ Handläggningen skulle vara noggrann och dokumenteras ordentligt.⁹⁶ Alla bestämmelser efterlevdes förstås inte.⁹⁷ Ändå står det klart att myndigheterna lade ned mycket tid och möda på att ta emot och handlägga suppliker, så pass mycket att det stundom uppfattades som ett problem eftersom andra arbetsuppgifter blev lidande.⁹⁸

Tillkomst och överlämnande

Upphov, skrivhjälp och ombud

Vissa människor skrev sina suppliker själva. Detta krävde inte bara att man var skrivkunnig utan också att man var tillräckligt förtrogen med formella

⁹² Almbjär 2016 s. 40–42.

⁹³ Almbjär 2016 s. 135–136, 141–143, 148–149, 155f, 163–164, 270.

⁹⁴ Gustafsson 2007 s. 93, Jonsson 2005 s. 235, Linde 2009 s. 75.

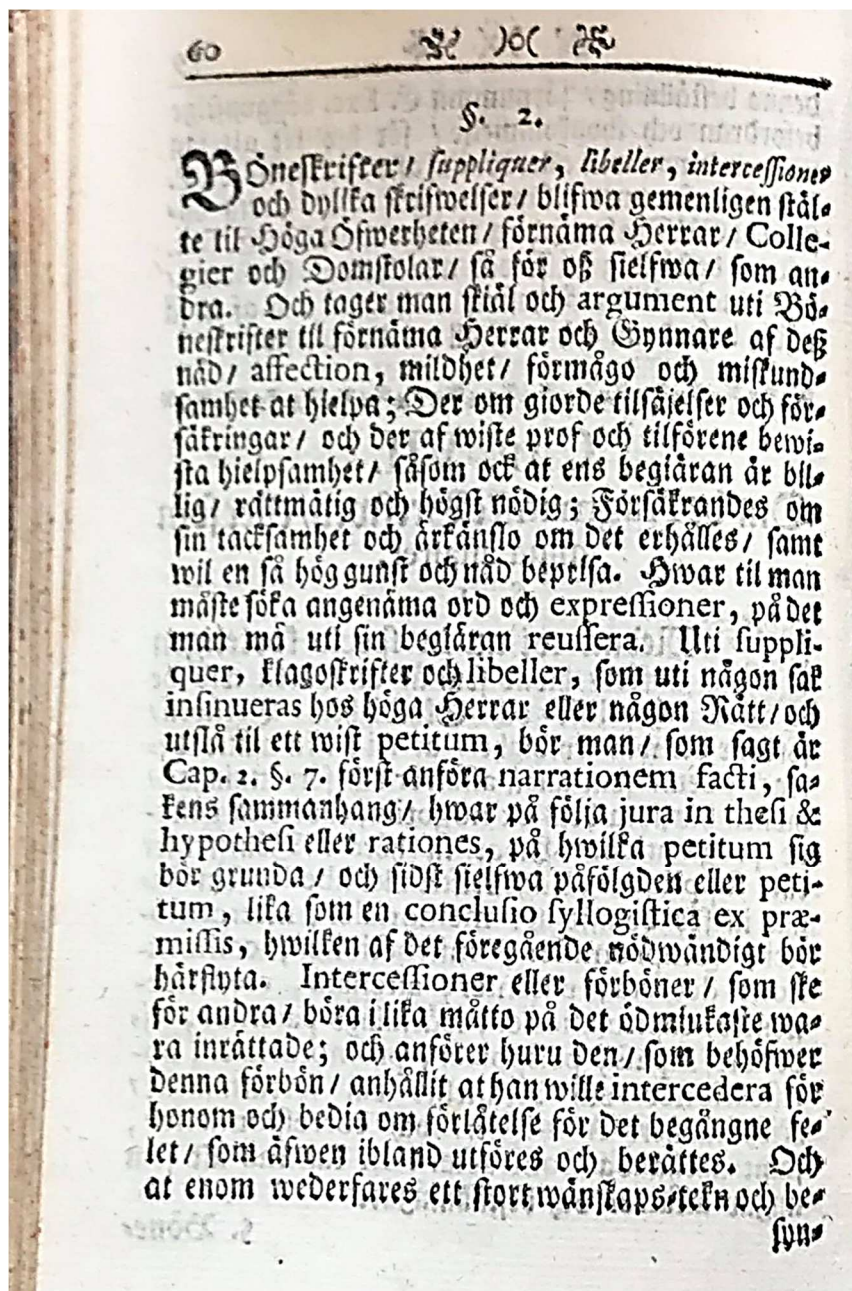
⁹⁵ Frohnert 1985 s. 252–253.

⁹⁶ Asker 2004 s. 149–150, Olsson 2007 s. 60.

⁹⁷ Asker 2004 s. 162.

⁹⁸ Frohnert 1985 s. 251, 253, Linde 2000 s. 97, Jonsson 2005 s. 234–235, Linde 2009 s. 72, 75.

skrivelser för att ta sig an uppgiften.⁹⁹ Riktlinjer för hur suppliker lämpligen skulle utformas fanns i *brevställare*, det vill säga handböcker i konsten att skriva olika typer av brev och andra skrivelser.¹⁰⁰ Dessa handböcker ställde krav på förkunskaper hos läsaren då de exempelvis använde retoriska fack-termer på latin, som här i Johan Biurmans *brevställare* som kom ut i många utgåvor med början 1729:

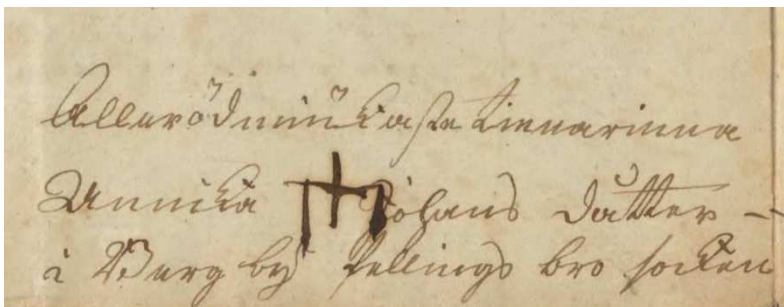
Anvisningar om kompositionen av bland annat suppliker i Johan Biurmans En kort doch tydelig bref-ställare i en upplaga från 1731 (s. 60).

⁹⁹ Se även Villstrand 2014 s. 221, Åhlman 2019 s. 185–186.

¹⁰⁰ Almbjär 2016 s. 120–121.

Många anlidade en skrivare, eller konceptist som det också kallades, för att författa suppliker. Standardtaxan för skrivande av en supplik var på 1730-talet en daler och sex öre kopparmynt. Det är dock inte troligt att det alltid togs ut en avgift; det hände säkert att skrivvana släktingar och vänner hjälpte till utan att ta betalt. Mina uppgifter om betalning kommer ur de till supplikerna bifogade expensräkningarna och sådana finns bara bevarade i vissa fall. Mer om dessa räkningar finns att läsa nedan under rubriken *Hinder i vägen*.

I 1700-talssupplikerna i Örebro länsstyrelses arkiv är konceptisterna tyvärr ofta anonyma och det är långtifrån alltid som det ens står att det är någon annan än avsändaren som skrivit. I många fall är det ändå uppenbart att så har skett, då avsändarens underskrift har en annan handstil än resten av texten eller bara består av ett bomärke eller initialer.¹⁰¹ Den allmänt drivna stilen, både språkligt och handstilsmässigt, i supplikerna tyder också på att supplikerna i regel skrevs av någon annan än avsändaren, i synnerhet när avsändaren tillhörde allmogen.

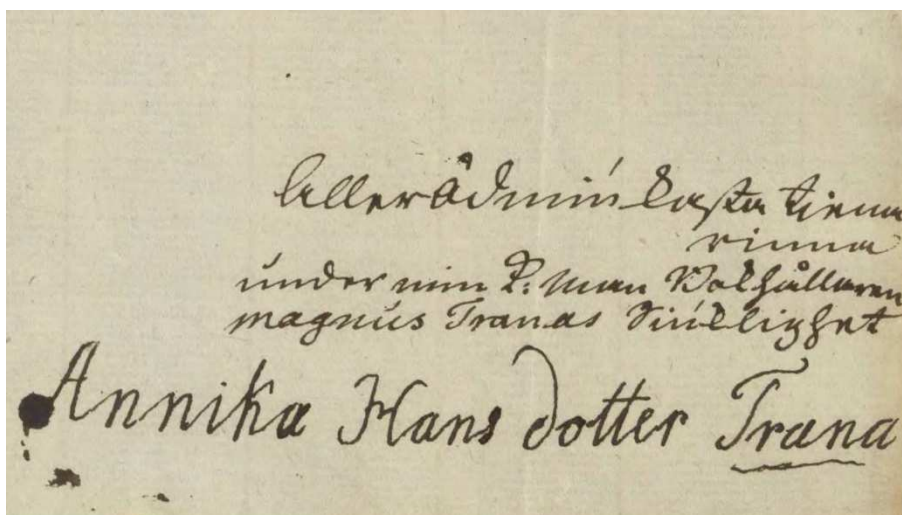
Underskriften i en supplik från 1766. Avsändarens namn, Annika Johansdotter, är skrivet av konceptisten medan bomärket troligen satts dit av Annika själv. (Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:10 bild 256)

Där konceptistens namn anges är det genomgående fråga om män, oftast med släktnamn, inte fadersnamn (patronymika) som var vanliga bland allmogen. Ser man på de fall där konceptistens titel finns noterad framträder ett tydligt mönster: skrivarna är i huvudsak lokala eller regionala tjänstemän samt män med positioner inom bruksnäringen. De är brukspatroner, bokhållare, präster, vice häradshövdingar, stadsfiskaler, länsmän, klockare och mönsterskrivare samt i enstaka fall studenter, bergsmän och stadsborgare. Det gemensamma för de flesta av dem är förtrogenheten med skrivkonstens mer officiella sida, antingen genom ett ämbete i kyrka eller civilförvaltning eller genom verksamhet på bruken.

¹⁰¹ Se även Almbjär 2016 s. 121, Ling 2016 s. 42.

En del suppliker tillkom på initiativ av ett ombud. Det kunde exempelvis vara en förmyndare som agerade å sin myndlings vägnar eller en underlydande som fått ett uppdrag av sin husbonde eller arbetsgivare, till exempel en inspektör som skrev å sin brukspatrons vägnar. Det handlar således om ombud på samma sätt som inom det rättsliga området.¹⁰²

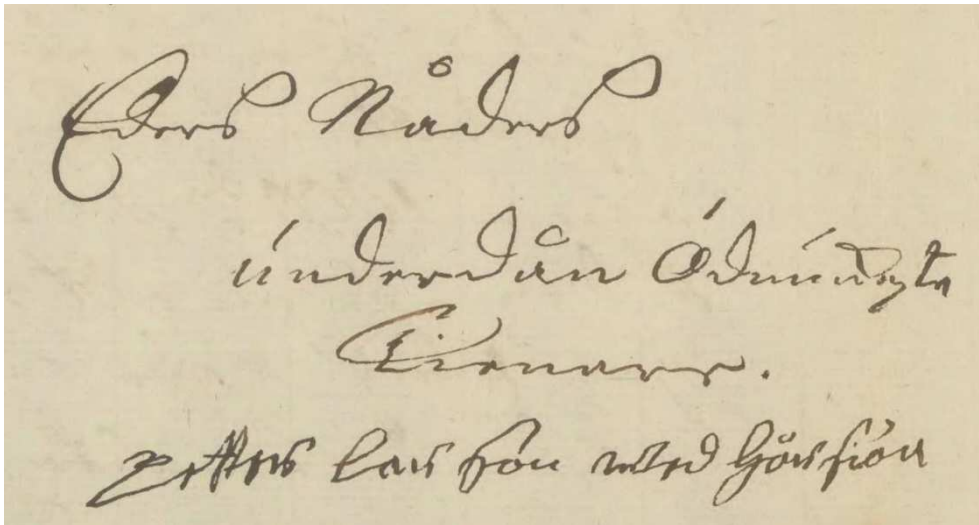
Ombudet kunde själv skriva suppliken men lika väl anlita en skrivare. I det senare fallet hade ombudet ansvar för supplikens innehåll men överlät skrivandet åt någon annan. Ett exempel på detta är en supplik från 1762 som är underskriven av Annika Hansdotter Trana, vilken anger att suppliken är tillkommen under hennes mans, bokhållaren Magnus Tranas, sjukdom. Formuleringen antyder att maken hade haft ansvar för suppliken om han varit frisk. Att Annika Hansdotter Trana inte själv skrev suppliken framgår av de olika handstilarna i underskriften och den övriga texten.

The image shows a close-up of a handwritten document. The text is written in a cursive script. The main signature is 'Annika Hansdotter Trana'. Above it, there is a smaller line of text: 'Sällnådinnis Dösten Linna' followed by 'vinnu' on the next line, and 'i under min P. Mann Kolfullaren' followed by 'magnus Tranas fridlyft' on the next line. The paper is aged and yellowed.

Annika Hansdotter Tranas underskrift på en supplik från 1762 (Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 294).

Även förklaringarna skrevs många gånger av någon annan än avsändaren. I exemplet nedan har Petter Larsson vid Horrsjön anlitat en skrivare för att skriva förklaringsskriften men själv skrivit under med sitt namn. Konceptisten har också särskilt intygat att skriften är uppsatt på begäran och att beställaren själv undertecknat. De två olika handstilarna kan tydligt urskiljas.

¹⁰² Villstrand 2014 s. 204–206.

The image shows a handwritten signature in cursive script on aged paper. The signature is written in dark ink and consists of three lines of text. The first line is the name 'Petter Larsson'. The second line is 'Lindman Örnungta'. The third line is 'Larsson'. Below the signature, there is a faint, larger handwritten signature that appears to be 'Petter Larsson'.

Petter Larssons underskrift på en förklaring från 1736 (Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 145).

När konceptisten är synlig i dokumentet är en vanlig ordalydelse att skrivelsen är *uppsatt efter begäran*, ibland med tillägget att den tillkommit efter *relation* eller *berättelse* från avsändaren.¹⁰³ Formuleringarna visar på avsändarens och konceptistens olika roller. Avsändaren är uppdragsgivare och den som tar initiativet till suppliken, anlitar konceptisten och ger denne underlag i form av berättelsen om det som suppliken ska behandla. Konceptisten sätter upp suppliken eller förklaringen och präglar formuleringarna inom ramen för genrens normer. Ibland framgår mer om hur supplikproduktionen gått till, som i följande intyg på en ansökan från 1736:

Föregående skriftt är på Anders Pehrsons i Åbodan begäran till pennan fattat och sedan för honom upläsen, och till alla deklar wid kiänd: wittna
Olof Thunman And: Bergstedt¹⁰⁴

Konceptisten fick alltså först en beställning från avsändaren, sammanställde suppliken och läste sedan upp texten för uppdragsgivaren som fick godkänna formuleringarna.¹⁰⁵

Något förenklat kan man påstå att konceptisten hade ansvar för formen medan avsändaren stod för innehållet. Visserligen kan form och innehåll ibland gå in i varandra så att en entydig uppdelning inte är möjlig men på det hela taget är rollfördelningen till god hjälp för att begripa supplikmaterialets karaktär.

¹⁰³ Se även Villstrand 2014 s. 221.

¹⁰⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 40.

¹⁰⁵ Se även Israelsson 2019 s. 67.

Enligt min mening gäller det att vara medveten om konceptistens betydelse för upplägg och formuleringar utan att för den skull förminska avsändarens roll som den som i grunden formulerade ärendet. Avsändaren var trots allt den som i regel tog initiativet, den som hade ett bekymmer att lösa och den som anlätade och ofta betalade konceptisten. Visst kan det finnas fall där konceptisten var mer involverad än så men på det hela taget vågar jag påstå att supplikerna ska ses som uttryck för avsändarnas önskemål och hjärtefrågor.¹⁰⁶

Jag ansluter mig här till det synsätt som historikern Nils Erik Villstrand har presenterat om 1700-talsallmogens tillgång till skriftlighet, där han betonar att avsaknaden av egen förmåga att skriva inte nödvändigt innebar att man också saknade tillgång till skrivkonsten. Tillgången kunde säkras genom kontakter med skrivvana personer som man kunde be om hjälp eller anlita mot ersättning. Skrivförmågan bör dessutom ses i samband med läskunnighet och betraktas som en gradvis färdighet snarare än något man antingen behärskar eller inte behärskar. Man kan läsa, och även skriva, i olika utsträckning och inom skilda genrer och verksamheter, exempelvis religion, juridik och ekonomi. Allmänt var förmågan att förmedla från skriftligt till muntligt mer utbredd och tillgänglig än förmedlingen från muntligt till skriftligt och särskilt knepigt var det att översätta en muntlig berättelse till ”en formfulländad och retoriskt driven skrift”.¹⁰⁷

Samtidigt ska man vara medveten om att de behov och önskningsområden som uttrycks i supplikmålen består av ett urval och ingen komplett katalog. Det man ansökte om var sådant som man bedömde att myndigheterna (närmare bestämt just den instans man vände sig till) kunde hjälpa till med, sådant som det var meningsfullt att skriva en supplik om. Ingen bad i en supplik landshövdingen om hjälp med sitt frieri. Däremot ansökte man om bistånd att ta reda på om ens försvunne make fortfarande var i livet och huruvida man följaktligen kunde gifta om sig eller inte. Likaså skrevs många suppliker om att återfå eller få behålla tillgångar, exempelvis en hemmansdel, som var en tungt vägande faktor på äktenskapsmarknaden.

Det personliga överlämnandet

En del av ritualen kring inlämnandet av en supplik bestod i det personliga överlämnandet.¹⁰⁸ I bestämmelser från både 1600- och 1700-talet beskrivs hur

¹⁰⁶ Se även Villstrand 1999 s. 97–98, 141, Gustafsson 2007 s. 87, Bergman 2015 s. 161–162, Ling 2016 s. 42, Israelsson 2019 s. 67, Israelsson 2020 s. 160–161.

¹⁰⁷ Villstrand 1999, särskilt s. 93, 96–97, 140–141, Villstrand 2014 s. 221 (citatet härifrån).

¹⁰⁸ Almbjär 2016 s. 50–52.

supplikanterna reser till vederbörande myndighet för att lämna in sin ansökan direkt.¹⁰⁹ Det hände förvisso att suppliker skickades med posten men det verkar inte ha varit särskilt vanligt utan mer en nödlösning.

Soldaten Nils Nilsson från Nordmark, som 1760 flytt undan krigstjänsten till Norge, vågade inte resa tillbaka hem av rädsla för att bli fängslad som desertör. Istället skickade han en supplik till landshövdingen och gjorde sitt bästa för att genom det skrivna ordet komma så nära ett faktiskt möte som möjligt:

bönfaller jag på nyt lika som jag stodo [sic!] inför ansikte hos eders Höga nåd,
och beder af mitt indersta hierta at om thet står i eders Höga nådes makt så
hielp mig för gud och barmhertighet skull hem till mitt fädernas land¹¹⁰

Direktkontakten och de muntliga inslagen var också betydande i andra delar av supplikmålens hantering. Kommunikationen till motparten skedde ofta både muntligen och skriftligen och i många fall kallades parterna in för att höras inför landshövdingen. Tydligast framträder dock de omedelbara och personliga inslagen i supplikens inlämnande som helst skulle inbegripa en muntlig presentation.¹¹¹

Det personliga överlämnandet kunde också fungera med hjälp av en värdig och betrodd mellanhand, och detta kunde ibland rentav vara en fördel. När den mäktige rådsherren Gabriel Oxenstierna 1631 firade sitt tredje bröllop var adelsynglingen Schering Rosenhane inte bjuden men dök upp ändå och blev vänligt mottagen och fick dessutom en inbjudan att hälsa på några dagar senare. Vid nästa besök bad Rosenhane om råd hur han skulle kunna få en tjänst och överlämnade en supplik i ärendet, adresserad till rådet. Oxenstierna lämnade suppliken till rådet, där han själv satt, och gav sedan Rosenhane besked att han kunde räkna med att få en befattning, bara han gav sig till tåls.¹¹² Rosenhane såg alltså till att skapa en relation med Gabriel Oxenstierna och fick sedan denne att presentera suppliken i rådet.

¹⁰⁹ Schmedeman 1706 s. 716 ("Wij dagligen förmärckia måste, huru som alle med beswär til Oss immedate komma och öfwerhopa Oss"), 755 ("folcket kommer ännu dageligen til oss ifrån alle och the aflägneste Orter i Wårt Rike"), Kongl. Maj:ts Förnyade Förordning och Påbud/Hwarefter alle Sollicitanter sig hörsamligen rätta skola [...] 3/10 1723, Årstrycket 1723 ("Wi med serdeles ömhet förmärckt hafwe, huruledes [...] Undersåtare och Allmoge [...] dermed omedelbart til Oss framkomma, hwarmedelst de mycken tidspilla och försummelse, samt långa och kostsamma resor sig sielfwa förorsaka").

¹¹⁰ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 222. Min kursiv.

¹¹¹ Om det muntliga framförandets betydelse för supplikgenren se även Prytz 2013 s. 48.

¹¹² Riks-Rådet och Öfver-Ståthållaren Friherre Schering Rosenhanes Lefverne s. 558–559.

Ett annat exempel är änkan Christina Charlotta Hjärne, engagerad i den herrnhutiska församlingen i Stockholm, som 1782 ansökte hos kungen om tillstånd att få bygga en gudstjänstlokal åt sin församling. Suppliken sattes samman enligt konstens alla regler av en församlingsmedlem som också var advokatfiskal och en annan av herrnhutarna, en professor, åtog sig att prata med biskop Carl Edvard Taube om att lämna in den till kungen. Taube, som var predikant vid kungliga hovet, lovade i sin tur att personligen läsa upp suppliken för regenten. Hjärne beskriver i sin självbiografi vad som sedan hände:

Efter tre veckors tid, under hvilken jag ofta sväfvat mellan fruktan och hopp, blef ändtligen den 13 Sept. en glad budskapsdag, då bröderna Gerner och Hallblad kommo in till mig och visade mig baron Taubes biljett, i hvilken han berättade, att min supplik dagen förut, den 12 Sept., blifvit hans majestät föredragen samt af honom till alla delar bifallen.¹¹³

Som synes utnyttjade herrnhutarförsamlingen sitt kontaktnät för att anlita en mellanhand med rätt position för att få kungen att lyssna.

Överlämnandet av en supplik kunde också misslyckas. Schering Rosenhane beskriver i sin självbiografi hur han 1628 försökte få tag på marskalken Dietrich von Falkenberg i syfte att lämna in suppliker till marskalken och via honom även till kungen om att engageras i samband med en utlandsresa:

Men ehuru flitigt jag der någon tid upvacktade, kunde jag aldrig få tillfälle at tala med honom eller offerera mina supplicationer; hvilket jag nu förnimmer hafva varit min lycka; ty eljest hade jag med honom blifvit dragen uti kriget [...].¹¹⁴

Fick man inte tag på rätt person fanns det alltså risk att man inte alls kunde lämna in sin ansökan.

Lika illa kunde det gå om man visserligen fick tag på supplikens adressat men inte lyckades få denne att ta emot ansökan. 1729 skedde flera omflyttningar av landshövdingar mellan länen och två av dem, Eric Wrangel och Gustaf Palmfelt, var inte nöjda med resultatet utan ville gärna byta med varandra. Palmfelt skrev en supplik i ärendet som Wrangel vid ett möte med kungen försökte presentera och överlämna ”men konungen wijste sig deröwer så misslynt, at han berörde böneskrift wägrade emottaga, hwarföre iag ock nödgades låta bero wijd det som skedt war”.¹¹⁵

¹¹³ Christina Charlotta Hjärne s. 26–27.

¹¹⁴ Riks-Rådet och Öfver-Ståthållaren Friherre Schering Rosenhanes Lefverne s. 534–535.

¹¹⁵ Uppsala universitetsbibliotek, Kort berättelse om min, Eric Wrangels, usle Lefnad s. 33.

Kungamakten försökte allmänt hålla supplikanterna ifrån sig genom att dirigera om dem till lägre nivåer i statsförvaltningen, främst landshövdingar men också exempelvis domstolar och domkapitel. Detta skedde med hjälp av en kunglig förordning av år 1680, kallad ”sollicitantplakatet”, vars bestämmelser upprepades i en ny förordning 1723. Suppliker till kungen skulle förmedlas brevlades genom landshövdingarna; omedelbara kontakter med kungamakten rörande suppliker uppmuntrades alltså inte.¹¹⁶ Detta ska inte förstås som att överheten försökte förhindra direkta förbindelser i samband med supplikers överlämnande; det hela skulle bara försiggå någon annanstans än vid hovet.

Supplikerna i landshövdingarnas vardag

Någon annanstans var, som sagt, i första hand på länsstyrelserna. Redan i den första landshövdingeinstruktionen 1635 betonas länsstyrelsernas roll som mottagare av undersåtarnas suppliker. Vid länsstyrelserna skulle ett särskilt mottagningsrum finnas, där supplikanter kunde tas emot under flera timmar varje vardag.¹¹⁷ Troligen fick ”sollicitantplakaten” supplikflödet till länsstyrelserna att öka. I 1687 och 1734 års landshövdingeinstruktioner hade kraven på mottagningstider minskats något och landshövdingen hade nu möjlighet att bestämma vissa dagar i veckan för mottagande av suppliker. Dessa dagar skulle kungöras så att undersåtarna visste när det var lönt att ta sig till landshövdingen och slapp resa förgäves.¹¹⁸ Vissa begränsningar i supplikmottagandet uppfattades som motiverade. Landshövdingen i Örebro beskrev 1708 en daglig anstormning av supplikanter, vilket gick ut över andra arbetsuppgifter, och hans kollega i Falun klagade 1717 över att han blev ”överlupen” av supplikanter.¹¹⁹ Supplikhantering var utan tvivel en omfattande arbetsuppgift på länsstyrelserna.¹²⁰

Tidigare forskares resultat tyder på att de som hade lättare att ta sig till landshövdingen tenderade att lämna in fler suppliker än de som bodde oländigt till eller långt ifrån. Detta märks i bevarade suppliker från 1600-talets Skåne; de kommer i högre grad från folk som bodde lättillgängligt i förhållande till residensstaden Malmö eller till landshövdingens gods.¹²¹

¹¹⁶ Schmedeman 1706 s. 715–717, 754–756, Kongl. Maj:ts Förnyade Förordning och Påbud/Hwrefter alle Sollicitanter sig hörsamligen rätta skola [...] 3/10 1723, Årstrycket 1723.

¹¹⁷ Jonsson 2005 s. 59.

¹¹⁸ Jonsson 2005 s. 66, 70.

¹¹⁹ Linde 2000 s. 97, Linde 2009 s. 72. Se även Linde 2009 s. 75.

¹²⁰ Frohnert 1985 s. 255, Jonsson 2005 s. 234.

¹²¹ Gustafsson 2007 s. 84–86.

Det var dock inte bara supplikanterna som kom till landshövdingen utan också tvärtom. Suppliker togs emot både vid landshövdingens residens och på andra platser. I landshövdingarnas uppdrag ingick på 1600- och 1700-talet att vara personligen närvarande inte bara på residensorten utan också ute i länet. De skulle bevista ting, rådstugor och landsting samt hålla jordrannsakingar då jordarnas skattläggning kontrollerades och även lyssna på undersåtarna och ta emot deras klagomål, bland annat suppliker. Från i synnerhet 1600-talet finns det gott om belägg på att landshövdingarna levde upp till förväntningarna i detta avseende. De var personligen på plats i domstolar, vid syner, soldatutskrivningar och jordrannsakingar. Under 1700-talet sänktes kraven på landshövdingarnas närvaro ute i länet genom att de inte behövde resa lika ofta och att de vid behov kunde skicka någon annan i sitt ställe. Redan från slutet av 1600-talet verkar de i praktiken ha hållit sig mer på residenset och rört sig mindre ute i länet. Troligen innebar detta att länsborna istället oftare kom till residenset. Önskemålen om att landshövdingen skulle fortsätta att vara tillgänglig för länsborna även närmare deras hemorter fortlevde dock. 1723 begärde bondeståndet att landshövdingarna som tidigare skulle resa runt i länen och ta emot klagomål.¹²²

Johan Rosenhanes dagbok från mitten av 1600-talet ger glimtar av supplikhanterings plats i vardagen. Rosenhane var landshövding i först Viborg och Karelen och därefter i Östergötland och förde kortfattade men i stort sett dagliga anteckningar om främst arbetsuppgifter, resor, umgänge och väderlek. Bland arbetsuppgifterna återkommer supplikerna och besvären hela tiden. I både Viborg och Linköping tog Rosenhane emot sollicitanter på sitt residens.¹²³

Han beskriver emellertid också att han både tog emot suppliker och gav supplikanterna besked när han under sin tid i Finland var ute på tjänsteresor, som till exempel på tingsresor, vid soldatutskrivningar och under mönstringsresor runtom i Savolax och Karelen.¹²⁴ För tiden i Östergötland ger dagboken inga belägg för att Rosenhane skulle ha tagit emot suppliker under resor i länet. Däremot nämns upprepade gånger att han tagit emot många ”sollicitanter” i Linköping vid tillfällen då folk besökt residensstaden i samband med marknader och ett bevillningsmöte.¹²⁵ Folk passade alltså på

¹²² Linde 2000 s. 97–98, Asker 2004 s. 179–211, 228–230. Om landstingen som ett forum för landshövdingarnas behandling av allmogens suppliker och besvär se Jonsson 2005 s. 186–189.

¹²³ Johan Rosenhanes dagbok t. ex. s. 84, 96, 101, 106, 124, 129, 153–154, 164, 166, 180, 186, 195, 206, 217, 226.

¹²⁴ Johan Rosenhanes dagbok s. 24, 97–99, 122–123.

¹²⁵ Johan Rosenhanes dagbok s. 162, 172, 177, 180, 185, 214, 220.

att söka upp landshövdingen, antingen när han ändå var på deras hemort eller då de i alla fall var i hans hemstad.

En allmän utveckling var, som nämndes ovan, att landshövdingarnas resande i länen minskade över tid redan från 1600-talets slut. Detta är svårt att studera utifrån supplikmålen i arkiven för Länsstyrelsen i Örebro län, då de är så ojämnt bevarade. Så mycket kan dock konstateras att landshövdingarna ända in på 1770-talet utfärdade resolutioner och kommunikationsresolutioner inte bara i Örebro utan också på andra orter i länet: Karlstad, Filipstad, Nora, Askersund, Kristinehamn, Medevi, Köla, Saxhyttan, Gammelbo, Färjestad, Bofors, Linde med flera. Det hände också att parterna i ett supplikmål fick besked att infinna sig i exempelvis Karlskoga eller Karlstad, dit landshövdingen hade en resa inplanerad. Det senast daterade funna exemplet på detta är från 1792. Även om de allra flesta åtgärderna i supplikmålen sköttes från Örebro är det tydligt att dessa arbetsuppgifter också försiggick på många andra platser inom hövdingedömet.¹²⁶

Landshövdingen i Örebro tog alltså emot suppliker medan han var på resor ute i länet och han kunde också direkt påbörja supplikmålen handläggning, oftast genom att utfärda en kommunikationsresolution på plats. Detta underlättade förstås för länsborna att lämna in suppliker. Möjligen gjorde sig landshövdingen i Örebro på 1700-talet ovanligt tillgänglig jämfört med sina kollegor i andra län. Björn Asker, som har undersökt tre landshövdingedömen 1635–1735 ur bland annat ett rumsligt perspektiv, har visat att landshövdingen i Örebro på 1730-talet, till skillnad från kollegorna i Uppsala och Falun, fortfarande företog länsresor. Orsaken var, menar Asker, delvis de bergsrannsakingar som landshövdingen årligen skulle hålla med länets bergslag men också de långa avstånden för särskilt värmlänningarna att ta sig till Örebro med sina besvär.¹²⁷

I de supplikmål som jag här gått igenom anges tyvärr i regel inte anledningen till att landshövdingen var på resa men när det framgår handlar det om just bergsrannsakingar och de allra flesta av de nämnda orterna ligger också i Bergslagen.¹²⁸ Bergsbrukets viktiga ekonomiska roll utgör antagligen åtminstone en viktig anledning till att Örebrolandshövdingen reste så mycket ute i länet även under 1700-talet. 1779 gjordes Värmland åter till ett eget län

¹²⁶ Min genomgång omfattar Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5–11 (1701–1800). Exemplet från 1792 återfinns i vol. D III bb:11 bild 178.

¹²⁷ Asker 2004 s. 210–211.

¹²⁸ Bergsrannsakingar nämns i Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 4, 7, 13, 18, 41, 43, 84, 128, 142, 152, 165, 172, 184 (1736–1737) samt D III bb:11 bild 178 (1792).

med residenssäte i Karlstad och värmlänningarna fick då betydligt närmare till sin landshövding.

Hinder i vägen

Visserligen stod det i princip alla fritt att lämna in suppliker till myndigheterna men i praktiken fanns det hinder och besvärligheter av många slag. Det är nyttigt att vara medveten om dessa hinder för att till fullo förstå supplikmålen och vad det på olika sätt kunde kosta att sätta samman och lämna in en supplik.

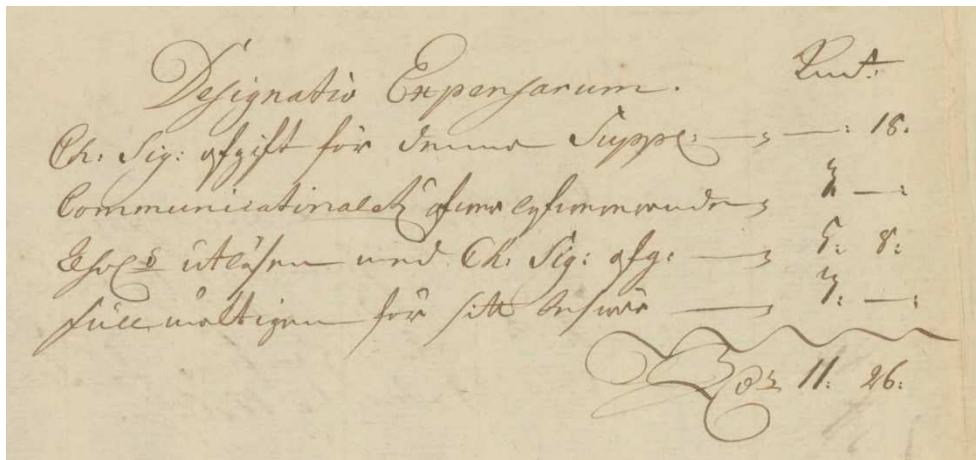
Suppliker skulle skrivas på särskilt stämplat papper som var belagt med en avgift, *charta sigillata*. Avgiften varierade beroende på vem man var, vilket ärende det gällde och vilken instans suppliken skulle lämnas in till. Allmogen kom billigare undan än ståndspersoner, ansökningar om att få fälla ekar och svedja var gratis och ju högre instans man vände sig till desto mer kostade det.¹²⁹

Flera andra utgifter kunde vara aktuella. Brukspatron Anders Holmstedt från Filipstad redogjorde 1736 för sina omkostnader i samband med en supplik till landshövdingen i Örebro. De poster han tog upp är *charta sigillata*-avgiften på 18 öre, överlämnande av kommunikation 3 daler, utlösande av resolutionen 5 daler och 8 öre samt fullmäktigearvode 3 daler, allt i kopparmynt.¹³⁰ Det verkar ha legat på supplikens avsändare att förmedla besked om suppliken och krav på förklaring till motparten. Denna kommunikation skulle, som konstaterades ovan, ske enligt särskilda rutiner av betrodda personer. Av räkningen att döma anlidade Holmstedt ingen konceptist men däremot en fullmäktig som kunde agera å hans vägnar när saken skulle tas upp vid länsstyrelsen i Örebro.¹³¹

¹²⁹ Frohnert 1985 s. 250, Ling 2016 s. 53. Under vissa perioder var allmogens suppliker helt befriade från *charta sigillata*-avgift. Lerbom 2003 s. 123.

¹³⁰ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 97.

¹³¹ För fler redogörelser för omkostnader i andra supplikmål, se Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 40, 66, 105, 113, 117, 139, 146, 153, 157, 163, 195, 262.

Anders Holmstedts "designatio expensarum", kostnadsspecifikation, för en supplik 1736 (Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 97).

Brukspatronens omkostnader bleknar dock i jämförelse med dem som samma år redovisades av bonden Jöns Ersson från Vreta i Hardemo socken i ett skuldärende. Här syns bland annat kostnader för skrivhjälp för inte bara en utan två suppliker, åtskilliga resor och elva dagars tidspillan. Jöns Ersson anlidade inte någon fullmäktig utan reste själv upprepade gånger dels till landskansliet i Örebro, dels till Nora där han avlämnade suppliken för kommunikation med motparten. Summan av hans omkostnader beräknades till 54 daler och 16 öre kopparmynt. Detta motsvarade ungefär en årslön för en dräng eller priset för tre tunnor råg.¹³²

¹³² Lagerqvist 2011 s. 126–127.

Designatio Expensarum		Summa
		Ör 1/2
Ordnre förfylt på Kassa för ifrån		
Ordnre till Örebro und. Supplikens		
inryckande från ord. till b. d. n. b.	3	24
från und. l.		
Supplikens inryckande	1	16
Charta sigillata afgiftnu		12
Tid förfyllen nu dagar	1	
till Mora ut. Enryckande Supplikens		
ifrån Ordnre från ord. till b. d. n. b.	7	16
Supplikens inryckande	3	24
Tid förfyllen nu dagar	2	
Öfver höghärborna H. Baron ut		
Landsk. öf. d. ingång Communication		
med till Örebro den 24 Maji till b.		
förfyllen nu dagar	1	
ifrån Ordnre till Örebro från ord.		
till b. d. n. b. från und. l.	3	24
ord. ut. K. ut. till Mora und. Copia		
från Inryckande Communication från		
ord. till b. d. n. b. till und. l.	7	16
från Copia inryckande	3	
Tid förfyllen nu dagar	2	
gång till vid Landsk. Cancelliet den 21.		
22. 23. Junij.	3	
Art. till Örebro nu till Supplikens	1	16
Charta sigillata afgiftnu		6
Anden ut. till Mora und.		
Supplikens från ord. till b. d. n. b.	7	16
Supplikens inryckande	3	
Tid förfyllen nu dagar	2	
Charta sigillata afgiftnu för		
Expense K. ut. till Mora		6
Summa		54 Ör 16 1/2
Förb. Örebro i Ordnre		

Jöns Erssons kostnader i ett supplikmål 1736 (Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 119).

Jöns Erssons expensräkning ger oss en uppfattning om vilka ekonomiska omkostnader och vilket betydande besvär som inlämnandet av en supplik kunde innebära. I ljuset av detta förstår man att många supplikanter verkligen var angelägna om att föra fram sina klagomål och att de rimligen trodde att de hade en god chans att få rätt. Just Jöns Erssons supplik beviljades men han skulle enligt landshövdingens resolution endast få ut 15 daler kopparmynt för expenser, alltså en liten del av det han begärt.¹³³

Förutom kostnader och praktiska mödor fanns också hinder i form av formella restriktioner och försök att styra undersåtarnas supplikerande. Många ville helst vända sig till kungen med sina önskemål men under 1600- och 1700-talet utfärdades upprepade bestämmelser om att detta bara fick ske i vissa speciella fall. Uppfattningen verkar ha varit att kungen ständigt riskerade att översvämmas av klagomål och böneskrifter och att man därför behövde förmå undersåtarna att lämna in sina suppliker till myndigheter på lägre nivå, i första hand landshövdingarna. Argumentet var, förutom att det var omöjligt för kungen att hinna hantera alla suppliker från enskilda undersåtar, att det skulle spara mycket tid, besvär och pengar när folk slapp resa till Stockholm.¹³⁴ Även på länsstyrelserna kunde mottagningstiderna begränsas till vissa veckodagar.¹³⁵

Man fick enligt regelverket inte supplikera i frågor som redan blivit formellt avgjorda genom en resolution, detta trots att det mycket väl kunde finnas invändningar mot själva resolutionen.¹³⁶ Likaså var det straffbart att anföra ”ohemula” (grundlösa) klagomål mot beslut fattade av landshövdingar, kollegier och hovrätter.¹³⁷ Detta var ett sätt att avskräcka från klagomål om man var det minsta osäker på om ens bevisning skulle hålla.

De flitigt anlidade konceptisterna kunde utgöra en möjlighet för överheten att kontrollera supplikflödet. Från Länsstyrelsen i Örebro län finns spår av detta från stora nordiska krigets tid i 1700-talets början. 1708 bedömde landshövding Salomon Cronhielm i Örebro en supplik som oskäligen eftersom den gällde en tvist där parterna nyligen ingått förlikning inför rätta. Både supplikanterna och konceptisten skulle enligt landshövdingens resolution ställas inför rätta för det. Konceptisten skulle ”jämbwäl wara förbuden wijdare

¹³³ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, A II a:33 s. 377–378.

¹³⁴ Frohnert 1985 s. 251–252, Linde 2000 s. 91, Prytz 2013 s. 17–18.

¹³⁵ Linde 2000 s. 97, Linde 2009 s. 72.

¹³⁶ Frohnert 1985 s. 252, Linde 2000 s. 91.

¹³⁷ Frohnert 1985 s. 252, Kongl. Maj:ts Förnyade Förordning och Påbud/ Hwarefter Alle Sollicitanter sig hörsamligen rätta skola/ för än de understå sig hos Kongl. Maj:t någon ansökning göra 3/10 1723, Årstrycket 1723.

at understå sig till något skrifwande för dem som här wijd Lands Cancelliet ansökningar giöra willja.”¹³⁸ Året därpå införde Cronhielm bestämmelsen att koncepistens namn måste anges på suppliken för att den ska bli behandlad. Skrivaren skulle ansvara för att ärendet i fråga var skäligt och böneskriften riktigt utformad.¹³⁹ Att döma av de bevarade supplikerna i nämnda länsstyrelsens arkiv hade bestämmelsen ingen större verkan.

Suppliker i myndighetsarkiven

Bevarade suppliker, förlorade suppliker

Det lämnades in långt fler suppliker till olika myndigheter än som finns bevarade i dessa myndigheters arkiv. Hur stor del av supplikerna som finns kvar är okänt, men säkert är att många saknas.¹⁴⁰

Det finns många orsaker till att suppliker saknas i respektive myndighets arkiv. Arkivbestånd har allmänt varit utsatta för både hastig och mer lågintensiv förstörelse, exempelvis bränder, väta, slitage, skadedjur, slarvig hantering och bristfällig förvaring. Vidare har supplikhandlingar gallrats.¹⁴¹ Suppliker har även blivit omsorterade i efterhand i enlighet med då rådande principer. Ett betydande exempel är sammanförandet av skrivelser från enskilda inkomna till Kungl. Maj:t 1541–1840 i samlingen *Enskildas ansökningar och suppliker* i Riksarkivets ämnessamlingar, Personhistoria. Det rör sig om 166 volymer med ansökningar från personer ur folkets breda lager som på 1800-talet plockades ur sina tidigare arkivsammanhang och lades i en särskild ämnesordnad samling.¹⁴²

Rutiner kring handläggningen av supplikmålen har medfört att suppliker avlägsnats från den myndighet dit de först inkommit. En del färdigbehandlade suppliker har skickats tillbaka till avsändaren med resolutionen påskrivnen, som ett svar och ett bevis på vad som blivit beslutat.¹⁴³ Det kunde också hända att en originalsupplik skickades vidare till en annan myndighet.¹⁴⁴ Ett exempel är det ovan omtalade fallet med Sven Broman i Örebro som var för fattig för att betala mantalspenningar. Hans supplik, som i förstone lämnats

¹³⁸ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 409.

¹³⁹ Linde 2000 s. 120.

¹⁴⁰ Gustafsson 2007 s. 83–84.

¹⁴¹ Ett exempel på en större utgallring av bl.a. supplikhandlingar på 1700-talet omtalas i Gustafsson 2007 s. 84 not 14.

¹⁴² Tarkiainen 1990 s. 16–17, Riksarkivets beståndsöversikt del 1, band 1 s. 304, 326.

¹⁴³ Asker 2004 s. 251, Gustafsson 2007 s. 84 not 14.

¹⁴⁴ Karlsson 1994 s. 213.

in till landshövdingen, hamnade till sist hos stadens magistrat, troligen för att verkställas där. Landshövdingen hade resolverat målet och skrivit resolutionen på suppliken.¹⁴⁵

En del suppliker var muntliga och har därför inte efterlämnat spår i form av en skriftlig ansökan.¹⁴⁶ Har man tur kan det finnas något slags spår bevarat även av en muntlig supplik, ett omnämnande i något annat dokument – exempelvis en notis i ett diarium eller i ett protokoll.¹⁴⁷ För det mesta får man nöja sig med att vara medveten om att muntliga suppliker också har funnits. Som Björn Asker så riktigt har påpekat är det ”den skriftliga kvarlåtenskapen som står till förfogande för eftervärldens studium”.¹⁴⁸

Hur stor del, och vilken del, av supplikerna som finns bevarad kan skifta betydligt mellan olika myndigheters arkiv. Det väsentliga är att vara på det klara med att det vi har kvar är ett urval av inlämnade suppliker och att det urvalet ibland kan ha tillkommit mer systematiskt och andra gånger mer slumpartat. Det gäller att inte begå misstaget att oreflekterat betrakta bevarade suppliker i en myndighets arkiv som ett representativt urval av de skilda slags suppliker som inlämnats till denna myndighet. Om suppliker i olika frågor genomgående behandlats olika i administrativt hänseende kan detta ha påverkat vilka typer av supplikmål som finns bevarade. Ett tänkbart scenario vore exempelvis att suppliker i vissa ämnen alltid skickades tillbaka till avsändaren med påskriften resolution utan att en kopia upprättades. Denna typ av suppliker skulle då bli osynlig i supplikserierna trots att ärendena förekom.

Ytterligare en omständighet att vara uppmärksam på är om suppliker och andra dokument i supplikmålen är original eller avskrifter. Det kan skifta beroende på rutinerna vid den aktuella myndigheten och även över tid hos samma myndighet. Suppliker kunde, som framgått, skickas tillbaka till avsändaren och då saknas de i myndighetens arkiv eller finns bara som kopior. Bland 1700-talssupplikerna i arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län finns både original och avskrifter. De senare är ofta markerade som *kopia* eller *avskrift* och ibland vidimerade, vilket betyder att någon med sin underskrift intygat att kopian stämmer överens med originalet. Ett annat tydligt tecken på att det rör sig om en avskrift är att all text – ansökan, länsstyrelsens tjänsteanteckningar och bilagor – är skriven med samma handstil och i ett enda dokument.

¹⁴⁵ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Örebro rådhusrätt och magistrat, E 2:13 fol. 273–274.

¹⁴⁶ Asker 2004 s. 239, Gustafsson 2007 s. 86, Ling 2016 s. 44, 56–57.

¹⁴⁷ Asker 2004 s. 148–149, Ling 2016 s. 44.

¹⁴⁸ Asker 2004 s. 147.

Vanligen spelar det ingen avgörande roll om suppliken är ett original eller en avskrift. Man kan i de flesta fall lita på att innehållet i allt väsentligt är detsamma i kopian som i originalet. Problem kan dock uppstå om det väsentliga består i dokumentets ursprungliga form på ett eller annat sätt. Det kan gälla frågan huruvida supplikanten själv skrev sin ansökan, då forskaren behöver kunna se den ursprungliga handstilen i textens olika delar. Det kan också vara så att man är ute efter att veta hur skrivvan den var som skrev eller undertecknade ett dokument och att man därför måste ha tillgång till originaldokumentet. Dessutom kan det förstås finnas andra, ibland mer känslomässiga, skäl till att vilja se en text eller underskrift åstadkommen av en specifik person.

Hur man hittar supplikmål

Äldre myndighetsarkiv är i princip ordnade efter ett gemensamt mönster, allmänna arkivsystemat, men i praktiken finns variationer, särskilt när det gäller undernivåer till huvudkategorierna. Det allmänna arkivsystemat innebär en sortering efter dokumenttyp såsom protokoll, diariéer, inkomna handlingar och räkenskaper, men det finns också plats för ämnesordnade handlingar där ordnandet utgått från dokumentens innehåll snarare än deras form. Arkivens struktur är tänkt att spegla hur myndigheten har arbetat och varit organiserad men det skiftar hur mycket av en dåtida ordning som blivit bevarad. Var ska man då leta efter suppliker och övriga handlingar som ingår i supplikmål?

En supplik, liksom för den delen en förklaring, är en inkommen handling och oftast hittar man dem under denna rubrik. Inkomna handlingar finns i regel under huvudavdelning E men ibland under D. Det förekommer även att suppliker sorterats in bland ämnesordnade handlingar under huvudavdelning F.

I vissa fall, särskilt i arkiv för centrala myndigheter, länsstyrelser och en del städers styrelseorgan, är suppliker samlade i egna serier bland inkomna handlingar. Detta gäller t.ex. Stockholms handelskollegiums arkiv (serie E VII), Göteborgs rådhusrätts och magistrats arkiv (serie E II a), arkivet för Länsstyrelsen i Östergötlands län (landskontoret, serie D II) och Bergskollegiums arkiv (serie E 4–E 5).

Vanligare är att supplikerna är ordnade tillsammans med andra typer av inkomna handlingar och då är det inte säkert att termen *supplik*, *ansökan* eller liknande alls förekommer i serienamnet. Några exempel: i arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län finns äldre suppliker till landskontoret i serien *Skrivelser från enskilda personer och menigheter* (landskontoret I, serie D III), suppliker till Daga häradsrätt hittar man i serien *Inneliggande*

handlingar (serie F I) och i arkivet för Länsstyrelsen i Kopparbergs län ligger suppliker bland *Avgjorda mål* (landskansliet, serie D IV).

Det kan också vara så att själva supplikerna inte är bevarade men att de finns refererade någon annanstans. Suppliker inkomna till riksdagen är sällan bevarade före 1755 men istället finns referat av dem bland Urskillningsdeputationens handlingar.¹⁴⁹ På samma sätt är innehållet i suppliker till Stockholms politikollegium beskrivet i myndighetens protokoll (serie A I).¹⁵⁰ Över huvud taget är det värt att kasta en blick i protokollen från den myndighet dit en supplik inlämnats för att se om de innehåller ytterligare uppgifter rörande supplikmålet i fråga, exempelvis om myndighetens åtgärder eller fler inkomna skrivelser i ärendet.

Det faktum att en supplik i regel ingick i ett supplikmål med flera olika dokument återspeglas inte alltid i arkiven. Dokumenten som hör till ett supplikmål utgör ibland en sammanhållen akt men kan lika gärna vara utspridda i olika delar av ett arkiv eller till och med i olika arkiv. Den som vill hitta all bevarad dokumentation rörande ett supplikmål får alltså vara beredd på att söka på flera ställen.

Detta kan illustreras med ett exempel ur Strängnäs domkapitels arkiv. I mitten av 1700-talet begärde en prästänka i två suppliker till domkapitlet hjälp att erhålla det ekonomiska bidrag som hon hade rätt till men som en bokhållare vägrade att betala ut. Domkapitlet beslutade att begära in en förklaring från bokhållaren som också inkom med löfte om att betala änkan. För att hitta den dokumentation i målet som finns bevarad i Strängnäs domkapitels arkiv måste man leta i två skilda serier. Domkapitlets handläggning av ärendet finns beskriven i protokollen under två datum i maj 1751, med resolutionen antecknad vid det senare tillfället.¹⁵¹ Änkans suppliker ligger, liksom bokhållarens förklaring, i serien *Inkomna allmänna skrivelser* under de respektive datum där deras skrivelser omtalas i protokollen.¹⁵²

Supplikdiarier kan vara ett utmärkt hjälpmedel vid sökande efter en speciell supplik, eller då man vill skapa sig en överblick över suppliker till en särskild instans. De kan också, precis som protokollen, användas för att skaffa uppgifter om suppliker som inte finns bevarade. Under förutsättning att

¹⁴⁹ Almbjär 2016 s. 13.

¹⁵⁰ Ling 2016 s. 44.

¹⁵¹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Strängnäs domkapitel, A 1:35 15/5 1751 § 19 bild 58–59 resp. 29/5 1751 § 18 bild 67–68.

¹⁵² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Strängnäs domkapitel, E 2 a:59 nr 16–17 399–402 resp. nr 15 bild 427–428.

diariet blivit ordentligt fört ska det innehålla uppgifter om samtliga inkomna suppliker medan serierna med själva supplikmålen kan vara ofullständiga. Även om diariernas upplysningar ofta är kortfattade ger de en fingervisning om supplikmålen innehåll, aktörer och hantering.

Ett diarium är ett register över inkomna och/eller utgångna skrivelser. Det brukar innehålla uppgifter om avsändare/mottagare, ärende och vilken åtgärd myndigheten vidtagit. I de flesta myndighetsarkiv finns diarierna under huvudavdelning C men i länsstyrelsearkiven under B. Mer om diarier följer nedan i form av en redogörelse av supplikrelaterade handlingar i arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län.

Resolutionen, alltså beslutet, i ett supplikmål kan finnas dokumenterad på skilda ställen. Det är inte ovanligt att resolutionen, eller en sammanfattning av den, finns antecknad på originalsuppliken.¹⁵³ Den kan också finnas dokumenterad i den handläggande myndighetens protokoll (huvudavdelning A), bland koncept till utgående skrivelser (i regel huvudavdelning B men i länsstyrelsearkiv A) eller i särskilda resolutionsdiarier, där ibland även resolutioner i andra typer av mål ingår.

Som framgick i avsnittet om supplikmålen handläggning kan man många gånger avläsa den byråkratiska gången på själva suppliken eller förklaringen. Här kan det finnas notiser om när suppliken inkommit eller presenterats, uppgifter om kommunikationsresolutioner (ibland flera), påskrivna intyganden om att kommunikationen genomförts och upplysningar om resolutionen. Det är alltså inte alltid fråga om separata dokument utan de olika momenten kan finnas på samma handling.

Sammanfattningsvis är det angeläget att förstå supplikmålen plats i myndigheternas flöden av in- och utgående handlingar för att kunna lista ut var man ska leta. Det är viktigt att vara medveten om att skilda myndighetsarkiv kan vara organiserade på olika sätt, liksom att ordningen kan skifta med tiden inom ett och samma arkiv. Trots att stora mängder suppliker och supplikmål finns bevarade i myndighetsarkiven måste man även ta i beaktande att många supplikdokument saknas och man får försöka skaffa sig en uppfattning om detta slags material på indirekta vägar, till exempel genom notiser i protokoll och diarier.

¹⁵³ Se även Brunius & Asker 2011 s. 60–61.

Supplikmaterial i arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län

1700-talets supplikmaterial i arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län omfattar följande dokumenttyper:

- handlingar i supplikmål
- supplikdiarier
- resolutionsregistratur och resolutionskoncept.

I det här avsnittet redogörs för dessa dokumentkategorier men den första av dem, själva huvudserierna med suppliker, som redan utförligt diskuterats, kommer inte att få så stort utrymme. Först följer dock några ord om hur länsstyrelsen var organiserad under 1700-talet, vilket återspeglas i arkivets struktur.

Fram till 1950-talet var länsstyrelserna organisatoriskt uppdelade i landskansli och landskontor. Något förenklat kan sägas att landskontoret hade hand om ekonomiska frågor (främst skatteuppbörden) och vissa militära ärenden medan landskansliet hade hand om allt annat inom länsstyrelsernas vidsträckta ansvarsområde. Det är lite oklart när uppdelningen mellan kansli och kontor egentligen uppstod. Den omtalas i en förordning från 1687 men gjordes någorlunda tydlig först 1752. Ändå har man när länsstyrelsearkiven ordnades och förtecknades på 1800- och 1900-talet använt tudelningen även på handlingar äldre än 1687.¹⁵⁴

I arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län finns suppliker både i landskanslidelen och i landskontorsdelen och det är inte helt uppenbart på vilka grunder sorteringen skett, särskilt gällande de äldsta supplikerna. Ett råd till alla forskare är att för supplikmål före 1752 inte ta uppdelningen mellan landskansli och landskontor på för stort allvar utan hellre studera supplikmaterialet som en helhet och, om man söker efter en specifik supplik, titta på bägge ställena.

Den eller de som någon gång på 1800-talet eller under tidigt 1900-tal omordnade och -förtecknade de äldre delarna av Örebro landskanslis arkiv valde att lyfta fram suppliker som materialkategori. Genom att de finns explicit omnämnda som suppliker i arkivförteckningen är de lätta att hitta. Detta är inte så vanligt; inte ens i andra länsstyrelsearkiv brukar suppliker vara så synliggjorda. Det räcker faktiskt att gå till landskontorsdelen i samma arkiv för att supplikerna ska vara mer dolda. Där ingår de i en serie med den mer anonyma rubriken *Skrivelser från enskilda personer och menigheter*.

¹⁵⁴ Asker 2004 s. 147–148.

Handlingar i supplikmål

I landskansliets äldre arkiv (landskansliet I) finns fem serier med 1700-talssuppliker och i landskontorets äldre arkiv (landskontoret I) finns en. I bägge fallen hittar man serierna under huvudavdelning D, inkomna handlingar.

Supplikmålen i *landskansliet* är uppdelade efter den inledande supplikens avsändare så att ståndspersoners respektive allmogens suppliker förvaras var för sig. I serierna D III aa och D III ab hittar man supplikmålen som stammar från ståndspersoner. Ståndspersoner verkar i detta sammanhang avse adel och prästerskap samt vissa borgare och s.k. ofrälse ståndspersoner, exempelvis olika tjänstemän, militärer, skeppare och brukspatroner. Serie D III aa, som sträcker sig t.o.m. 1707, är alfabetiskt upplagd efter avsändare medan serie D III ab (1708–1800) är kronologiskt ordnad. Till den förstnämnda serien finns ett namnregister som existerar i både pappersform (i expeditionen på Landsarkivet i Uppsala) och som pdf-fil (under Sökmedel i arkivförteckningen för Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I i Nationell Arkivdatabas på nätet).

Serierna D III ba och D III bb innehåller supplikmål från allmogen. I serie D III ba ingår *Suppliker från härader, bergslag och socknar* 1645–1790, alltså från större allmogekollektiv, och serie D III bb innehåller *Suppliker från byalag och enskilda* 1634–1800. Det är värt att märka att även i den senare serien förekommer enstaka suppliker från hela socknar och till och med härader. Annars utgörs de kollektiva avsändarna i serie D III bb främst av byar, rotar och hyttelag.

Inte heller kategorierna *ståndspersoner* respektive *allmogen* är helt entydiga. Bland ståndspersonerna hittas en och annan bonde och nämndeman och såväl borgare som brukspatroner dyker upp i bägge kategorierna. Det kan därför vara värt att söka även i ”fel” serie om man är ute efter en supplik från en viss person. Dessutom finns ju ståndspersoner med som motparter bland allmogens suppliker och vice versa.

Serie D III c heter *Avskrivna mål – ”Öfverblefne supplique saker”* och här ingår handlingar i supplikmål 1728–1766 som stannat av för att någon av parterna, troligen sökanden, inte fullföljt ärendet. För de flesta åren finns alfabetiska register uppställda på avsändarens namn. Avsändare med patronymikon (fadersnamn) står sorterade efter förnamn, övriga efter efternamn.

Supplikerna i *landskontoret* ligger i en enda serie, *Skrivelser från enskilda personer och menigheter* (D III, 1701–1800).

Alla serier utom D III aa (ståndspersoners suppliker t.o.m. 1707) är i princip kronologiskt ordnade. Någon mer detaljerad systematik går dock inte att upptäcka. Supplikmålen är varken konsekvent sorterade efter när ansökan skrivits/inkommit eller efter resolutionsdatum. Ordningen kan närmast karakteriseras som en ungefärlig kronologi vars grad av noggrannhet skiftar från volym till volym. Ibland ligger hela sjok av supplikmål initierade och resolverade under våren ett visst år bland höstens supplikmål. Det är därför rådligt att söka brett och gå igenom handlingar för en längre period även då ett exakt datum för en suppliks inlämnande eller resolution är känt.

En stor fördel med supplikmaterialet i arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län är att handlingarna i ett supplikmål brukar ligga tillsammans, vilket gör det betydligt enklare att få grepp om målet som helhet, jämfört med när handlingarna är spridda. Rent fysiskt ligger handlingarna i varje mål oftast som en akt med en av skrivelserna som ”omslag”. Det är dock inte alltid den ursprungliga suppliken som får agera omslag utan det kan vara en förklaring eller en påminnelse. Skrivelserna ligger därför många gånger inte i kronologisk ordning inom akten. Detta kan orsaka förvirring och kräva lite möda för att man ska begripa dels hur dokumenten förhåller sig till varandra tidsmässigt, dels till vilken inlaga olika bilagor hör. Särskilt krångligt blir det när man tar del av handlingarna i digital form eftersom det där inte alltid tydligt syns vilka sidor som hör ihop i ett vikt ark och vilka som är lösa inlagda dokument. Tålmod och noggrannhet anbefalls därför för den som vill komma underfund med dokumentationen i ett supplikmål.

Ytterligare en faktor som komplicerar studiet av supplikmålen är att det skiftar hur komplett bevarade de är. I vissa supplikmål finns bara en ansökan och i andra är det endast förklaringen som är bevarad medan det också finns supplikmål där samtliga handlingar verkar finnas kvar. Det är viktigt att vara medveten om detta så att man inte exempelvis tror att en viss supplik inte föranledde någon förklaring bara för att förklaringen saknas bland handlingarna i målet.

Supplikdiarier

I arkivet för Länsstyrelsen i Örebro län finns supplikdiarier från 1758 och framåt (landskansliet B III, landskontoret B II). I dessa diarier har man fört in sammanfattande uppgifter om inkomna suppliker, vilket kan vara till glädje både för den som vill skaffa sig en överblick över supplikmålen och för den som söker en specifik supplik eller avsändare.

Både landskansliets och landskontorets supplikdiarier är upplagda årsvis och

för varje år alfabetiskt efter begynnelsebokstaven i sökandens namn, förnamnet för personer med patronymikon (fadersnamn) och för övriga efternamnet. Under varje begynnelsebokstav är supplikerna införda i kronologisk ordning.

Den första volymen i landskansliets diarieserie innehåller rubriker till uppgifterna i diariets olika kolumner.

Inkomna	Inkomna ansöknings saker	Kommunicerade och remitterade de	Kommunicerade	Extra derade i Svealand	Resol utioner
Januari 16	Anders Andersson i Fåsjöhyttan om skuldfordran hos Erik Olofsson i Gjölartorp.	Kommunicerad Olofsson.			8.7. Febr. 1758.
— 2.	Kommunicerad om skuldfordran.	Kommunicerad om skuldfordran.			

Första sidan i landskansliets supplikdiarium 1758 (Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, B III:1).

I första kolumnen anges det datum som suppliken inkom till länsstyrelsen. Rubriken anger månad och år men det som diariet i praktiken innehåller är månad och dag; året framgår på annat sätt. Nästa kolumn har rubriken *Inkomna ansöknings* och där noteras sökandens namn och ärende. Övriga kolumner visar ärendets gång: med vem eller vilka den kommunicerats eller vart den remitterats, eventuellt i flera omgångar, när en avskrift av svaret från motparten (även kallad svaranden) skickats till sökanden och, till sist, länsstyrelsens resolution.

Om det första supplikmålet i diariet 1758 får vi veta att suppliken inkommit den 16:e januari från Anders Andersson i Fåsjöhyttan och att den gällde en skuldfordran hos Erik Olofsson i Gjölartorp. Suppliken kommunicerades med Erik Olofsson och landshövdingens resolution kom den 7:e februari.¹⁵⁵

Under bokstav K år 1766 hittar vi i landskansliets supplikdiarium bl.a. uppgifter om följande suppliker:

- 17 mars, Kolbjörn Olssens änka i Norge ”om skuld af Eric

¹⁵⁵ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, B III:1.

Sernander”. Änkans begäran har kommunicerats med Sernander och dennes svar har i sin tur skickats till änkan. Ingen notis om slutligt beslut finns.

- 10 juni, Karin Olsdotter i Älvhyttan ”at hennes lösören ej måtte gå i mät för sonens skuld”. Ärendet skulle kommuniceras med Swartz (troligen kronfogden Erik Swartz), vilken skulle se till att hennes egendom inte utmättes på grund av sonens skuld.
- 30 juni, Olof Kråka ”att Zach[arias] Tiselius [lantmätare] må tilhållas at fullborda storskiftet i Bärsta at hwar få behålla sina förra skiften tils det blir fastställt”. Suppliken blev bifallen och remitterad till lantmätaren.¹⁵⁶

Som förväntat återfinns Karin Olsdotter under sitt förnamn eftersom hon bär patronymikon medan Olof Kråka återfinns på sitt efternamn. Den norska änkan hittas emellertid inte på sitt eget namn utan på sin avlidne makes. Det kan alltså vara värt att i diarierna söka efter särskilda personer på flera sätt.

Noteras bör även att suppliker tillkomna i grupper namn fördes för sig, kronologiskt under rubriken Diverse personer, ofta efter det alfabetiska registret. Här finner man både suppliker från kollektiv som Öskebohytte bergsmän, Bredsjö åbor och Björntorps rote och från enskilda som framfört en gemensam begäran, t. ex. Per och Jan Olofsson som tillsammans bett om hjälp att driva in en skuld från Jan Jansson eller fyra skraddare från Kvistbro som anhållit om att en viss dräng inte skulle få bli deras kollega.

Landskontorets supplikdiarium, som är betydligt mindre omfattande än landskansliets, är uppställt på likartat sätt men med färre kolumner. Alla uppgifter om åtgärder som vidtagits med anledning av en supplik samsas här i samma kolumn.

Resolutionsregistratur och resolutionskoncept

Som tidigare nämnts antecknades i många fall en sammanfattning av landshövdingens resolution på själva originalsuppliken. I många andra fall saknas dock notering om resolutionen. Det finns också andra orsaker till att vilja ta del av resolutionen i dess helhet. Resolutionen innehåller nämligen skälen för landshövdingens ställningstagande och kan också hänvisa till både skriftligt och muntligt underlag. Den kan med andra ord ge en fullständigare bild av supplikmålet, och särskilt dess utgång, än resolutionssammanfattningen.

¹⁵⁶ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, B III:2.

varierande slag. Nedan kommer ett antal förslag på forskningsteman att presenteras utifrån exempel bland i första hand allmogens suppliker till landshövdingen i Örebro. Min förhoppning är att det här ska gå att finna uppslag till både mindre och större forskningsprojekt inklusive studentuppsatser inom alla möjliga discipliner, från agrarhistoria till nordiska språk. Likaså hoppas jag att många släkt- och hembygdsforskare ska hitta vägen till supplikmålens rikedom av uppgifter om enskilda människor och platser.

De ämnesområden som presenteras är i hög grad överlappande; uppslag rörande plathistoria finns även i avsnittet om relationer och konflikter, exempel med relevans för personhistoria finns överallt och så vidare. Därför rekommenderas att man läser igenom alla avsnitt för att inte förbise något givande bara för att det hamnat under en annan rubrik än den man först intresseras av.

Personhistoria

Oavsett om man är släktforskare eller intresserar sig för en viss person av andra skäl kan supplikmaterial utgöra en guldgruva. Har man turen att hitta en supplik från den person man forskar om, eller någon i vederbörandes närhet, kan det resultera i ny kunskap om det liv som levdes och de villkor som rådde.

Inte minst om ekonomiska angelägenheter finns det mycket stoff i det försvarliga antal supplikmål som handlar om skulder, utmätning, utlösande av medarvingar från fastigheter eller så kallade skatteköp, då någon förvärvar äganderätten till ett tidigare kronohemman och därigenom förvandlar det till ett skattehemman. I den här typen av supplikmål kan det finnas information om enskilda personers och hushålls ekonomiska situation samt uppgifter som förklarar varför fastigheter har bytt ägare eller hur skulder uppstått.

Ett ärende där handelsmannen i Örebro Gabriel Ersson begär hjälp att kräva in en fordran från Per Germundsson i Mosjö innehåller exempelvis två skuldsedlar med detaljerade uppgifter om vad Per Germundsson 1705–1706 köpt av handelsmannen men ännu inte betalat för. Bland annat räknas följande upp: en fjärdedels tunna vete till faderns begravning, två lod peppar, en kringla, flera rullar tobak, en almanacka och försvarliga mängder öl och brännvin.¹⁵⁷ På 1730-talet försökte gästgivaren Erik Gabrielsson i Sånna driva in en skuld från soldaten Erik Jönsson och även här får vi information om

¹⁵⁷ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 244–246.

vilka varor som hade köpts: en utterskinnsmössa, muddar, skospännen, en fjärding gröpe (djurfoder), ett piskskaft, en läderpiska, en kniv och 27 rullar tobak. Den enskilt dyraste varan var mössan som kostade hela 14 daler kopparmynt.¹⁵⁸

Ett annat supplikmål ger inblickar i den hårda tillvaron bland Bergslagens fattiga arbetare. Året var 1736 och Johan Johansson fick förklara sig mot brukspatron Anders Holmstedt i Filipstad, som skrivit en supplik om handräckning för att driva in en skuld på 70 daler kopparmynt och 8 öre. Johan Johansson intygade i sitt svar att skuldsumman stämde men bad om uppskov. Eftersom han var en fattig dagkarl utan tillgångar behövde han genom dagsverken tjäna ihop pengar för att kunna betala och betalningen kunde därför ske först till sommaren. Det som sedan inte var avbetalat erbjöd han sig att arbeta av under kommande vinter.¹⁵⁹

Ett supplikmål från Gällersta socken 1720 vittnar om en bitter strid syskon emellan. Tittar man i socknens husförhörslängd från tiden så framgår det inte ens att Lars Ingelsson och Ingeborg Jakobsdotter var halvsyskon. De står på samma sida i boken, Lars högst upp där hushållsföreståndaren brukar stå och Ingeborg långt ned tillsammans med sonen Johan. Hon tituleras hustru men ingen make finns antecknad, vilket kan betyda att hon är änka eller att maken är försvunnen. Den biografiska informationen i husförhörslängden är ytterst mager och ger oss inga födelseår eller tidigare hemorter.¹⁶⁰ Genom att lägga till uppgifterna i supplikmålet får man veta betydligt mer om dessa människors liv och inbördes relationer. Här finns en supplik från Ingeborg Jakobsdotter med två intyg från lokala förtroendemän, en förklaring från Lars Ingelsson samt en från Ingeborg som hör ihop med en supplik från Lars som tyvärr saknas. Pusslar man ihop upplysningarna i dessa olika dokument framträder en berättelse om svåra motsättningar mellan syskonen.¹⁶¹

I juli 1720 var nämndemannen Bengt Bengtsson på besök i Ökna, den by där Lars Ingelsson bodde, då Ingeborg Jakobsdotter kom och bad honom följa med till Lars. Med nämndemannen som vittne begärde hon att brodern skulle ge henne och hennes faderlösa barn husrum över vintern, med motivering att hon hade arvsrätt i gården som han brukade. Brodern vägrade, skrev nämndemannen i ett intyg, och hotade att slänga ut både systemen och hennes barn om

¹⁵⁸ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 161.

¹⁵⁹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 94–96.

¹⁶⁰ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Gällersta kyrkoarkiv, A I:1 s. 70.

¹⁶¹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskontoret I, D III:2 bild 499–504.

hon kom. Han förnekade att han skulle ha något husrum åt henne men nämndemannen hade en annan uppfattning, nämligen att det i gårdens två stugor och en kammare gott och väl skulle finnas plats för Ingeborg om bara viljan fanns.

Till hösten togs frågan upp på tinget och där slog man fast att Ingeborg Jakobsdotter genom sin börd hade rätt till boende på gården i Ökna. Då erbjöd Lars henne en stuga ”uti hwilken ingen menniskia boo kan hälst som kiölden nu tilltager”. Två nämndemän och en fjärdingsman synade byggnaden och slog fast att den inte dög som bostad. Nu vände sig Ingeborg till landshövdingen med en supplik och ansökte om hjälp att få det husrum hos Lars som häradsrätten givit henne rätt till. I sin förklaring tillstod Lars att det visserligen fanns två beboeliga stugor på gården men angav att den ena var upptagen av hans egen familj medan den andra användes för militära ändamål, eftersom hemmanet var ett rusthåll. Men det handlade inte bara om det fysiska utrymmet utan också om det sociala:

ej heller will grannarne utj denna by tillåta at flere onyttige jon och löst folk må utj denna by här inrymmas, utan läre i ödmiukheet hoos Eders Nåde anhålla at sådant skadeligit och onyttigt sällskap, hwar af byen så opfyld ähr må bortskaffas, så framt dhe rätta åboerne skohla kunna sig begå [=reda sig] [.]

Här flätas den specifika motsättningen mellan halvsyskonen, som åtminstone till dels verkar ha handlat om en arvstvist, samman med mer generella åsiktsbrytningar om fattigas rättigheter kontra de ”rätta åbornas”, om vilka som skulle anses vara nyttiga bybor och vad man betraktade som människovärdiga villkor.

Den äldsta husförhörslängden för Gällersta innehåller som sagt inte några fylliga personuppgifter. Dock ger den oss en intressant pusselbit i det faktum att Ingeborg Jakobsdotter ju faktiskt kom att flytta in någonstans på broderns gård och att hon av allt att döma bodde kvar där i många år.¹⁶² Hur intressant den uppgiften är går dock inte att förstå om man inte också tagit del av supplikhandlingarna.

Suppliker kunde användas för att ansöka om att få en särskild skomakare eller skraddare godkänd som sockenhantverkare, och på det sättet försäkra sig om att personen i fråga inte skulle stämplas som lösdrivare. Dessa suppliker brukar innehålla en kort redogörelse om hantverkaren. Om skraddaren Lars Larsson Wäsman angav Ramsbergs socken år 1700 att han ”sitt hantwärk

¹⁶² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Gällersta kyrkoarkiv, A I:1 s. 70. Husförhörslängden fördes en bit in på 1730-talet och Ingeborg är inte struken.

reedeligen utlärt, och uthi nogra åhr uti vår sochn arbetat till hwars och ens goda nöije, och oss heel nödigh är”.¹⁶³ 1717 gick sockenborna i Lerbäck ut till försvar för sin skomakare som myndigheterna ansåg vara lösdrivare och därför häktat. Lerbäcksborna intygade att de inte klarade sig utan Nils Jönsson i Hjärta som arbetade flitigt och var en ordentlig människa och bad att han skulle släppas.¹⁶⁴

En ovanligare anhållan kom 1789 från fyra hyttelag i Karlskoga härad. De bad om tillstånd att ha en egen sadel- och selmakare eftersom den som fanns för hela häradet inte räckte till för deras behov. Lars Gregorsson ville de ha, ”helst han oss förut dermed till nöjes betient, och derwid upført sig med all beskedlighet”.¹⁶⁵

Våren 1757 lämnade Anna Andersdotter Spets in en supplik där hon bad landshövdingen om hjälp att lokalisera hennes make som hon länge varit åtskild från. I denna ovanligt långa supplik berättar hon om sitt och makens liv under knappa omständigheter och hur de flyttat runt för att skaffa sig och barnen försörjning. Vi får följa Anna Andersdotter, som 1744 gifte sig med hammarsmeden Johan Spets, från järnbruk till järnbruk runtom i Sverige och Finland. Till slut hamnade hon och barnen hos Annas syster i Arboga medan maken befann sig på arbete vid ett bruk i Åbo län. Nu var det två år sedan hon senast hörde av mannen och hon vet inte om han lever och var han i så fall befinner sig.

Anna Andersdotter redogör för de tio barn hon och Johan Spets fått tillsammans, hur många som ännu lever och var dessa fyra bor: en son på barnhuset i Stockholm, en dotter hos Annas faster och två yngre barn med henne hos systemen i Arboga. Anna nämner många personer, platser och tider.¹⁶⁶ Hennes ovanligt utförliga skildring visar hur givande supplikmaterialet kan vara för personforskning. Här kan man finna personuppgifter som det vore ytterst mödosamt att samla ihop från andra källor, om de alls finns dokumenterade någon annanstans. Uppgifterna stammar dessutom från den aktuella personen själv, inte församlingsprästen eller mantalskommissarien.

¹⁶³ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III ba:1 bild 274.

¹⁶⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III ba:1 bild 313–314.

¹⁶⁵ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III ba:1 bild 388–389.

¹⁶⁶ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 80–83.

Ibland kan vi dra nytta av att det även i dåtiden kunde råda oklarhet om vissa saker, vilket ledde till att någon lämnade en redogörelse som ingår i ett supplikmål. Ett ypperligt exempel är de växlande benämningar som en änka, inblandad i en ägotvist 1762, gick under, och som orsakade förvirring hos hennes motparter. Änkan klargör i en inlaga att hon kallas Kerstin Johansdotter, det senare eftersom hennes far hette Johan. Hon kallas även Tyman efter sin salig make och Binnberg, vilket är det efternamn som hennes bröder bär. Dessutom får hon ibland heta Handels-Mor eftersom hennes make varit handelsman i Askersund. Motparterna kan använda vilket av namnen de vill, det gör henne detsamma. Någon större anledning till förvirring borde dock inte finnas, noterar änkan, och ger några mer generella upplysningar om 1700-talets namnskick med motparterna själva som exempel.¹⁶⁷

Alla personhistoriskt intresserade rekommenderas att ta del av eventuella bilagor, och inte minst intyg om det finns. Här kan det finnas utlåtanden från grannar, prästerskap och andra om förhållanden och livshändelser som inte finns dokumenterade någon annanstans. Ett exempel är supplikmålet 1757 rörande pigan Kerstin Olsdotters klagomål mot sitt husbondefolk om bannor och misshandel. Till ansökan bifogades tre intyg, ett från en nämndeman som besiktigat Kerstins skador, ett från en fjärdingsman som vittnade om att husbonden hotat henne och ett från en ryttare som intygade att Kerstins matmor ”öfwerhopat henne med eder och bannskap så ofta iag har varit der på arbete”.¹⁶⁸

Ett annat exempel är en vittnesskrift från stora nordiska krigets dagar, undertecknad av sju nämndemän och andra från trakten. I den intygas att soldaten Nils Håkansson varit halt i tjugo år, framgångsrikt behandlats av en barberarhustru i Fellingsbro men nu på gamla dagar blivit sämre igen och inte förmår att gå längre sträckor. Intyget stödjer soldatens begäran att bli befriad från vidare krigstjänst.¹⁶⁹

Ett tredje exempel gäller skomakaren Johan Göransson i Grythyttan, som i två intyg från 1707 förklaras vara den skickligaste skomakaren i trakten och helt omistlig. Det ena intyget är undertecknat av en nämndeman och en fjärdingsman medan boende i Saxhyttans och Boviks hyttelag står bakom det andra. Attesterna är bilagor till Johan Göranssons ansökan om att slippa bli

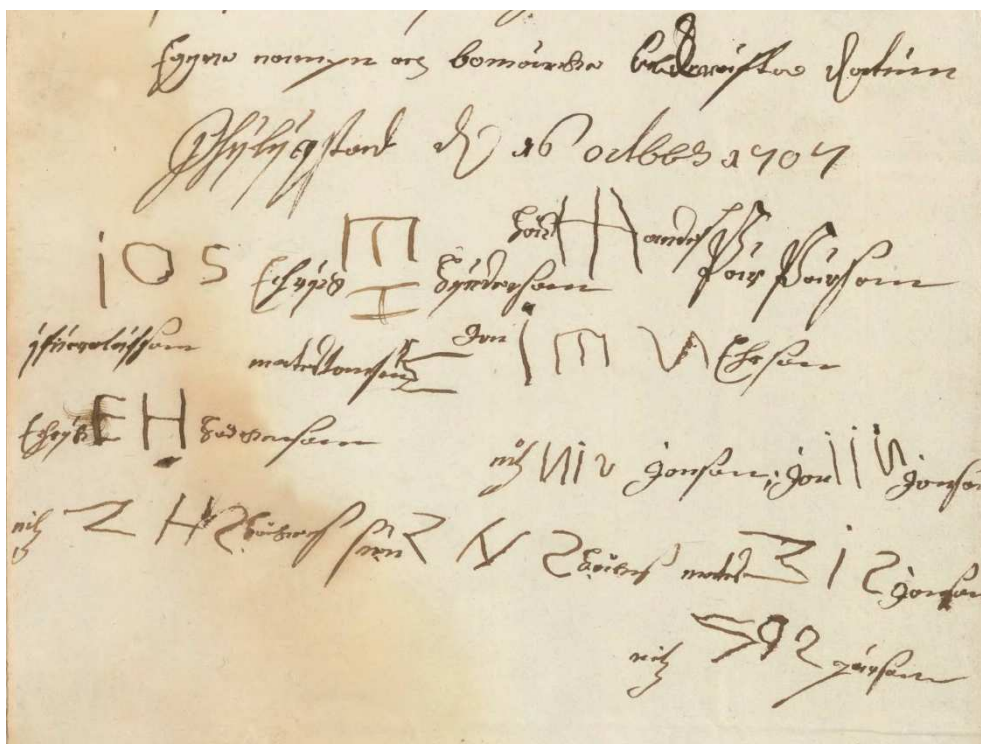
¹⁶⁷ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 337–338.

¹⁶⁸ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 76.

¹⁶⁹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 89.

betraktad som lösdrivare med motiveringen att han var socknens skomakare.¹⁷⁰

Det personhistoriska värdet i intygen består, förutom i själva upplysningarna också i underskrifterna eller bomärkena från personer som annars inte efterlämnat något skrivet till eftervärlden. Se till exempel på denna fullmakt, underskriven av Erik Hindersson, Ivar Olofsson och ytterligare elva bergsmän från Filipstads bergslag 1707:

Underskrifter med initialer (i dokumentet kallade bomärken) på en fullmakt, daterad Filipstad den 16:e oktober 1707 (Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 249).

Bland supplikmålen bilagor finns till och med privata brev, i original eller som avskrifter. Precis som skedde i rättsliga sammanhang kunde brev bifogas suppliker för att styrka något.¹⁷¹ I ett supplikmål från 1702, där en man ber om hjälp att få ut sin döde brors inestående soldatlön, finns ett brev från brodern ifråga, Lars Larsson Talman, skrivet i Stockholm året innan. Brevet avslutas med en lång rad hälsningar från soldaten som längtar hem och ivrigt väntar på att ”detta swåra kriget” ska ta slut:

¹⁷⁰ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 285–286.

¹⁷¹ Om i Uppsala domkapitels arkiv bevarade brev från stora nordiska krigets soldater se Berg 1982 och Berg 1984. Dessa brev fyllde rättsliga funktioner.

Slutel.n helsas ifrån mig mina k. föräldrar sampt mina k. syskon, med många tusende goda dagar, Lars Larsson och min k. syster med dess k. lifsarfwingar, helsa glassmästaren med dhess k. hustru. Helsa Ingemunder i Bungstätter och dhess k. hustru och barn, insumma jag helsar alla tillsammans mina goda och förtrognaste bekante wänner och broder ingen förgiätandes medh många tusendh goda dagar och nätter [...].¹⁷²

Nu kom ju inte Lars Larsson Talman någonsin hem igen men åtminstone är detta brev med alla hans kärleksfulla hälsningar bevarat.

Brev från vanliga soldater, eller andra representanter för folkets breda lager, är sällsynta bland arkivhandlingar från 1700-talet. De är inte vanligt förekommande i supplikmålen heller, men de finns och varje exempel vi kan hitta är värdefullt.

Platshistoria

För den som vill fördjupa sig i exempelvis en sockens, bys eller gårds historia kan supplikmålen innehålla mycket matnyttigt. Det är särskilt företeelser som uppfattats som oklara eller som det varit oenighet kring som blir belysta. Återkommande teman är fördelningen av olika bördor och pålagor, som skjutshall, soldatförsörjning och underhåll av vägar. Likaså dryftas ofta gränsdragningar mellan enskilda ägor eller byar, inte minst i samband med skiften, såväl storskifte som mer begränsad uppdelning av tidigare gemensam egendom, t.ex. skogsmark. Har man tur finns inte bara beskrivningar i själva supplikerna och förklaringarna utan också bifogade rapporter och utredningar som ger ytterligare upplysningar. Kartor finns inte bland bilagorna men däremot förekommer kartbeskrivningar och andra redogörelser från lantmätare. Kartor kan istället sökas via Lantmäteriets hemsida där det i vissa fall, särskilt beträffande skiften, finns kartmaterial direkt relaterat till den konflikt som ett supplikmål beskriver.¹⁷³

Ett infekterat ärende gäller storskifte i Korsbyn i värmländska Karlanda socken 1765. Änkorna Karin Tolfsdotter och Marit Andersdotter protesterade mot övriga delägares begäran om storskifte och anförde att ägorna redan var uppdelade och att ett nytt skifte skulle innebära stora orättvisor. De, och före dem deras föräldrar och makar, hade investerat både medel och arbete för att förmera och förbättra sina andelar av Korsbyn medan deras motpart arbetat som skraddare och försummat hemmanet. Om det nu blev storskifte skulle alla hemmansdelar gå ”i lika mätning så at våra och våre förfäders och

¹⁷² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 47–48.

¹⁷³ <https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html> (200525).

manners arbete och upodling, oss icke till nagon för dehl beräknas”. Handlingarna i supplikmålet visar att detta bara var början; konflikten kom att växa och utökas till fler inblandade och fortsattes vid häradsrätten.¹⁷⁴

Supplikmaterialet utgör en viktig pusselbit för undersökningen av storskiftet, vid sidan av storskiftesdokument och domstolshandlingar. Genom att även ta in supplikmaterialet i analysen blir underlaget mer komplett och bilden av storskiftet fylligare.

I byn Julsta i Hardemo socken utbröt 1797 en fejd mellan å ena sidan hälftenbrukaren Lars Ersson och änkan Sofia Månsdotter och å andra sidan byns ålderman Olof Nilsson samt flera andra bybor. Konflikten gällde Lars och Sofias ”odygdiga höns creatur” som ägarna inte velat göra sig av med trots att byborna gemensamt beslutat att man inte fick ha höns. Hönorna hade nämligen året innan gjort stor skada med sitt sprättande på åkrar samt i trädgårdsland och kryddtäppor. Supplikmålet kretsar kring byåldermannens åtgärder mot Lars och Sofia, som protesterade mot att ägodelar som var oumbärliga för dem hade tagits i pant: för Sofia två hjul och för Lars en sele. Åldermannen menade att de kunde lösa in det som tagits i pant och tillade att om det inte gick att förmå dessa besvärliga grannar att avstå från sina höns hoppades han att de åtminstone skulle tvingas att hålla hönsen inomhus. Här får man inblick i hur bygemenskapen kunde te sig i praktiken och får också anledning att hoppas på mer upplysningar i domboken. Hönstvisterna var nämligen också instämd till tinget.¹⁷⁵

Hur supplikmål rörande lokala konflikter kan bidra med kunskap om en plats historia belyses också genom en strid om ett soldattorps placering på hemmanet Morast i Eda socken. Hemmanet var vid 1700-talets mitt uppdelat i en nordlig och en sydlig gård och mellan dessa gårdar förelåg oenighet om en rad frågor: var soldattorpet egentligen borde ligga, huruvida det låg på skiftad eller oskiftad mark och i vilken mån soldathushållets rättigheter till ved och djurfoder drabbade gårdarna rättvist. I parternas inlagor får vi uppgifter om torpet som annars kan vara svåra att hitta: när det byggdes, var det byggdes och att det var på skogig mark, på en del av hemmanet som avgränsades från övriga ägor genom landsvägen. Man får till och med ena partens syn på varför torpet anlagts just på den platsen.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:10 bild 139–150.

¹⁷⁵ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:11 bild 242–245.

¹⁷⁶ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 378–383.

Ytterligare ett exempel på supplikmålets bidrag till kunskap om lokalhistoria kommer från Knappforshyttan i Karlskoga socken. På 1740-talet ansökte hyttans delägare om att få uppföra en kvarn och i detta sammanhang upprättades förteckningar över hushållen i området och kvarnarna de tidigare anlitat och nu anlitate.¹⁷⁷ Den som är intresserad av vilka kvarnar hushållen i Lungsunds, Färnebo, Bjurtjärns och Kroppa socknar malde vid kan här få sitt lystmäte.

Relationer och konflikter

Supplikmaterialet är rikt på beskrivningar av sociala relationer och konflikter, exempelvis mellan grannar och släktingar eller andra medarvingar, mellan angränsande byar, inom och runt rotar eller mellan gäldenärer och borgenärer. I regel är det en motsättning av något slag som är orsak till supliken men även goda relationer beskrivs. Motsättningarna gäller ofta gemensam egendom, skulder eller fördelningen av olika pålagor.

Ett exempel på konflikter rörande **gemensam egendom** kan hämtas från Ljusnarsberg 1707 och det gäller gamle bergsmannen Klement Danielsson och hans vuxna söner. Supliken inlämnades av Klement, sonen Mats Klementsson och avlidne sonen Eriks änka Kerstin Bengtsdotter. De beklagade sig över Mats bror Daniel som i många år varit borta från gården, druckit, levt oförsiktigt och aldrig bidragit med vare sig arbete eller medel medan de själva röjt och byggt och utökat ägorna. Istället hade Daniel lånat pengar av fadern och bröderna och nu även övertalat dem att få flytta in som inhyses i ett torp som de hade skaffat för att kunna försörja fler dragdjur som behövdes till bergsbruket. Daniel hade dessutom olovligen bärgat hö och kolat. Nu ansökte Klement, Kerstin och Mats om hjälp att för det första driva in Daniels skuld och för det andra tvinga bort honom från torpet som de behövde själva. Närmare bestämt skulle antingen Mats eller Kerstin bebo och bruka torpet och det påpekas särskilt att Kerstin varit med om att köpa torpet och redigt betalt för sin del.¹⁷⁸

Supliken ger en bild av långvariga konflikter där Daniel verkar ha stått mot den övriga familjen. Den ger inblickar i både hur en bergsmansfamilj kunde planera sin verksamhet och resonera om vad som var rättvist när det gäller arv, skulder och investeringar.

¹⁷⁷ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 400–412.

¹⁷⁸ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 297–298.

Supplikmålet rörande svågarna Anders Nyqvist och Johan Söderberg i Sunne 1760, som båda var delägare i Lesjöfors kopparhammare, speglar en likartad problematik kring gemensamma resurser och vad som ska räknas som rättvist vid deras nyttjande. Smeden Anders Nyqvist klagade hos landshövdingen över att Johan Söderberg anlidade en annan smed för att smida åt sig, så att Nyqvist blev utträngd ur smedjan och inte kunde utöva sitt arbete. Argumenten mot Söderberg var att det var Nyqvist som varit längst vid bruket och betalat mest i skatt för verksamheten där. Dessutom var den smed som Söderberg anlidade, som råkade vara Nyqvists bror, egentligen spiksmed medan Anders Nyqvist var erfaren och kunnig formkopparsmed.

Johan Söderberg radade upp motargument när han i sin förklaringskrift bestred i stort sett allt i suppliken. Han klargjorde att Anders Nyqvist endast ägde en liten del av hammaren medan han själv ägde lejonparten och därmed hade störst rätt till smedjan. Brodern, Petter Nyqvist, var minst lika god smed som Anders och dessutom betydligt mer flitig och sparsam. Trots att Petter hade en stor familj att försörja var det den barnlöse Anders som satt sig i skuld, inte Petter, och dessutom var Anders Nyqvist allmänt känd som självsvåldig och omöjlig att ha att göra med.

In för Eders Höga Nåde är jag intet i stånd at beskrifwa And: Nyqvists rättwisa uti alla andra omständigheter utan den är obeskriflig, jag får swara til all bygnaden, likwäl smider mer nämnde Nyqvist så ofta han wil, det han sagt mig uti wittnens närwaro, samt föser mitt folck utur smedjan, men jag måste hålla både beljar och annat wid mackt [...].¹⁷⁹

Även i detta exempel förs det som synes resonemang om vem som har rätt till gemensamma resurser utifrån ägande, kompetens och investeringar i form av underhåll och betalade skatter.

Fysiska egendomar var en resurs som man konkurrerade om. En annan var **arbetskraft**. Bälgmakaren Nils Svensson i Askersund anhöll 1701 om att få tillbaka sin bror Jonas som blivit lejd till soldat. Nils angav att han hade lärt upp brodern i hantverket och inte klarade sig utan honom. Bälgar var viktiga för bergsnäringen, som i sin tur var särskilt omhuldad av statsmakten, och Nils framhåller också i sin supplik att han utan brodern inte kommer att kunna leverera till bergslaget som planerat. Roten som rekryterat Jonas, ”dhen wij medh stort beswär oss förskaffat, och redan nog påkostat”, var lika angelägna om hans arbetskraft som brodern. De påpekade att Jonas i själva verket hade lämnat bälgmakarhantverket långt tidigare för att bli båtsman, ”warandes och

¹⁷⁹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 123–127.

han mehr till soldatesqven än bälgars förfärdigande begifwen”. Allt med rekryteringen var redan klappat och klart: Jonas var godkänd och inskriven av krigsmakten samt inflyttad i soldatbostaden, legan var betald och Jonas nöjd med villkoren.¹⁸⁰ Argumentationen i det enskilda supplikmålet anknyter till en i synnerhet under krigstid märkbar strukturell motsättning i stormaktstidens samhälle, nämligen den mellan bergsnäringens behov och krigsmaktens. Ännu mer komplicerad blir saken av att krigföringen också var beroende av bergsnäringen.

Att skaffa en soldat som också klarade mönstringen och blev godkänd var ofta ett drygt arbete som särskilt i krigstid fick göras om gång på gång när soldaterna dog eller rymde. Stod roten utan soldat kunde det till sist bli någon av rotebönderna som fick bli soldat. En säkrad soldat var därför en värdefull tillgång för en rote. Detta tema upprepas gång efter annan i supplikmålen.

Kampen om arbetskraften kan också betraktas ur ett hushålls- och släktperspektiv. Nils Svensson i Askersund argumenterade för att han, som lärt upp brodern till bälgmakare, borde ha rätt till dennes arbetskraft. Gamle smeden Johan Larsson vid Örebro gevärsfaktori klagade 1701 över att faktorn, alltså chefen för faktoriet, tagit hans son och satt honom i lära hos en pipsmed. Johan Larsson önskade få tillbaka sonen eftersom han inte klarade sitt arbete utan dennes hjälp. Faktorn menade i sin tur att smedssonen inte kunnat vara kvar hos fadern som nu var pensionerad från faktoriet och inte kunde erbjuda sonen laga försvar. (Den som saknade laga försvar riskerade bland annat att skrivas ut som soldat.) Enligt faktorn hade Johan Larsson själv valt att skicka sonen i lära hos sin måg pipsmeden, hellre än hos en hovslagare.¹⁸¹ Sonens arbetskraft var uppenbarligen viktig för fadern, som möjligen genom mågen försökte behålla tillgången till sonen, eller åtminstone hålla kvar arbetskraften inom släktkretsen.

Ett annat exempel med behovet av arbetskraft i centrum kan hämtas från Lerbäckes socken 1763. Den 79-årige bergsmannen Erik Månsson beskrev sig själv som gammal änklings utan någon som tog hand om honom, ”så att iag genom wanskiötsel mäst aldeles är för gången”. Dottern Catarina och hennes man, som fått ta över egendomen, ägnade honom ingen skötsel eller omvårdnad, så därför ville Erik också få ta till sig den andra dottern Maja Lisa med make, för där hyste han bättre förhoppning om att bli omhändertagen.

¹⁸⁰ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 33–35.

¹⁸¹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 12–14.

Hemmanet räckte till dem alla, intygade han.¹⁸² Även här utgjorde de vuxna barnens arbetskraft en viktig resurs för gamla föräldrar som kunde behöva hjälp med både försörjning och omsorg.

Barnen kunde dock vara betydligt yngre än så och ändå värdefulla som arbetskraft. 1766 stod en dragkamp mellan kyrkvaktaren i Svennevad och en präst om 8-åriga Stina som var kyrkvaktarens dotter men hade bott i prästens hushåll under flera år. Stinas far poängterade att han inte kunde vara utan flickan då hennes mor var svagsint och prästen uttryckte sin frustration över att flickan skulle tas ifrån honom ”just då när hon något skulle börja at giöra til gagns”. Prästen hade investerat i flickan och ville inte behöva börja om med att både undervisa och skaffa kläder åt en ny tjänsteflicka. Enligt Stinas far ville prästen ha flickan till att sköta hans barn.¹⁸³

Ett annat återkommande tema är, som redan framgått, konflikter rörande fördelningen av olika **pålagor**. Allmogens skyldighet att stå för skjuts åt resande upplevdes ofta som dryg och ansågs stjåla resurser från annat viktigt arbete. 1763 lämnade Vintrosa sockenbor gemensamt in en supplik där de bad om lättnader i skjutsningen. De hade en ovanligt lång sträcka på sin lott och var dessutom extra tyngda av all fångtransport som passerade dem. Därför bad de att skjutsskyldigheten skulle fördelas jämnare mellan häradets socknar.¹⁸⁴

Från flera orter i länet höjdes röster för att skjutsbördorna skulle fördelas efter hemmansstorlek, så att större hemman stod för mer än mindre hemman. En grupp bönder från Rudskoga socken förklarade 1764 att små hemman också hade svagare djur och dessutom levde på små marginaler, så de klarade inte av den svåra skjutsbördan.¹⁸⁵ Småbrukarna i Varnums socken gav vid ungefär samma tid uttryck för samma åsikt. Skjutsskyldigheten borde fördelas i proportion till hur stort hemman man brukade, allt annat vore ”stridande mot all billighet och rättwisa” och riskerade att ruinera de fattigare bönderna.¹⁸⁶ Likartade tongångar hördes från Kil i Närke 1757, där man efterlyste jämkning av skjutsbördan både efter hemmansstorlek och efter hur långt man hade

¹⁸² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 363–365.

¹⁸³ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:10 bild 266–271.

¹⁸⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III ba:1 bild 375–378.

¹⁸⁵ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III ba:1 bild 378–179.

¹⁸⁶ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III ba:1 bild 447–449.

till det gästgiveri varifrån skjutsarna utgick.¹⁸⁷

Anskaffningen och försörjningen av soldater orsakade också motsättningar. I Åstanäs och Ekenäs rote i Askersunds socken klagade övriga rotebönder 1705 över att änkan Kristina Nilsson nekade till att betala sin del av kostnaden trots att hennes hemman var rotens rikaste. I en av inlagorna togs även könsaspekten upp: ”hafwandes af änkian i Åwijken dess uthan nog beswär i knecktehållet, eftter hon såsom en qwinsperson fast ringa bekymber will draga widh soldaters anskaffande”.¹⁸⁸ Änkans motpart ansåg alltså att hon lät de andra i roten dra ett större lass även med att ordna fram soldater.

1737 anförde boende vid Mörttjärnshyttan i Gåsborns socken i en supplik att två män från Hällefors, vilka hade egendomar i Mörttjärnshyttan, borde vara med och bidra till underhållet av den kyrka och prästgård som hyttan hörde till. Hälleforsborna å sin sida motsatte sig detta eftersom de redan bidrog till Hällefors kyrka och socken, där de ju också bodde och gick i kyrkan.¹⁸⁹ Tio år senare anhöll två bönder i Fellingsbro om att slippa ansvar för postgången med motivering att de också var rusthållare och inte mäktade med det arbete och de kostnader som detta sammantaget krävde. Postinspektören i området, som av landshövdingen ombetts inkomma med en förklaring, höll med och föreslog att bördorna skulle fördelas på fler hemman.¹⁹⁰

Arbete, omsorg och rättvisa

Supplikmålen är per definition ett argumenterande källmaterial. Både supplikernas avsändare och deras motparter pläderade för något och lade fram skäl för sina önskemål och ståndpunkter.¹⁹¹ Det är därför ett material väl lämpat för analys av retorik, argument, normer och ideal på alla de områden som supplikerna behandlar.

Ett område som det i supplikmålen finns gott om underlag för är argumentation gällande rätten till egendom som ger människor möjlighet att försörja sig. Det handlar om att lyfta fram de insatser man har gjort som, i kombination med de behov man har, talar för att man bör få behålla tillgångar

¹⁸⁷ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 52–58.

¹⁸⁸ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 154–160.

¹⁸⁹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 7–10.

¹⁹⁰ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 355–357.

¹⁹¹ Se även Israelsson 2020 s. 150–151.

som man lever av – eller förvärva sådana tillgångar. Insatserna handlar både om att skapa och förbättra egendomar och om att förvalta dem på ett sätt som visar omsorg och syftar till långsiktig hållbarhet.

Den värmländske torparen Anders Kristoffersson berättade 1762 att han, tillsammans med sin hustru och sina små barn, blivit brutalt vräkt från sitt torp på uppdrag av kaptenskan Magnelia och att detta skett utan någon föregående uppsägning samt i strid med en tidigare landshövdingeresolution. Torpet låg på en kronopark och var anlagt av Anders Kristoffersson:

Jag har nu med en hacka och jernspet uprögt i stenbackarna så mycken åker, at jag kan utså 1½ tunna säd, och utdikat myrlanda at jag der får 5 lass godt wallhö, och kunde således någorlunda nähra mig och de mina; och som detta är en aldeles afrösat kronopark, kunde jag tänka at ingen närmare wore der af til besittning än jag som med egen swett och möda den uparbetat och fruktsam gjort, utan tilhielp a [sic!] någon annan menniska.

Med bitterhet beskriver torparen hur kaptenskan låtit en annan man flytta in i hans hus, att bruka den åker som han röjt.¹⁹² Han omtalar det faktum att han tidigare fått landshövdingens rätt att sitta i fred på torpet, liksom att kaptenskan Magnelia inte följt den korrekta processen för uppsägning, men argumentet som han fäster starkast tonvikt vid är det arbete och den ansträngning han investerat i torpet. Han har förvandlat skogen i fråga till jordbruksmark och kommit så långt att han kan försörja familjen, och nu ska andra profitera på hans slit.

Argumentationen kunde också göras omvänd, så att någons rätt till egendom ifrågasattes och ens egen stärktes, genom att man påpekade motpartens försummelse. En supplik från systrarna Elin, Karin och Ingrid Börjesdöttrar från Nyeds socken 1708 innehåller sådana argument. Systrarna beskrev hur deras avlidne bror stått i skuld till hammarpatron Schröder, vilken därför självsvåldigt lagt beslag på deras fasta egendom. Den hade han nu brukat i 17 år och grundligen vanskött. Han hade tagit allt han fått av åker och äng men aldrig skött om ägorna: inte gödlat och inte underhållit gärdesgårdar eller byggnader. Istället hade han tvingat systrarna att utan ersättning underhålla stängsel och bärga hö åt honom. Egendomens utarmning beskrivs målande: mark och hus är fördärvade, åkern utsvulten och lagd i vall.¹⁹³ Rovdriftens följder görs tydliga.

¹⁹² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 262–263.

¹⁹³ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 404–406.

Samma år lämnade drängen Johan Månsson in en supplik om att få ta över det kronohemman i Kils socken i Närke som hans farfar tagit upp, hans far brukat och hans salig bror förlorat på grund av skulder. Gården hade övergått till kommissarie Norin och hade i nu sex års tid brukats av kommissariens åbor. I Johan Månssons supplik radas allt upp som dessa åbor förstört och försummat: de har ”vårdslöst och osparsamt” huggit ned skogen, struntat i att bygga nya hus och varken underhållit de befintliga, åtgärdat skador eller lagt om tak men däremot rivit fähus och förstört en bod. De har ägnat all tid åt skogshuggande, kolande och smide och låtit gården förfalla, ”att hemmanet innan få åhr går i lägerwall”.¹⁹⁴

Motparten i supplikmålet, kommissarie Johan Norin, gick i sin förklaring till hårt motangrepp. När Johan Månsson betonade att det var hans farfar som röjt hemmanet och att både fadern och brodern sedan brukat det, använde Johan Norin istället drängens släktingar som argument *mot* att han skulle få ta över gården. Släktingarna hade på grund av sin lättja, försumlighet, vårdslöshet och allmänna oduglighet skuldsatt sig upp över öronen. Johan Månssons bror hade som straff, och som ett varnande exempel, blivit utskriven som soldat och änkan hade inte förmått att driva gården vidare utan förlorat den:

Hwarpå [...] drängen Johan Månsson så mycket mindre fog har att tahla, som han af samma Rooth och kan hända qvalité är, som dess förälldrar och bröder, dertill med en lös dräng som intet mehr har än han går och står utj, och således förmodel. intet lär kunna anses för habil att emothtaga ett hemman [...].¹⁹⁵

Johan Månsson blev alltså misstänkliggjord eftersom hans släktingar, särskilt brodern, ansågs ha misskött gården och man kunde befara att han skulle brås på dem. Dessutom ifrågasatte kommissarie Norin att en fattig dräng utan tillgång att investera skulle vara lämplig att anförtro ett gårdsbruk till.

Redan dessa få exempel visar att supplikmaterialet är väl lämpat för analys av argument, ideal och uppfattningar om rättvisa. Exempelen här handlar om hur man argumenterat för sin rätt till egendom men med tanke på supplikmaterialets innehållsliga bredd finns förstås många andra frågor som också passar bra att utsätta för argumentationsanalys. Som framgick ovan kretsar en del supplikmål kring spörsmål om en rättvis fördelning av olika bördor, och ett annat återkommande tema är lokala och regionala tjänstemäns förhållande till undersåtarna. Inom båda dessa områden, och många andra,

¹⁹⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 356–357.

¹⁹⁵ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 357–359.

erbjuder supplikmålen ett givande underlag för undersökningar av argumentation, normer och världsbild.

Befolkningen och tjänstemännen

Den som är intresserad av relationerna mellan befolkningen och de lokala eller regionala tjänstemännen har mycket att hämta i supplikmålen. Här finns klagomål över egenmäktiga länsmän, ohjälpsamma kronofogdar, oegentliga mönsterskrivare och hopplösa lantmätare. De lokala tjänstemännen var ofta de som skulle verkställa överhetens resursuttag från undersåtarna, så det är inte konstigt att konflikter uppstod.

En återkommande anklagelse mot länsmän handlar om att de på oriktig grund beslagtagit eller utmätt egendom för påstådda skulder, antingen till kronan eller till andra. 1757 skrev Sven Högström i Stavnäs en supplik i ett sådant ärende och utbrast i följande klagan över de lokala länsmännens maktfullkomlighet: ”Nådige Herre! Så långt neder i gräntze-orten fråga underbetieningen litet eftter rätt, utan göra hwad them lyster [...]”¹⁹⁶ Likartade tongångar hördes några år senare i bokhållarhustrun Annika Hansdotter Tranas supplik, där hon ber om rättvisa mot en länsman som beslagtagit hennes skuta. Länsmannen agerar enväldigt, menar hon, och beskriver hur han tvingar folk att göra sig till viljes:

at enär Olof Larssons förklaring icke är honom til nöje, blifwer han ålagd en annan förklaring at afgifwa, med hotelse om både sött och surt, therest han icke efter hans wilja upsättas; sådant är länsman Beckströms förhållande, såsom största magtägande här å landsbygden, emot hwilken ingen enfaldig knysta tör: och blifwer han ej i tid näpster, för sin egennyttia, får ingen äga frid i sina boningar [...]¹⁹⁷

I bägge dessa fall figurerar länsman Bäckström, förmodligen en och samma man.

Några före detta soldater ansåg sig 1708 orättvist behandlade av kronofogden Magnus Hansson. Andra hemkomna soldater i samma regemente hade fått ersättning för uniformer och utrustning som de själva bekostat och lämnat ifrån sig strax innan de lämnade Sachsen. Supplikens avsändare skulle dock, enligt fogden, inte vara berättigade till sådan ersättning och han förde fram ogrundade argument mot deras anspråk. Magnus Hansson ”ähr oss mera

¹⁹⁶ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 44–45.

¹⁹⁷ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 291–294.

hinderlig än behielpig, genom åthskillige sine inwänningar”, skrev soldaterna.¹⁹⁸

Samma år hade mönsterskrivaren Per Björnram retat upp allmogen i Viby socken till den grad att samtliga rotar skrev en supplik om att Björnram tagit med sig socknens rekryteringskassa hem, vilket de ansåg strida mot reglerna. Befolkningen i Viby upplevde att de förlorat kontrollen över de medel som gemensamt samlats in för kostnader i samband med soldatrekrytering. Kassan skulle förvaras i en kista i kyrkan och till kistan skulle inte bara mönsterskrivaren utan också två representanter för socknen ha nycklar. Nu anhöll Vibyfolket om att Björnram skulle åläggas att redovisa kassan för de senaste åren och ställa borgen för de tillgångar som skulle komma att insamlas i framtiden.

Mönsterskrivaren genmälde att kassan inte bara omfattade Viby utan hela Närke och att han behövde ha medel till hands hemma eftersom det var så många som dagligen sökte upp honom för att få det de hade rätt till ur kassan. Björnram menade att allmogen missförstått hur rekryteringskassan fungerade och saknade överblick över den och tillade att de allmänt var rätt hopplösa att ha att göra med:

Gemene man är misstrogen, trög, och gensträfwig nog, uthan att blifwa dertill intalt och uphissat, kunnandes ingen swårare syssla I: som iag tror :I wara, än med dem något hafwa att beställa, eller hwad dem tillkommer ombetrodd, ty ingen brist är det, de ju nu såwäl om orimmeligit som rimmeligit, finnes oförtrutne sig att beswära [...].¹⁹⁹

Exemplet med mönsterskrivaren visar också att supplikmålen kan innehålla uppgifter som belyser hur tjänstemännen i praktiken lade upp och utförde sitt arbete och interagerade med undersåtarna. Detta gäller även lokala förtroendevalda. Vid några tillfällen anhöll nämndemän om att få sin skjuts-skyldighet anpassad efter deras plikt att vara beredda att rycka ut i brådskande ärenden, då deras hästar inte kunde vara upptagna med skjutsning. De nämner utmätningar, större durchmarscher, vägsyner och besiktningar av militära boställen.²⁰⁰

1761 yppades stark frustration över några lantmätare verksamma i Värmland. Delägarna i hemmanet Norra Vika i Nyeds socken bad landshövdingen att

¹⁹⁸ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 346–348.

¹⁹⁹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 350–353.

²⁰⁰ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III ba:1 bild 291, 390–391.

förordna om en ny delning, för lantmätaren Karl Olof Wollenius hade visserligen lovat verkställa den och redan fått betalt

men icke fulländat thenna förrättning, utan stält alt i willerwalla, dertill med bortfarit med våra skrifter och documenter samt säges nu hafwa öfwergifwit lantmätare-sysslor, och blifwit engagerad wid Militair-Staten [...].²⁰¹

Vid samma tid beklagade sig Jon Jonsson från näraliggande Älvsbacka över att han inte lyckats få ut lantmåteridokument som han behövde för att kunna komma till avgörande i en pågående ägotvist. Lantmätare Wollenius hade påbörjat förrättningen i fråga, vilken sedan blivit slutförd av hans kollega Herman Frykner. Den förstnämnde hade försvunnit från orten och Jon Jonsson hade flera gånger skrivit till Herman Frykner med begäran att få ut lantmätarprotokoll och delningsbrev men inte fått något svar. Därför vände han sig till landshövdingen i hopp om att denne skulle kunna förmå lantmätaren att lämna ifrån sig dokumenten.²⁰²

Tjänstemän som undanhöll dokumentation var ett bekymmer som även påtalades i andra fall. Exempelvis ondgjorde sig befolkningen i Dalby och Norra Ny socknar över sin häradshövding och hans medarbetare, vilka tagit ortens domböcker med sig bort så att man lokalt inte hade möjlighet att exempelvis kontrollera uppgifter om lagfarter. I den här trakten hölls ting endast en gång om året och resten av tiden hade ortsborna ingen aning om var domböckerna befann sig utan fick ägna besvärliga resor åt att söka upp ”åthskillige herrar dommare”. Likaså saknade man redogörelser för bötesinkomsterna, sakörena, som delvis skulle förvaltas lokalt.²⁰³

Supplikerna och rättsväsendet

Det är en sak att få rätt vid domstol, en annan att få rätt i praktiken, vilket syns tydligt i alla de supplikmål där avsändarens syfte är att få hjälp att verkställa en dom eller en resolution. I det ovan refererade supplikmålet från Älvsbacka gällande svårigheten att få ut lantmätardokument blev sökanden uttryckligen rådd av häradsrätten att, i enlighet med sollicitantplakatet 1723, begära hjälp hos landshövdingen. Suppliker ingick helt enkelt i arsenalen av användbara åtgärder även på det rättsliga området och inte bara som en del av efterspelet till en rättsprocess utan också parallellt med den.

²⁰¹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 239–240.

²⁰² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 251–258.

²⁰³ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III ba:1 bild 439–440.

Kerstin Olsdotter och Olof Israelsson fick ett utomäktenskapligt barn tillsammans som Kerstin tog hand om men Olof enligt beslut i häradsrätten skulle betala underhåll för. 1727, när barnet var sju år, vände sig Kerstin till landshövdingen och beskrev sig som närmast utblottad. Barnafaderns bidrag till barnets försörjning hade hittills varit mycket begränsat medan hon fått livnära både sig och barnet. Nu gick det inte längre och Kerstin Olsdotter lämnade in en supplik för att få hjälp att förmå Olof Israelsson att uppfylla häradsrättens beslut. Som en effekt av detta ingick barnets föräldrar en förlikning om hur fadern skulle betala av sin skuld till modern.²⁰⁴ Suppliken utgjorde alltså i detta fall ett påtryckningsmedel för att försöka få en motpart att följa domstolens utslag.

Även ett ärende från det tidiga 1760-talets Karlskoga belyser vilken roll suppliker kunde spela. Änkan Maria Hansdotter i Österhult hade 1759 kommit överens med sin måg Nils Svensson om att han mot ersättning under en tid skulle få bruka hennes hemmansdel. När kontraktet löpte ut ville mågen inte lämna ifrån sig egendomen och Maria Hansdotter stämde honom inför Karlskoga häradsrätt som i mars 1762 dömde till hennes fördel. Nils Svensson skulle avträda svärmoderns hemmansdel i oktober och hon skulle få sköta höstsådden. Mågen överklagade målet till lagmansrätten, enligt Maria Hansdotter för att dra ut på tiden med hemmanets överlämnande. Dessutom började han avverka hemmanets skog för kolande och hon vände sig därför till landshövdingen med en supplik om att förbjuda detta i väntan på att rättssaken skulle avgöras. Detta beviljade landshövdingen i början av juni; Nils Svensson fick tills vidare bara ta så mycket virke och ved som behövdes till det dagliga på gården.

Vid lagmanstinget i september dök Nils Svensson aldrig upp så häradsrättens dom stod fast. Svärmodern lämnade in ytterligare en supplik till landshövdingen och bad dels om hjälp från kronobetjänte ”at äntlediga mig ifrån thenna min måg”, dels om befallning till mantalskommisarien att vid kommande mantalsskrivning föra in henne som rätta ägaren till hemmanet. Landshövdingen förordnade i november om detta men i maj följande år hade Nils Svensson fortfarande inte lämnat hemmanet. Nu var det hans tur att vända sig till landshövdingen med en supplik, i vilken han argumenterade för att han borde få fortsätta bruka åtminstone delar av gården eller annars få ersättning för de förbättringar han gjort under sina år på Österhult. Detta fick inte landshövdingen att ändra uppfattning utan i augusti 1763 slog han fast att Nils Svensson skulle överlämna hemmanet till Maria Hansdotter. Den sista

²⁰⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:7 bild 323–326.

stränga anteckningen i supplikmålet gjordes av kronofogden den tredje september:

Länsmannen wälacktad Magnus Dahl har gienast at uthäfua Nils Swensson med all thess tilhörighet ifrån Österhullts hemman, med tilsägelse at innan nästa Mickaeli tijd försee sig om laga förswar, i annat fall torde han til krigstiensten förfallen blifwa [...].²⁰⁵

Enligt mantalslängden 1764 fick Maria Hansdotter tillbaka sitt hemman men det tog sin tid och suppliker spelade en viktig roll i förloppet.²⁰⁶ Hon använde dem både för att försöka hindra Nils Svensson från att avverka omtvistad skog under rättsprocessens gång och för att tvinga honom att lämna ifrån sig hemmanet.

Exemplet illustrerar vanliga inslag bland 1700-talssuppliker till Örebro länsstyrelse. Ansökningar till landshövdingen syftade till att dels ”frysa” verksamhet knuten till omtvistad egendom, ofta skog men även exempelvis rågåkrar och redan uppförda kolmilor, dels få en dom verkställd. Ytterligare en anledning att supplikera var att få hjälp med mer administrativa göromål vid sidan av en process. Johan Johansson hade i årtal befunnit sig i en arvsvist och behövde ett intyg från borgmästaren i Lindesberg för att gå vidare med processen. Då intyget dröjde vände han sig i april 1706 till landshövdingen med bön om att denne skulle skynda på borgmästaren.²⁰⁷

Inte sällan utgjorde suppliken ett slags akutåtgärd för situationer när man inte ansåg sig ha tid att invänta det ordinarie rättsliga förloppet. På landsbygden hölls ting bara några gånger om året, på sina håll endast en gång årligen, och nästa rättegångstillfälle kunde ligga så långt fram att den befarade skadan riskerade att hinna bli oåterkallelig. Skogen skulle redan vara avverkad och kanske också såld. Den i supplikantens ögon orättfärdiga exekutiva auktionen skulle redan vara genomförd och egendomen borta. Med hjälp av en supplik kunde det akuta hotet avvärijas, förutsatt att landshövdingen beviljade ansökan.

Även i stadsmiljö, där domstolarna sammanträdde betydligt oftare än på landet, kunde en supplik vara ett sätt att försöka avstyra en oönskad händelseutveckling innan det var för sent. Bonden Krissman Larsson från

²⁰⁵ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 366–376.

²⁰⁶ Mantalslängder 1642–1820, Örebro län nr 122 bild 310.

²⁰⁷ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:5 bild 209–210.

Stora Mellösa hade 1766 sålt samma ox till två olika köpare, av vilka den ene var en slaktare från Stockholm. Den andra köparen, en änka från Örebro, lämnade in en supplik där hon bad att slaktaren skulle hindras från att föra bort oxen och hon anhöll särskilt om att landshövdingen skulle agera skyndsamt ”innan berörde slaktare afreser”.²⁰⁸

En supplik kunde också utgöra ett sätt att försöka sätta punkt i ett rättsfall som gått i stå. 1747 tryckte vissa byar i Gällersta på för att väglotterna inom socknen skulle jämkas så att bördorna blev mer rättvist fördelade. Tvisten hade sedan 1745 flera gånger behandlats vid tinget och en syn och kartläggning hade genomförts men på grund av motparternas ”undanflygter” och problem med jäv blev rättegången inte slutförd. Därför bad supplikanterna nu landshövdingen att förordna en jämkning så att saken blev färdig.²⁰⁹

Supplikerna kunde som synes vara inblandade i rättsliga mål men också i andra förvaltningsprocesser, exempelvis lantmåteriförrättningar. I det senare fallet vände sig folk till landshövdingen exempelvis för att få ett avstannat skifte att fortsätta, anhålla om en särskild lantmätare, begära tillgång till dokumentationen av en förrättning eller ifrågasätta kostnaderna för en lantmätare.

Sammantaget var suppliker ett påtryckningsmedel som många gånger användes i samband med och som komplement till rättsliga mål och lantmåteriförrättningar. Genom att kombinera studier av domböcker och andra rättsliga handlingar med supplikmaterial kan man få en bättre förståelse för skeenden och bevekelsegrunder och ge en mer fullständig bild av både händelseförloppen och förutsättningarna.

Språk och retorik

För den som är hågad att analysera äldre tiders språk kan supplikmålen utgöra ett användbart stoff. Till skillnad från exempelvis domböcker är supplikmaterial författat av många olika människor och uppvisar därför större språklig variation. Även om de som författat dokumenten är socialt mer likartade än avsändarna – eftersom allmogen ofta anlidade någon mer skrivvan person – är dessa skrivare många till antalet. De är också geografiskt spridda i, och ibland utanför, länet och från olika typer av miljöer, exempelvis städer,

²⁰⁸ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:10 bild 272–273.

²⁰⁹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III ba:1 bild 335–348.

landsbygd, bergslag och herrgårdar.

Det mesta av supplikmaterialet är skrivet på ett språk med starka drag av kanslisvenska. Den som har läst dombokstext från 1600- och 1700-talet känner igen stilen. Meningarna är ofta långa och invecklade med många bisatser och en hel del juridiska och skattetekniska termer samt återkommande stående uttryck. Som framgick ovan är suppliker en formaliserad genre och det gäller i lika hög grad förklaringarna. De mest ritualiserade formuleringarna förekommer i dokumentens inledande hälsningsfraser och i avslutningarna.

Stilen i suppliker och förklaringar präglas av kanslisvenskans ideal om opersonlighet och exakthet och av supplikgenrens krav på ödmjukhets- och underdånighetsretorik gentemot adressaten. Samtidigt är supplikmålen parter ofta arga, frustrerade eller förtvivalade människor som befinner sig i dramatiska och desperata situationer. Suppliker och förklaringar uttrycker därför också starka känslor: ilska, indignation, sorg och misströstan. Supplikanterna och deras motparter argumenterar, förklarar och vädjar och självklart följer formuleringarna ofta vedertagna och genrespecifika mönster. Det betyder dock inte att språket saknar must eller färg, tvärtom ingår spelande på känslor som medkänsla och upprördhet i mallen. Supplikerna karakteriseras av en kombination av å ena sidan mer känslomässiga och personliga inslag och å andra sidan kanslisvenskans neutrala och korrekta uttryckssätt. Det strikta och artiga samsas med det drastiska eller ibland sarkastiska.

I en supplik 1757 klagar Gustaf Larsson från Gålsjö i Lerbäckes socken över att länsmannen inte bara, i enlighet med överordnades beslut, fördrivit honom från den del av släktens bergsmanshemman som han blivit utlöst från

utan jämwäl af egen länsmanlig myndighet förbudit alla the andre grannarne i byen at emot lega eller hyra intaga mig i sina hus, samt tillsagt mig wid hårdaste answar at gienast förfoga mig ifrån thenna min fädernesbygd.

Redan här har lite sarkasm letat sig in i formuleringen om länsmannens självrådiga, *länsmanliga*, agerande och likaså spelas på känsloträngarna genom skildringen av hur Gustaf Larsson utestängs från *sin fädernesbygd*. Därefter slår den känslolösa retoriken ut i full blom:

Nådige herre! jag har intet brott begådt, hwarföre jag kunnat dömmas landsflychtig hwarken ifrån then ena eller andra orten. På jorden måste iag wistas, och ifrån then rättigheten har hwarken then himmelske eller någon jordisk domare mig skilgt. Tillåt therföre nådige herre icke at thenne tilltagsne Länsmannen längre jagar mig ifrån thet ena stället till thet andra, utan befall honom, af priswärd nåd och rättwisa, at lemna mig i fred [...].²¹⁰

Sarkasm och förlöjligande kunde utgöra en del av försöken att misskreditera motparten. I en segdragen tvist om en kvarn 1760 beskriver några bergsmän i sin förklaring innehållet i motståndarens, mjölnaren Carl Norlings, supplik som ”en hoper orediga och sanningssparda gåtor” och fortsätter:

Rörande sielfwa klagomålet, så är thetta aldeles likt de förre otydligt ock så oredigt sammanblandat ock upspäckat med intet wärda attester, at thet synes som Norling intet förstår sig sielfwan thäruti: eller med blå dunster tror sig kunna åstadkomma en stor förmörkelse.²¹¹

Spydigheter, känsloutbrott och olika slags bildspråk kunde vara tacksamma språkliga områden att fördjupa sig i.

Likaså skulle supplikmålen kunna utgöra ett stoff för den som vill undersöka regionala eller sociala språkliga variationer i äldre tid. Mycket av språket i materialet är visserligen stöpt i en tämligen enhetlig kanslisvensk form, men det förekommer också inslag som avviker. I synnerhet vissa intyg och inlagor skrivna av personer som inte var så vana vid kanslispråket uppvisar variationer i både stavningsskick och ordformer. Här finns alltså underlag för att jämföra olika sätt att uttrycka sig i skrift. I någon mån kan det rentav finnas möjligheter att komma åt glimtar av det talade språket.

Visst kan man till exempel höra en värmländsk ton i suppliken från åborna på gästgivargården Malöga i Eds socken, när de 1758 skriver att de ”uttij många åhr möcket leditt och illa mädfarne blefne”.²¹² Och nog uppvisar skriftspråket hos fjärdingsman Anders Hansson i Alster 1741 vissa dialektala och tal-språkliga drag:

²¹⁰ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 69–70.

²¹¹ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 148–150 (citatet på bild 149).

²¹² Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 113.

Såsom Pigan Annicka Johans dotter, som för En tidh Seedan warritt i Carlstadh i kånst och Blefuett beträäder mäd Tiofnan och därstädes Stått sitt straf, och Seen begifuett sig hitt till Alster Sochen [...] och som hon nu hafuer beegifuett sig mäd en dräng Nills Pärsson ifrån Åhstorp som ähr suagsinnt och hufyr så att man nöggas att honom in lösa på hofspetahl i Carlstadh och som samma Piga nu hafuer gått ur sin kånst och farritt i kring landett en tree och en hallf ueckas tidh och hafuer bruukat sänng lag af Nills Pärsson några åskilldiga gånger...²¹³

Fjärdingsmannens sätt att stava skiljer sig på flera punkter från det som annars var gängse i myndighetssvenskan. Det gäller också en attest skriven av eller åt bergsmannen Måns Månsson i Storängstorp i Karlskoga socken 1758. Den är bitvis ganska svår att tyda då stavningen på flera punkter är originell, på gränsen till egensinnig, och skrivsättet i vissa avseenden ovanligt och då skiljetecknen dessutom lyser med sin frånvaro.

Jag under tecknade gifwer en sanfärdig atäst andgående om Nills Nillson war boende i Storängen ock sådan fillytande han på allmäningen at taga sig up et hemann i ställe för Storängen ock tog mäd sig bade häster ock kor ock alt han ägde at sig en egendom byga sedan nagra år därefter tiänt jag hos Nills Nillson äncka då hon war gift i Brecketorp bruckade hon sama torp på allmäningen så som set ege ock sin egendom fastän hon bode i Bricketorp Dätta witenar jag ock kan mäd ed besana om så fordras will Atästeras af Storängstorp d. 10 Nowember 1758 Måns Månson²¹⁴

Samtidigt som textens utformning orsakar svårigheter för dagens läsare väcker den också intresse för hur språket lät där i Storängstorp och varför stavningen ser ut som den gör – finns här dialektal påverkan eller är det frågan om ett individuellt sätt att skriva?

Konceptisterna

Som nämndes ovan är inte mycket känt om konceptisterna, de som skrev supp-
liker och förklaringar åt andra. Visserligen var det, åtminstone periodvis, stadgat att konceptistens namn skulle framgå på skrivelsen men i många fall efterlevdes detta inte. Konceptisterna höll sig ofta anonyma, kanske eftersom det de skrev stundom kunde uppfattas som kontroversiellt.²¹⁵ De misstänkliggjordes ibland av en motpart, som i en förklaring författad 1748 eller 1749 av friherre Carl Gustaf Cronhiort som svar på en supplik från hans tjänstefolk:

²¹³ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 253.

²¹⁴ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:9 bild 104. Att Måns Månsson var bergsman framgår i Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Karlskoga kyrkoarkiv A I:1 s. 89.

²¹⁵ Villstrand 2014, särskilt s. 215, 221.

Nu aldenstund desse sakägare icke förstå sielfwa att författa en sådan inlaga then fördålda författaren thertill icke heller enligt lag rättegångsbalken 15 Cap. 10 § wågat för upplysta ögon wisa sig i fruktan, att röja sin nedriga afsikt så kunde jag wäl lämna theras onödigt wis giorde ansökning obeswarad [...]²¹⁶

Såsom förmedlare mellan muntlig och skriftlig kultur och även mellan undersåtar och överhet vore konceptisterna intressanta att få veta mer om. Konceptisternas socialhistoria i bred bemärkelse – där man även inbegriper ekonomiska och kulturella perspektiv – vore ett forskningsområde väl värt att ta sig an.

Ovan gav jag en impressionistisk bild av konceptisternas sociala hemvist utifrån de fåtaliga titlar som anges i supplikmålen från 1700-talets Örebro län. Det rörde sig i regel om statliga tjänstemän på lokal eller regional nivå och om skrivvana män på bruken. Frågan kunde gärna undersökas vidare. Där konceptistens namn uppges kunde man försöka ta reda på mer om dem genom att systematiskt följa upp dem i kyrkböcker, matriklar och liknande källor. Om sockenskrivarna, en yrkesgrupp som fanns i vissa delar av det svenska riket men inte i andra, har Arja Rantanen skrivit en givande kollektivbiografi gällande sockenskrivarna i Österbotten.²¹⁷ En motsvarande kollektivbiografisk studie av konceptister, där deras sociala hemvist, utbildning och arbetsuppgifter kartläggs så långt möjligt vore ett mycket välkommet bidrag till förståelsen av skrivarfunktionen i samhället.

Vilka var de och i vilken relation stod de till sina uppdragsgivare? Vände man sig till lokala förmågor eller föredrog man att anlita skrivare i residensstaden? I vilken mån skrevs supplikerna av mer eller mindre professionella konceptister respektive av klockare, studenter och andra som författade skrivelser mer som en bisyssla, för att dryga ut kassan? Kunde supplikskrivande fungera som ett slags ”kapital” inom sociala nätverk, som en tillgång i det ömsesidiga utbytet av gåvor och tjänster? Det ovan nämnda faktum att det förekom att den lokale brukspatronen agerade konceptist väcker också frågan om huruvida skrivhjälp också kunde vara ett slags ”patronell” tjänst som en lokal maktbärare kunde förväntas utföra åt sina underlydande som han enligt patriarkala ideal hade viss skyldighet att bistå.

Suppliken som symbol och praktik

Efter min djupdykning ned i 1700-talssupplikernas värld är jag ännu mer

²¹⁶ Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala, Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I, D III bb:8 bild 359–360.

²¹⁷ Rantanen 2014.

beredd än tidigare att skriva under på Harald Gustafssons kategorisering av suppliker som ett ritualiserat möte mellan överhet och undersåtar. Det handlar om ett ritualiserat möte både på ett symboliskt och på ett praktiskt-byråkratiskt plan.

Supplikernas symboliska betydelse var knuten till mekanismer och föreställningar rörande nåd. Att supplikera var att söka om nåd i bred, inte bara snävt rättslig eller religiös, bemärkelse. Supplikerna byggde på idén om att det var möjligt att få hjälp genom att etablera direktkontakt med kungamakten eller en representant för den. Direktkontakten kunde vara muntlig eller skriftlig eller både och, förmedlad eller omedelbar, men den skulle vara personliggjord och följa etablerade retoriska och administrativa normer.

Normerna gällde både undersåtar och överhet, även den högsta makten i samhället. I ett familjbrev 1682 skrev adelskvinnan Catharina Wallenstedt bistert att ”så hård har de gjort konungen att de fattiga änkorna som komma till Kungsör, får inte komma in med sina supplicer.” Att inte ta emot samhällets svagaste ansågs alltså vara höjden av obarmhärtighet och Wallenstedt lade omedelbart till att mottagaren måste bränna upp brevet så att ingen obehörig får läsa kungakritiken.²¹⁸

I ett annat brev 1686 skildrade hon effekterna av det kungliga misshag som det tidigare riksrådet Knut Kurck råkat ut för:

I hans hus tages allt och auktioneras, och på landet äger han inte ens en kyckling att kommendera. Ingen törs ta emot hans supplic.²¹⁹

Då är man verkligen på botten – inte ens en kyckling att befalla och ingen att överlämna sin böneskrift till. Det ligger nära till hands att återkoppla till exemplet ur Johan Rosenhanes dagbok i början av denna text, där Rosenhane beskrev suppliken som ”den frihet som den ringaste tiggare haver”, alltså en rättighet som inte borde förmenas någon. Alla skulle ha rätt att åtminstone lägga fram sin sak och vädja till överhetens nåd.

Suppliken som praktiskt möte visar oss en hel värld av rituellt administrativt handlande: förskaffande av charta sigillata-papper, uppsökandet av landshövdingen eller annan supplikmottagare på dennes residens eller vid en soldatutskrivning, presentationen av ärendet, kanske både i muntliga och skriftliga ordalag, uppläsande och överlämnande av kommunikation som

²¹⁸ Allrakäraste s. 354.

²¹⁹ Allrakäraste s. 398.

sedan bevittnades, insamlande av attester, uthämtande av resolution – allt detta under flitigt resande, kostsamt väntande och betalande av avgifter.

I allt det rituella, de återkommande mönstren av formuleringar och handläggning, argumenterande och administrerande, finns hela tiden ett myller av människor närvarande. Genom supplikmaterialet får vi ta del av människooöden, avgörande livshändelser och hjärtefrågor. Utan tvivel var det ofta både dyrt och besvärligt att initiera ett supplikärende men människor ur alla samhällsskikt gjorde det och mottagarna ägnade mycken möda åt att hantera supplikmålen. På bägge sidor verkar det när allt kom omkring ha varit ett kärt besvär.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Riksarkivet, Krigsarkivet

Flottans arkiv, Flottans centrala ledning, Amiralitetskollegium kansliet,
Supplikextrakt (C II e)

Flottans pensionskassa, Rulla över supplikanter (P 2:2)

Krigskollegium, Krigskollegii kansli, Suppliker (E n), Kortregister (D 12)

Rullor 1620–1723 (1660:20, 1669:9)

Stockholms eskader A, Justitiekontoret, Förteckningar över inkomna
suppliker m m (D 2 a)

Suppliker [= arkivets namn]

Riksarkivet, Landsarkivet i Göteborg

Göteborgs rådhusrätt och magistrat före år 1900, Akter och suppliker (E II a)

Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala

Daga häradsrätt, Inneliggande handlingar (F I)

Domkapitlet i Västerås stift, Suppliker från församlingar och enskilda
(F 1 b:1)

Gällersta kyrkoarkiv, husförhörslängder (A I)

Karlskoga kyrkoarkiv, husförhörslängder (A I)

Länsstyrelsen i Kopparbergs län, landskansliet, Avgjorda mål (D IV)

Länsstyrelsen i Örebro län, landskansliet I: Resolutionsregistratur (A II a),
Protokoll samt utslags- och resolutionskoncept (A II b), Supplikdiarium
(B III), "Ståndspersoners" brev och suppliker - äldre, alfabetiskt ordnad
serie till och med 1707 (D III aa), "Ståndspersoners" brev och suppliker -
yngre, kronologiskt ordnad serie (D III ab), Suppliker från härader,
bergslag och socknar (D III ba), Suppliker från byalag och enskilda
(D III bb), Avskrivna mål- "Öfverblefne supplique saker" (DIII c)

Länsstyrelsen i Örebro län, landskontoret I: Resolutionskoncept (A II),
Supplik- och ansökningsdiarier (B II), Skrivelser från enskilda personer
och menigheter (D III)

Strängnäs domkapitel, Protokoll med bilagor (huvudserie) (A 1), Inkomna
allmänna skrivelser t.o.m. 1962 (akter) (E 2 a)

Uppsala domkapitel I, Handlingar ordnade efter pastorat t.o.m. 1900 (E 5 a)

Örebro rådhusrätt och magistrat, Inkomna skrivelser (E 2)

Riksarkivet, Landsarkivet i Vadstena

Länsstyrelsen i Östergötlands län, landskontoret, Suppliker (utslagsakter, resolverade akter) (D II)

Västerviks rådhusrätt och magistrat, Övriga inkomna handlingar (E II)

Riksarkivet Marieberg

Bergskollegium, huvudarkivet, Inkomna brev, suppliker och rannsakingar m.m. (E 4 och E 5)

Inrikescivilexpeditionen inklusive kammarexpeditionen, Ingående diarier, huvudserie (C 1 a)

Kammarkollegiet, kansliet, Brev och suppliker (E II – flera serier)

Krigsexpeditionen, Ansökningar och suppliker om pension eller understöd (E IV b och E IV c)

Livonica II, Skrivelser till Kungl. Maj:t från myndigheter, korporationer, städer och enskilda, Suppliker från olika avsändare i Ingermanland (D IX–D XII)

Mantalslängder 1642–1820, Örebro län

Pommeranica, Skrivelser till Kungl. Maj:t från ämbetsmän och enskilda: Diverse personer (I C 3)

Riksarkivets ämnessamlingar, Militaria 2, Krigshistoriska samlingen XXIII, Karl XII:s krig, Stora nordiska kriget, Svenskarnas vistelse i Turkiet, Svenskarnas skuldsättning i Turkiet och deras orientaliska kreditorer (12:2)

Riksarkivets ämnessamlingar, Personhistoria, Enskildas ansökningar och suppliker

Statskontoret, kansliet (huvudarkivet), Expedierade handlingar, huvudserie (E 2 A)

Stedingkska arkivet, Svenska arkivet, Fältmarskalken Curt von Stedingks arkiv, Suppliker m.m. och skrivelser från myndigheter (B c 3 c)

Svea hovrätt, huvudarkivet, Besvär och ansökningar, huvudserie (E VI b 2 aa)

Stockholms stadsarkiv

Handelskollegiet, Suppliker (E VII)

Uppsala universitetsbibliotek

Kort berättelse om min, Eric Wrangels, usle Lefnad 1783, Nordin 977.

Tryckta källor

- Allrakäraste. Catharina Wallenstedts brev 1672–1718, kommenterade och i urval av Christina Wijkmarm, Stockholm 1995.*
- Biurman, Johan 1731, *En kort doch tydelig bref-ställare, at med godt sammanhang concipera och författa allehanda slags bref, skrifter, suppliquer och contracter [...]*, Stockholm.
- Christina Charlotta Hjärne, född Rudbeck [självbiografi]*, Stockholm 1880.
- Riks-Rådet och Öfver-Ståthållaren Friherre Schering Rosenhanes Lefverne, af honom sielf beskrifvit* (Nya svenska biblioteket, utg. Carl Christof. Gjörwell, band 2:9) Stockholm 1763.
- Johan Rosenhanes dagbok 1652–1661*, utg. genom Arne Jansson, Kungl. Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia, Handlingar del 18, Stockholm 1995.
- Landshöfdingen friherre Gabriel Kurcks lefnadsminnen upptecknade af honom själf*, utg. Reinhold Hausen, Helsingfors 1906.
- Schmedeman, Johan 1706, *Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner, ifrån åhr 1528 in til 1701 angående justitiæ och executions-ährender [...]*, Stockholm.
- Årstrycket 1723.*

Litteratur

- Almbjär, Martin 2016, *The voice of the people? Supplications submitted to the Swedish Diet in the Age of Liberty, 1719–1772*, Umeå.
- Almbjär, Martin 2019, The problem with early-modern petitions: safety valve or powder keg?, *European Review of History: Revue européenne d'histoire*.
- Asker, Björn 2004, *I konungens stad och ställe. Länsstyrelser i arbete 1635–1735*, Uppsala.
- Berg, Lars Otto 1982, Karolinska krigaröden i ett landsarkivs gömmor, *Meddelanden från Krigsarkivet IX*, Stockholm.
- Berg, Lars Otto 1984, Sista brevet hem, *Karolinska förbundets årsskrift*.
- Berggren, Simon 2020, *Vem skrev böneskrifter på 16- och 1700-talet?* Opublicerat avhandlingsavsnitt, Institutionen för idé- och samhällsstudier vid Umeå universitet.
- Berglund, Mats 2009, *Massans röst. Upplopp och gatubråk i Stockholm 1719–1848*, Stockholm.
- Bergman, Karl 2015, *Makt, möten, gränser. Skånska kommissionen i Blekinge 1669–70*, Elektronisk, reviderad utgåva, Lund.
- Brunius, Jan & Asker, Björn 2011, *Änkedrottning Hedvig Eleonoras*

- livgeding 1660–1719*, Stockholm.
- Burman, Carina 2019, *Bellman. Biografen*, Stockholm.
- Frohnert, Pär 1985, Administration i Sverige under frihetstiden, *Administrasjon i Norden på 1700-talet* av Yrjö Blomstedt m.fl., Oslo.
- Gustafsson, Harald 2007, Att draga till Malmö och skaffa sig rätt. Undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661–1699, *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, red. Fredrik Nilsson, Hanne Sanders och Ylva Stubbergaard, Göteborg.
- Hinnemo, Elin 2016, *Inför högsta instans. Samspelet mellan kvinnors handlingsutrymme och rättslig reglering i Justitierevisionen 1760–1860*, Uppsala.
- Israelsson, Jezzica 2019, 'That Your Grace Would Help This Poor and Exhausted Taxpayer'. Managing Social Relations of Power through the Language of Poverty in Petitions, *Powers of Description. Language and Social History in the Long Eighteenth Century*, red. Mikael Alm & Karen Harvey, Uppsala.
- Israelsson, Jezzica 2020, Supplikmål till länsstyrelsen, *Fantastiska verb. Hur man fångar uppgifter om kön och arbete, Västmanland 1720–1880*, red. Jonas Lindström, Uppsala.
- Jonsson, Alexander 2005, *De norrländska landshövdingarna och statsbildningen 1634–1769*, Umeå.
- Karlsson, Åsa 1994, *Den jämlike undersåten. Karl XII:s förmögenhetsbeskattning 1713*, Uppsala.
- Lagerqvist, Lars O 2011, *Vad kostade det? Priser och löner från medeltid till våra dagar*, Lund.
- Lennerstrand, Marie 1999, *Rättvisans och allmogens beskyddare. Den absoluta staten, kommissionerna och tjänstemännen, ca 1680–1730*, Uppsala.
- Lerbom, Jens 2003, *Mellan två riken. Integration, politisk kultur och förnationella identiteter på Gotland 1500–1700*, Lund.
- Liliequist, Jonas & Almbjör, Martin 2012, Early Modern Court Records and Supplications in Sweden (c. 1400–1809), *Frühneuzeit-Info*, utg. av Institut für die Erforschung der frühen Neuzeit, Wien.
- Linde, Martin 2000, *Statsmakt och bondemotstånd. Allmoge och överhet under stora nordiska kriget*, Uppsala.
- Linde, Martin 2009, *I fädrens spår? Bönder och överhet i Dalarna under 1700-talet*, Hedemora.
- Ling, Sofia 2016, *Konsten att försörja sig. Kvinnors arbete i Stockholm 1650–1750*, Stockholm.
- Norrmann, Ragnar 1993, *Konserverade änkor och kvinnor på undantag. Prästänkornas villkor i Uppsala stift 1720–1920 – från änkehjälp till familjepension –*, Uppsala.
- Olsson, Andreas 2007, Inte bara undersåte, utan också borgare. De skånska

- stadsinvånarnas identitetsbruk 1658–1685, *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum*, red. Fredrik Nilsson, Hanne Sanders och Ylva Stubbergaard, Göteborg.
- Peterson, Claes 1985, ”En god ämbetsman är bättre än en god lag ...”. Frågan om justitiekanslern som en allmogens besvärinstans i klagomål över kronobetjänternas ämbetsutövning (1747–1752), *Administrasjon i Norden på 1700-talet* av Yrjö Blomstedt m.fl., Oslo.
- Prytz, Christina 2013, *Familjen i kronans tjänst. Donationspraxis, förhandling och statsformering under svenskt 1600-tal*, Uppsala.
- Rantanen, Arja 2014, *Pennförare i periferin. Österbottniska sockenskrivare 1721–1868*, Åbo.
- Riksarkivets beståndsöversikt del 1, band 1, Stockholm 1996.
- Risberg, Sara & Salonen, Kirsi 2008, *Auctoritate Papae. The Church Province of Uppsala and the Apostolic Penitentiary 1410–1526*, Stockholm.
- Samuelsson, Jan 2005, Att rekonstruera ett ärendes gång. Patronatsstriden i Dala och den begynnande frihetstidens förvaltning, *Information, förvaltning och arkiv – en antologi*, red. Patrik Höij, Härnösand.
- Sjöberg, Sven 1948, *Det kommunala besvärsinstitutet*, Stockholm.
- Sokoll, Thomas 2001, *Essex pauper letters 1731–1837*, Records of social and economic history new series 30, Oxford.
- Tarkiainen, Kari 1990, Personhistorikerns källor i svenska Riksarkivets ämnessamlingar, *Inte bara kyrkböcker. Alternativa källor i släktforskningen*, Sveriges släktforskarförbunds årsbok.
- Villstrand, Nils Erik 1999, Bokstäver, bönder och politik. Muntligt och skriftligt i 1700-talets politiska kultur, *Att komma till tals. Nedslag i den nordiska historiens vardagslunk och konflikter*, red. Peter Danielsson, Håkan Nordmark & Jan Samuelson, Växjö.
- Villstrand, Nils Erik 2014, Memorialets makt. Bonderiksdagsmän i det frihetstida Sverige som aktörer i en förskriftligad politisk kultur, *Historisk tidskrift* 134:2.
- Åhlman, Christoffer 2019, *Mötet med det skrivna ordet. Kvinnors läsande och skrivande under 1700-talet*, Uppsala.

Webbsidor

- https://www.lva.virginia.gov/public/guides/rn18_legspet.htm (200316)
- <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/danske-kancellis-supplikprotokoller-1705-1795> (200304)
- <https://petitioning.history.ac.uk> (200304)
- <https://www.civilwarpetitions.ac.uk> (200304)

Landsarkivets i Uppsala småskriftserie riktar sig till alla användare av Landsarkivets bestånd. Den verkar för att fördjupa och bredda nyttjandet av arkiven. Ett syfte är att underlätta utnyttjandet av sådana arkiv som ofta förbises trots att de uppgifter de innehåller är eftersökta.

Hittills har utkommit:

1. Karin Bendixen, *Arkiv från Dalarnas län*, 2002.
2. Gunilla Lundberg Ehnström, *Hur hittar jag mitt torp i arkiven?*, 2003.
3. Karin Bendixen, *Sekler av skatter. Skattematerial i Landsarkivet*, 2004.
4. Elisabeth Celander & Grete Solberg, *Ordning och reda bland föreningens handlingar*, 2005.
5. Karl-Gustaf Andersson, *Folkbokföringen. Historia och reform*, 2005.
6. Linda Oja, *Rättens källor. Rättsligt material på Landsarkivet*, 2006.
7. Reine Rydén, *Bland bönder och godsägare. Att forska i hushållningssällskapens arkiv*, 2006.
8. Reine Rydén, *Skogsnycklar. Att forska om skog på Landsarkivet*, 2007.
9. Ina-Maria Jansson, *Lärdom och fostran. En guide till skolarkiven på Landsarkivet i Uppsala*, 2013.
10. Åsa Strandberg, *650 stycken citroner, 120 stycken påmerantzer, 200 stycken apellisiner. En guide till tullarkiven på Landsarkivet i Uppsala*, 2013.
11. Linda Oja, *Kärt besvär. Vägledning till supplikmaterial i myndighetsarkiven*, 2020.